

PROMOTIO DOCTORIS HONORIS CAUSA

PONTIFICIAE UNIVERSITATIS
CRACOVIENSIS
IOANNIS PAULI II

EXCELLENTISSIMI DOMINI
ARCHIEPISCOPI
PETRI MARINI

CRACOVIAE, DIE XVIII MAII, ANNO DOMINI MMXXII

PROMOTIO DOCTORIS HONORIS CAUSA

PONTIFICIAE UNIVERSITATIS
CRACOVIENSIS
IOANNIS PAULI II

EXCELLENTISSIMI DOMINI
ARCHIEPISCOPI
PETRI MARINI

EXCELLENTISSIMUS DOMINUS
ARCHIEPISCOPUS
PETRUS MARINI
DOCTOR HONORIS CAUSA

PONTIFICIAE UNIVERSITATIS CRACOVIENSIS
IOANNIS PAULI II

QUOD FELIX FAUSTUM FORTUNATUMQUE SIT

NOMINE ET AUSPICIIS
FRANCISCI PPAE
SUMMI PONTIFICIS FELICITER REGNANTIS

NOS

EXC. D. PROF. MARCUS JĘDRASZEWSKI
ARCHIEPISCOPUS METROPOLITA PROVINCIÆ CRACOVENSIS
PONTIFICIÆ UNIVERSITATIS CRACOVENSIS IOANNIS PAULI II
MAGNUS CANCELLARIUS

ET

REV. D. PROF. ROBERTUS TYRAŁA
PONTIFICIÆ UNIVERSITATIS CRACOVENSIS IOANNIS PAULI II
RECTOR MAGNIFICUS

ET

REV. D. DR. HAB. IOANNES DZIEDZIC
PROFESSOR PONTIFICIÆ UNIVERSITATIS CRACOVENSIS IOANNIS PAULI II
FACULTATIS THEOLOGICÆ EIUSDEM UNIVERSITATIS DECANUS

ET

REV. S. PROF. ADELAIS SIELEPIN CHR
PROMOTRIX RITE CONSTITUTA

IUXTA ILLAM QUIDEM SENTENTIAM A FACULTATE THEOLOGICA PROLATAM
EX DECRETO AMPLISSIMI EIUSDEM UNIVERSITATIS SENATUS
COLLEGIALITER PROBATO

IN

EXCELLENTISSIMUM DOMINUM ARCHIEPISCOPUM

PETRUM MARINI

QUI

MUNUS MAGISTRI PONTIFICIARUM CELEBRATIONUM LITURGICARUM APUD IOANNEM PAULUM II PAPAM EXCELLENTISSIME GESSIT,
QUA DE CAUSA NON SOLEM IN ECCLESIA CATHOLICA, SED ETIAM IN UNIVERSO MUNDO COGNOSCITUR MODO FILII CURAVISSE,
UT UNIVERSALE OFFICIUM LITURGICUM SANCTI PPAE MAXIMAM APOSTOLICAM VIM HABERET

QUI

LOCUM CERTUM IN ECCLESIAE HISTORIA TENET, LITURGIAE A ROMANO PONTIFICE CELEBRANDÆ PERTISSIMUS FACTUS,
QUAM TEMPORIBUS NOSTRIS ACCOMMODATIS ATQUE MULTIS SCHOLIS IN VARIIS TERRIS CONTINENTIBUS INSTAURATIONIS LITURGICÆ TESTIS FACTUS,
ERGO INTER CLARISSIMOS PONTIFICIOS CEREMONIARIOS NUMERANDUS EST, QUOD HABITU SUO ADMIRABILI ANTE OMNIA PONTIFEX ROMANUM IN LUCE PONEBAT,
IPSE AUTEM IN UMBRA STABAT, OPTIME EI SERVENS

QUI

PROCESSUM LIBROS AD LITURGIAM SPECTANTES CONSCRIBENDI POST CONCILIUM VATICANUM II NOTUM FECIT, CUM TAM SUIS DISSERTATIONIBUS,
QUAM SCRIPTIS AD COMMUNEM SENSUM ACCOMMODATIS ATQUE MULTIS SCHOLIS IN VARIIS TERRIS CONTINENTIBUS INSTAURATIONIS LITURGICÆ TESTIS FACTUS,
VIR MAGNÆ AUCTORITATIS IN STUDIIS LITURGICÆ ECCLESIASTICÆ AETATIS NOSTRÆ PUTATUR.

QUI

MUNERIBUS PRAESIDIS PONTIFICI COMITATUS EUCHARISTICIS INTERNATIONALIBUS CONVENTIBUS PROVEHENDIS OPTIME FUNCTUS EST,
QUIBUS SANCTISSIMUM SACRAMENTUM ECCLESIAE MUNDOQUE UNIVERSO MONSTRABAT, PRAECIPUE PER VARIETATEM LITURGIAE,
QUAM IN PRUDENTI SAPIENTIQUE INCLUTURATIONE PROPAGABAT, ID CIRCO EVANGELIZATIONEM NOSTRI TEMPORIS ADIUVIT

QUI

UT IN GENERALI DICATUR, ECCLESIAM, PRAECIPUE AUTEM EIUS SACRAM LITURGIAM, DILEXIT ET EI A DECENNIS OMNI DEVOTIONE SERVIT

QUI

LITURGIAE PPAE IN APOSTOLICIS VISITATIONIBUS, PRAECIPUE IN DIVINAE MISERICORDIAE SANCTUARIO CRACOVIAE,
SINCERÆ ET DISCRETE CURAM DEDIT, QDO MODO PATRIAE NOSTRAE BENEVOLENTIAM ET REVERENTIAM PRAEBEBAT

PONTIFICIÆ UNIVERSITATIS CRACOVENSIS IOANNIS PAULI II

DOCTORIS HONORIS CAUSA

NOMEN ET TITULUM, IURA AC PRIVILEGIA HUIUS TITULO ATTINENTIA CONTULIMUS
ET PRO VERITATIS HUIUS EVENTUS TESTIMONIO
HOC DIPLOMA SIGILLO NOSTRO MAIORE MUNITUM EDIDIMUS

ACTUM ET DATUM CRACOVIAE DIE XVIII MENSIS MAII ANNO DOMINI MMXXII

h. Robert Tyrała

REV. D. PROF. ROBERTUS TYRAŁA
PONTIFICIÆ UNIVERSITATIS CRACOVENSIS IOANNIS PAULI II
RECTOR MAGNIFICUS

J. Paweł Dzięgielecki

REV. D. DR. HAB. IOANNES DZIEDZIC
PROFESSOR
PONTIFICIÆ UNIVERSITATIS CRACOVENSIS IOANNIS PAULI II
FACULTATIS THEOLOGICÆ EIUSDEM UNIVERSITATIS DECANUS

+ Marek Jędraszewski

EXC. D. PROF. MARCUS JĘDRASZEWSKI
ARCHIEPISCOPUS METROPOLITA PROVINCIÆ CRACOVENSIS
PONTIFICIÆ UNIVERSITATIS CRACOVENSIS IOANNIS PAULI II
MAGNUS CANCELLARIUS

S. Adelaïs Sielepin Chr

REV. S. PROF. ADELAIS SIELEPIN CHR
PROMOTRIX RITE CONSTITUTA

Jego Ekscelencja
Arcybiskup Piero Marini

Abp Piero Marini urodził się 13 stycznia 1942 roku w Valverde (gmina Zavattarello-Valverde) w prowincji Pawia, w diecezji Bobbio (od 16 września 1989 roku Piacenza-Bobbio). Otrzymał święcenia kapłańskie 27 czerwca 1965 roku.

We wrześniu tego samego roku rozpoczął pracę w kurii rzymskiej, a dokładniej w Consilium ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia. Od tej chwili abp Marini kontynuował posługę w różnych instytucjach Stolicy Apostolskiej, które zajmowały się wdrażaniem reformy liturgicznej II Soboru Watykańskiego: od 1965 do 1969 roku we wspomnianym Consilium, od 1970 do 1975 roku w Kongregacji ds. Kultu Bożego, a od 1975 do 1984 roku w Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, i ponownie od 1984 do 1987 roku w Kongregacji ds. Kultu Bożego, której autonomię przywrócił św. Jan Paweł II w 1984 roku.

Podczas lat pracy w tych dykasteriach abp Marini zajmował różne odpowiedzialne stanowiska: kierownika biura od 26 stycznia 1983 roku w Kongregacji ds. Kultu

Bożego i Dyscypliny Sakramentów oraz podsekretarza od 1 kwietnia 1985 roku w Kongregacji ds. Kultu Bożego. Od końca 1970 roku abp Marini został również powołany do pełnienia posługi w celebracjach liturgicznych, którym przewodniczył Ojciec Święty, a 12 października 1975 został mianowany ceremoniarzem papieskim. Przesłał pełnić tę funkcję w 1985 roku, kiedy to w wyniku nominacji został podsekretarzem Kongregacji ds. Kultu Bożego.

Abp Marini studiował teologię w seminarium w Bobbio. W 1970 roku po ukończeniu licencjatu kościelnego otrzymał doktorat w zakresie teologii ze specjalizacją liturgika w Papieskim Instytucie Liturgicznym św. Anzelma w Rzymie. W 1981 roku otrzymał drugi doktorat z nauk politycznych w Libera Università Internazionale degli Studi Sociali w Rzymie. Zna dobrze język francuski, hiszpański, niemiecki i angielski. Napisał wiele artykułów na temat wprowadzania w życie reformy liturgicznej II Soboru Watykańskiego i współpracował z wyjątkowym zaangażowaniem nad redakcją nowego *Ceremoniale Episcoporum*. Lata pracy w instytucjach Stolicy Apostolskiej, nadzorujących realizację reformy liturgicznej, pozwoliły arcybiskupowi Mariniemu na uczestniczenie z bliska we wdrażaniu reformy liturgicznej w różnych jej fazach i na różnych etapach rozwoju, począwszy od Soboru Watykańskiego II. Ponadto w ciągu lat posługi w Urzędzie Ceremonii Papieskich abp Marini miał okazję brać udział w ważnych wydarzeniach kościelnych, takich jak dwa konklawe w roku

1978, na których wybrano papieży Jana Pawła I i św. Jana Pawła II oraz konklawe w 2005 roku, na którym dokonano wyboru papieża Benedykta XVI.

Przez 27 lat wykładał liturgikę w Papieskim Instytucie Liturgicznym Świętego Anzelma w Rzymie, gdzie prowadził wykłady z liturgii biskupiej i z historii reformy liturgicznej II Soboru Watykańskiego.

24 lutego 1987 roku Ojciec Święty Jan Paweł II mianował abpa Mariniego Mistrzem Papieskich Celebrazji Liturgicznych. Od tej pory abp Marini zapoczątkował odnowę tego urzędu, otrzymując dla niego autonomię prawną w łonie Kurii Rzymskiej, nową nazwę, nowy personel i nowych konsultorów. W ramach tej odnowy Ojciec Święty w 1991 roku dołączył do Urzędu Celebrazji Zakrystii Papieskiej i powierzył Mistrzowi troskę o kaplice Pałacu Apostolskiego (sykstyńską, paulińską, Redemptoris Mater). Zostały również odnowione i poszerzone pomieszczenia Urzędu i Zakrystii Papieskiej. W szczególności zostało uporządkowane archiwum, które posiada ponad sześćset manuskryptów datowanych od XIII wieku i przystąpiono do skatalogowania przedmiotów, szat liturgicznych i wyposażenia Zakrystii Papieskiej.

Abp Marini dzięki obecności konsultorów mógł propagować nauczanie i badania naukowe. Zorganizował w Watykanie pięć międzynarodowych konferencji naukowych na temat liturgii papieskiej: *Celebrazje liturgiczne pod przewodnictwem Ojca Świętego* (28–30 grudnia 1987); *Błogostawieństwa i Kanonizacje, Konsystorz,*

Przekazanie Paliusza i inne celebracje właściwe dla liturgii papieskiej (25–27 września 1991)¹; *Celebracje Jubileuszu, wytyczne i propozycje* (1–3 lutego 1996 roku)²; *Teksty i muzyka w celebracjach pod przewodnictwem Ojca Świętego* (5–7 października 1998)³; *Telewizja i celebracje pod przewodnictwem Ojca Świętego* (11–13 lutego 1999)⁴.

Z pomocą takich spotkań abp Marini kierował aktualizacją nie tylko obrzędów właściwych dla liturgii papieskiej, jak konsystorze, beatyfikacje, kanonizacje i przekazanie paliuszy, ale również wszystkich innych celebracji liturgicznych, którym przewodniczył papież. Szczególnie znaczące były wielkie celebracje w różnych obrządkach wschodnich w czasie obchodów roku Maryjnego (1987/1988), uroczyste celebracje z okazji Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 oraz rozliczne celebracje liturgiczne z udziałem ogromnej rzeszy wiernych, którym przewodniczył papież w Rzymie, we Włoszech i w różnych krajach świata.

W szczególności od początku 1987 roku abp Marini organizował i opracowywał przebieg uroczystości liturgicznych wszystkich podróży apostolskich Ojca Świętego, zarówno we Włoszech, jak i w innych krajach. Towarzyszył papieżowi w około pięćdziesięciu podróżach po Włoszech i w osiemdziesięciu podróżach

1 Por. F. Dell'Oro, *Beatificazione e Canonizzazione*, „Excursus” storico-liturgico, Edizioni Liturgiche Vincenziane, Roma 1997.

2 Por. „Rivista Liturgica” 83 (1996) nr 2, s. 163–306.

3 Por. „Rivista Liturgica” 86 (1999) nr 2–3, s. 163–348.

4 Por. „Rivista Liturgica” 87 (2000) n. 1, s. 3–166.

apostolskich poza Italią, odwiedzając ponad sto krajów rozsianych po różnych kontynentach. Przed każdą pielgrzymką abp Marini przygotowywał wcześniej grunt, omawiając wstępnie na miejscu przebieg wizyty oraz przygotowywał odpowiednie księgi liturgiczne (mszały) drukowane przez Drukarnię Watykańską, które zawierały zarówno teksty, jak i kolejność obrzędów dla danej celebracji. Różnorodność i specyficzność takich celebracji oraz bogactwo form obrzędowych właściwych różnym kulturom, oczyszczone i przyjęte do liturgii sprawowanej przez papieża, często były ukazywane w tekstach wprowadzeń, którymi abp Marini poprzedzał nie tylko księgi liturgiczne podróży apostolskich, ale również różne materiały pomocnicze publikowane w celu umożliwienia czynnego uczestnictwa duchowieństwa i wiernych w liturgii. Pomoce lub książeczki do aktywnego uczestnictwa dotyczyły około 65 celebracji każdego roku. Ponadto książeczki były zawsze wzbogacone ilustracjami, przeważnie miniaturami, a niektóre z nich zawierały również wprowadzenie teologiczno-liturgiczne do celebracji. Zwłaszcza książeczki z beatyfikacjach i kanonizacjach posiadały na początku biografię świętych lub błogosławionych, a książeczki do odprawiania Drogi Krzyżowej w Koloseum zawierały interesującą prezentację tego nabożeństwa, zarówno z punktu widzenia historycznego, jak i teologicznego. Wreszcie mszał lub księga liturgiczna publikowane z okazji każdej podróży duszpasterskiej do użytku przede wszystkim Ojca Świętego i koncelebransów, ale

również lektorów, były poprzedzone wstępami Mistrza, który przedstawiał w nich nie tylko cele pielgrzymek, ale także teksty liturgiczne, zarówno w rycie rzymskim, jak i – w przypadku celebracji ekumenicznych – w rycie liturgii wschodnich lub innych wspólnot kościelnych.

Ze szczególną troską abp Marini poświęcił się przygotowaniu celebracji, którym przewodniczył papież podczas Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, czuwając nad ich właściwym przebiegiem. Szczególne znaczenie i wydźwięk miały w całym Kościele wielkie uroczystości otwarcia i zakończenia synodów kontynentalnych, a jeszcze większe – otwarcia Drzwi Świętych czterech bazylik rzymskich. Niezapomniany był obrzęd otwarcia Drzwi Świętych w Bazylice Watykańskiej w noc Bożego Narodzenia w 1999 roku, zarówno pod względem tekstów, jak i muzyki oraz układu poszczególnych obrzędów wzbogaconych elementami różnych kultur. Pośród wyjątkowych celebracji Wielkiego Jubileuszu wybijają się pod względem ich specyfiki Upamiętnienie Abrahama (23 lutego), Dzień Przebaczenia (12 marca) i Upamiętnienie ekumeniczne świadków wiary XX wieku (7 maja). Te celebracje, określane jako „serce jubileuszu”, dzięki rozpowszechnieniu na całym świecie poprzez obraz nadawany w telewizji, stanowią jeden z najbardziej podniosłych momentów najnowszej historii i życia Kościoła. Szczególna uwaga została poświęcona również estetyce uroczystości. Stały się piękniejsze i bardziej godne miejsca odprawiania liturgii (ołtarz, tron i ambona), włączając te w kaplicy Pałacu Apostolskiego Redemptoris

Mater całkowicie odnowionej i upiększonej mozaikami; symbole: krucyfiks używany podczas celebracji – wykonano kilka nowych – oraz arrasy przedstawiające tajemnice roku liturgicznego; Ewangeliarz: urząd wzbogacił się o około dwadzieścia różnych ksiąg Ewangelii, włącznie z kilkoma typowymi dla liturgii wschodniej; wyposażenie: chrzcielnica z brązu i rozmaite srebrne naczynia na oleje święte; szaty liturgiczne dla papieża, koncelebransów i ministrantów. Ponadto abp Marini w uzgodnieniu z Mistrzem Papieskiej Kaplicy Muzycznej promował wartość muzyki liturgicznej jako nieodłącznego elementu celebracji oraz przywrócił śpiew gregoriański, traktowany jako fundamentalny element uczestnictwa zgromadzonych w celebracjach sprawowanych przez Ojca Świętego, ulepszany pod względem stylu i różnorodności wykonania. Tym sposobem celebracje papieskie stawały się coraz częściej, również dzięki wpływowi środków masowego przekazu, wzorcowym punktem odniesienia dla sprawowania liturgii w całym Kościele w duchu i zgodnie z postanowieniami Soboru Watykańskiego II.

14 lutego 1998 abp Marini otrzymał stolicę tytularną Martirano, a konsekrowany został na biskupa w dniu 19 marca 1998 roku przez Ojca Świętego Jana Pawła II w Bazylice św. Piotra w Watykanie. W homilii papież zwrócił się do abpa Mariniego tymi słowami: „Niech Duch Święty cię uświęci, drogi biskupie Piero Marini z diecezji Piacenza-Bobbio, od lat mój Mistrzu Celebracji Liturgicznych. Dzięki tej funkcji stałeś u mego

boku w najświętszych chwilach i zawsze wypełniałeś z należytym poświęceniem to liturgiczne zadanie, które ci powierzyłem, towarzysząc mi wiernie, gdziekolwiek urząd piotrowy mnie posłał. Posługa biskupia jeszcze bardziej udoskonali twoją wrażliwość i wzmocni twój zapal na chwałę Boga i duchowe pouczenie wiernych”. 29 września 2003 roku z okazji XXV rocznicy pontyfikatu Ojciec Święty Jan Paweł II podniósł Jego Ekscelencję Piera Mariniego do godności arcybiskupa.

W kwietniu 2005 miały miejsce w Watykanie celebracje związane z takimi wydarzeniami, jak pogrzeb papieża, obrzędy konklawe i obrzędy pierwszych dni urzędowania biskupa Rzymu na Stolicy Piotrowej. Wydarzenia te stanowiły, dzięki uroczystościom liturgicznym, czas umocnienia wiary i jedności całego Kościoła. W związku z tymi celebracjami, wierzący i niewierzący z każdego zakątka ziemi wyrazili uznanie dla działalności urzędu oraz dla prostoty i szlachetnego piękna, z którym odbyły się te liturgie. Przykładność, z jaką te celebracje oddawały ducha soborowego, była możliwa dzięki kompetencji, doświadczeniu i przygotowaniu, z którymi abp Marini, wspomagany przez konsultorów i ceremoniarzy, zatroszczył się o odpowiednią redakcję tekstów oraz przygotowanie i przebieg tych świętych obrzędów.

Wśród różnych publikacji opracowanych przez Urząd należy wspomnieć następujące: *Liturgie dell’Oriente cristiano a Roma nell’Anno mariano, 1987/1988*, Libreria Editrice Vaticana 1990 (księga została przygotowana według wskazówek św. papieża Jana Pawła II);

Ordo Exsequiarum Romani Pontificis, Tipografia Vaticana 2000; *Ordo Rituum Conclavis*, Tipografia Vaticana 2000; *Ordo Rituum Pro Ministerii Petrini Initio Romæ Episcopi*, Tipografia Vaticana 2005; *Sede Apostolica Vacante*, Libreria Editrice Vaticana 2005; *Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, Libreria Editrice Vaticana 2006; *Sede Apostolica Vacante. Eventi e celebrazioni, aprile 2005*, Libreria Editrice Vaticana 2007; *Magnum Iubilæum – Trinitati Canticum, peculiari celebrazioni presiedute da Giovanni Paolo II nell'Anno Santo 2000*, Libreria Editrice Vaticana 2007; *Il percorso di teologia e spiritualità della Cappella Redemptoris Mater*, Libreria Editrice Vaticana 2007; *La Cappella „Redemptoris Mater” del papa Giovanni Paolo II*, a cura di M. Apa, O. Clément, C. Valenziano, Libreria Editrice Vaticana 1999; *La nuova Icona Acheropita*, Libreria Editrice Vaticana 2007.

Abp Marini przygotował ponadto kilka innych publikacji o liturgii: *Il quarantesimo della „Sacrosanctum Concilium” – Memoria di una esperienza*, Libreria Editrice Vaticana 2004; *Liturgia e bellezza – Nobilis Pulchritudo*, Libreria Editrice Vaticana 2005; *A Challenging Reform. Realizing the Vision of the Liturgical Renewal 1963–1975*, Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 2007; *Cérémonie des papes*, Bayard, Paris 2007; *Io sono un papa amabile. Giovanni Paolo II*, Edizioni San Paolo, Cinesello Balsamo 2011.

14 października 2009 Uniwersytet we Fryburgu nadał mu tytuł *Doktora Honoris Causa* z teologii

z następującym uzasadnieniem: „Abp Marini przyczynił się w decydujący sposób do realizacji w Kościele powszechnym celów reformy liturgicznej II Soboru Watykańskiego. Ponadto jako Mistrz Papieskich Celebrazji Liturgicznych pokazał, że możliwym jest wierne przeniesienie – w tradycji kościelnej i w sposób kreatywny zależnie od sytuacji – księgi liturgicznej do konkretnej celebrazji liturgii. Zgodnie z przesłaniem soboru realizował z wyjątkowym zapałem proces inkulturacji wiary i liturgii w organizowaniu celebrazji mszy papieskiej na wszystkich kontynentach. Poprzez swoje głębokie przemyślenia i otwartość na wymogi współczesnego świata wskazał nowe ścieżki dla wzmocnienia obecności liturgii w mediach”.

1 października 2007 roku papież Benedykt XVI mianował abp Mariniego przewodniczącym Komitetu ds. Międzynarodowych Kongresów Eucharystycznych.

Dzięki nominacji abpa Mariniego doszło z jego inicjatywy do odnowienia papieskiego komitetu, odremontowania i poszerzenia pomieszczeń oraz stworzenia nowych kadr. Został również zaktualizowany sam statut Papieskiego Komitetu: *I Congressi Eucaristici. Statuto, Percorso storico, Suggestimenti e proposte*, Libreria Editrice Vaticana 2010. Wreszcie przychyłono się do celebrazji Narodowych Kongresów Eucharystycznych, lokalnych i diecezjalnych również poprzez obecność i relacje przewodniczącego w różnych krajach. Warto przypomnieć te najważniejsze: Morelia, Meksyk (30 kwietnia–1 maja 2008); Murcja, Hiszpania (16–19 lutego 2009); Ankona,

Włochy (24–26 czerwca 2010); Monachium, Niemcy (20 lipca 2010); Tijuana, Meksyk (5–9 października 2011); Cartago, Kostaryka (16 kwietnia 2013); Kolonia, Niemcy (8 czerwca 2013); Tucuman, Argentyna (14 lipca 2015); Monterrey, Meksyk (9 września 2015); Fatima, Portugalia (10 czerwca 2016); Wrocław, Polska (8 czerwca 2017); Cozumel, Meksyk (3–6 maja 2018); Merida, Meksyk (18–22 września 2019).

W ramach przygotowania do każdego Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego abp Marini opracowywał publikację specjalnego tomu dla kongresu: Dublin 2012 – *L'Eucaristia grempo della Chiesa*, Libreria Editrice Vaticana 2011; Cebu 2016 – *L'Eucaristia Sacramento della missione. Verso il 51° Congresso Eucaristico Internazionale di Cebu, Filippine 24–31 gennaio 2016*, Libreria Editrice Vaticana 2015; Budapest 2020 – *Sono in te tutte le mie sorgenti. 52° Congresso Eucaristico Internazionale di Budapest, Ungheria 13–20 settembre 2020*, Libreria Editrice Vaticana 2020.

Zanim zakończył posługę w roli przewodniczącego papieskiego komitetu, abp Marini wypromował i przyczynił się do wydania książki o. Vittore Bocardiego: *Eucaristia, Chiesa e mondo, I Congressi Eucaristici internazionali. Lineamenti di storia*, Libreria Editrice Vaticana 2021. Publikacja ta ma fundamentalne znaczenie dla poznania historii i wpływu kongresów na życie Kościoła.

Wraz z kongresem w Budapeszcie po 56 latach skutecznej, pełnowymiarowej posługi (1 października

1965–1 października 2021) abp Marini zakończył pracę w instytucjach Stolicy Apostolskiej.

W ostatnich latach tej służby abp Marini otrzymał dwie nominacje, które wiązały go z Bazyliką Papieską Santa Maria Maggiore, w której czci się obraz Matki Bożej Śnieżnej zwany też „Salus populi romani”: 13 kwietnia 2017 został mianowany wikariuszem kardynała archiprezbitra oraz 12 maja 2018 kanonikiem kapituły Bazyliki.

Curriculum vitae
di mons. Piero Marini

Mons. Piero Marini è nato a Valverde (comune di Zavattarello-Valverde) provincia di Pavia, diocesi di Bobbio (dal 16 settembre 1989, Piacenza-Bobbio) il 13 gennaio 1942. È stato ordinato sacerdote il 27 giugno 1965.

Nel settembre dello stesso anno ha iniziato la propria attività lavorativa nella Curia Romana e precisamente nel “Consilium ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia”. Da quel momento Mons. Marini ha continuato a lavorare nei vari Organismi della Santa Sede che hanno diretto l’attuazione della riforma liturgica del Concilio Vaticano II: dal 1965 al 1969 nel menzionato “Consilium”, dal 1970 al 1975 nella Congregazione per il Culto Divino, dal 1975 al 1984 nella Congregazione per per i Sacramenti e il Culto Divino, e dal 1984 al 1987 nella Congregazione per il Culto Divino, restituita in autonomia da S. Giovanni Paolo II nel 1984.

Durante gli anni di lavoro in questi Dicasteri Mons. Marini ha ricoperto vari incarichi di responsabilità: Capo Ufficio dal 26 gennaio 1983 nella Congregazione per i Sacramenti e il Culto Divino e Sottosegretario dal

1° aprile 1985 nella Congregazione per il Culto Divino. Dalla fine del 1970 Mons. Marini è stato chiamato a prestare servizio anche nelle celebrazioni liturgiche presiedute dal Santo Padre e il 12 ottobre 1975 è stato nominato Cerimoniere Pontificio, carica che ha lasciato nel 1985 a seguito della Sua nomina a Sottosegretario della Congregazione per il Culto Divino.

Mons. Marini ha studiato teologia nel seminario di Bobbio. Nel 1970, dopo aver ottenuto la licenza, ha conseguito la laurea in teologia con specializzazione in liturgia presso il Pontificio Istituto Liturgico di S. Anselmo in Roma. Nel 1981 ha conseguito una seconda laurea in scienze politiche presso la Libera Università Internazionale degli Studi Sociali di Roma. Conosce bene la lingua francese, spagnola, tedesca e inglese. Ha scritto vari articoli sulla attuazione della riforma liturgica del Concilio Vaticano II ed ha collaborato in modo particolare alla redazione del nuovo “Cæremoniale Episcoporum”. Gli anni di lavoro negli organismi della Sede Apostolica preposti alla riforma della liturgia hanno consentito a Mons. Marini di seguire da vicino l’attuazione della riforma liturgica nelle sue varie fasi e sviluppi a partire dal Concilio Vaticano II. Inoltre, durante gli anni di servizio presso l’Ufficio delle Cerimonie Pontificie Mons. Marini ha potuto prendere parte ad importanti avvenimenti ecclesiali, come i due Conclavi del 1978 per la elezione dei Sommi Pontefici Giovanni Paolo I e S. Giovanni Paolo II e il Conclave del 2005 per la elezione di Papa Benedetto XVI.

Per 27 anni è stato docente di Liturgia presso il Pontificio Istituto Liturgico di Sant'Anselmo a Roma dove ha tenuto corsi sulla Liturgia Episcopale e sulla Storia della riforma liturgica del Concilio Vaticano II.

Il 24 febbraio 1987 il Santo Padre Giovanni Paolo II nominava Mons. Marini Maestro delle Celebrazioni Liturgiche Pontificie. Da allora Mons. Marini ha promosso il rinnovamento dell'Ufficio ottenendo per esso una propria autonomia giuridica all'interno della Curia Romana, un nuovo nome, nuovo personale e nuovi Consultori. Nell'ambito di tale rinnovamento il Santo Padre nel 1991 ha unito all'Ufficio delle Celebrazioni la Sagrestia Pontificia e ha affidato al Maestro la cura delle Cappelle del Palazzo Apostolico (Sistina, Paolina, "Redemptoris Mater"). Sono stati anche rinnovati e ampliati gli ambienti dell'Ufficio e della Sagrestia Pontificia. In particolare è stato riordinato l'Archivio che contiene oltre seicento manoscritti a partire dal secolo XIII e si è proceduto alla catalogazione degli oggetti, delle vesti sacre e della suppellettile della Sagrestia Pontificia.

Mons. Marini con la presenza dei Consultori ha potuto promuovere lo studio e la ricerca scientifica. Egli ha organizzato nella Città del Vaticano cinque incontri internazionali di studio sulla liturgia papale: «Le celebrazioni eucaristiche presiedute dal Santo Padre» (28–30 dicembre 1987); «Le Beatificazioni e Canonizzazioni, il Concistoro, la Consegna del Pallio e le altre celebrazioni proprie della liturgia papale»

(25–27 settembre 1991)¹; «Le celebrazioni del Giubileo, orientamenti e proposte» (1–3 febbraio 1996)²; «Testi e musica nelle celebrazioni presiedute dal Santo Padre» (5–7 ottobre 1998)³; «La televisione e le celebrazioni presiedute dal Santo Padre» (11–13 febbraio 1999)⁴.

Con il contributo di tali incontri, Mons. Marini ha guidato l'aggiornamento non solo dei riti propri della liturgia papale, come i Concistori, le Beatificazioni, le Canonizzazioni e la consegna dei Palli, ma anche di tutte le altre celebrazioni presiedute dal Papa. Particolarmente significative sono state le grandi celebrazioni nei vari Riti Orientali nel corso dell'Anno Mariano (1987/1988), le solenni celebrazioni per il grande Giubileo del 2.000 e le numerose celebrazioni ecumeniche e le celebrazioni con grandi masse di fedeli presiedute dal Papa a Roma, in Italia e nei vari Paesi del mondo.

In particolare, dall'inizio del 1987 Mons. Marini ha organizzato e curato lo svolgimento delle celebrazioni liturgiche di tutti i viaggi apostolici del Santo Padre sia in Italia che in altri Paesi. Egli ha accompagnato il Santo Padre in una cinquantina di viaggi in Italia e in ottanta viaggi apostolici fuori Italia visitando oltre cento Paesi nei diversi continenti. Per ogni viaggio Mons. Marini ha fatto un sopralluogo preparatorio e ha preparato

1 Cf. F. Dell'Oro, *Beatificazione e Canonizzazione, "Excursus" storico-liturgico*, Edizioni Liturgiche Vincenziane, Roma 1997

2 Cf. *Rivista Liturgica*, 83 (1996) n. 2, pp. 163–306.

3 Cf. *Rivista Liturgica*, 86 (1999) n. 2–3, pp. 163–348.

4 Cf. *Rivista Liturgica*, 87 (2000) n. 1, pp. 3–166.

un apposito Libro liturgico, stampato dalla Tipografia Vaticana, che riportava sia i testi che le sequenze rituali delle celebrazioni previste. La varietà e la peculiarità di tali celebrazioni e la ricchezza delle espressioni rituali proprie delle diverse culture, purificate e accolte nelle liturgie presiedute dal Papa, sono state spesso illustrate nel testo della Presentazione che Mons. Marini premetteva non solo al Libro liturgico dei viaggi apostolici ma anche ai vari sussidi pubblicati per favorire la attiva partecipazione del clero e dei fedeli. I sussidi o “libretti” per l’attiva partecipazione si riferivano a circa 65 celebrazioni ogni anno. I libretti inoltre erano sempre arricchiti da varie illustrazioni, per lo più miniature, e alcuni di essi riportavano anche una introduzione teologico-liturgica alla celebrazione. In particolare, i libretti delle Beatificazioni e delle Canonizzazioni erano introdotti dal testo della biografia dei vari Santi o Beati e i libretti della *Via Crucis* al Colosseo da una interessante presentazione del pio esercizio, sia dal punto di vista storico che teologico. Infine, il “Messale”, o Libro liturgico, pubblicato in occasione di ogni viaggio pastorale ad uso principalmente del Santo Padre e dei concelebranti ma anche dei lettori, era introdotto da una presentazione del Maestro che illustrava non solo le finalità del viaggio ma anche i testi liturgici sia del rito romano, sia – nelle celebrazioni ecumeniche – delle liturgie orientali e delle altre comunità ecclesiali.

Speciale cura Mons. Marini ha dedicato alla preparazione e allo svolgimento delle celebrazioni presiedute

dal Papa durante il Grande Giubileo del 2000. Particolare significato e risonanza hanno avuto in tutta la Chiesa le grandi celebrazioni di apertura e di conclusione dei Sinodi continentali e, ancora di più, l'apertura della Porta Santa delle quattro Basiliche romane. Indimenticabile è stato il Rito di apertura della Porta Santa nella Basilica Vaticana nella notte di Natale del 1999 sia per i testi che per la musica e le sequenze rituali arricchite dalla presenza di elementi delle varie culture. Tra le celebrazioni specifiche del Grande Giubileo spiccano per la loro peculiarità: la Commemorazione di Abramo (23 febbraio), la Giornata del Perdono (12 marzo) e la Commemorazione ecumenica dei Testimoni della fede del secolo XX (7 maggio). Tali celebrazioni, definite "cuore del Giubileo", grazie alla diffusione in tutto il mondo delle immagini tramite la televisione, costituiscono uno dei momenti più alti della vita e della storia ecclesiale recente. Particolare attenzione è stata data anche alla bellezza estetica delle celebrazioni. Sono stati resi più belli e degni: i luoghi della celebrazione (l'altare, la sede e l'ambone), compresi quelli della Cappella del Palazzo Apostolico *Redemptoris Mater* completamente rinnovata e abbellita con mosaici; le icone: il crocifisso della celebrazione – ne sono stati realizzati alcuni nuovi – e gli arazzi che illustrano i misteri dell'Anno liturgico; l'Evangelario: l'Ufficio è stato arricchito da una ventina di diversi Libri dei Vangeli, compresi alcuni tipici della Liturgia orientale; la suppellettile: una vasca battesimale in

bronzo e varie anfore in argento per gli Oli santi; le vesti sacre per il Papa, i Concelebranti e i ministri sacri. Mons. Marini, inoltre, d'intesa con il Maestro della Cappella Musicale Pontificia, ha promosso la valorizzazione della musica liturgica come elemento proprio della celebrazione e il recupero del canto gregoriano, mantenuto quale elemento fondamentale di partecipazione dell'assemblea alle celebrazioni presiedute dal Santo Padre e migliorato nello stile e nella varietà delle esecuzioni. Le celebrazioni del Papa sono così diventate, anche grazie l'incidenza dei mass-media, sempre più punto di riferimento esemplare per la celebrazione della liturgia in tutta la Chiesa secondo lo spirito e le norme del Concilio Vaticano II.

Il 14 febbraio 1998 Mons. Marini è stato eletto alla sede tit. di Martirano e ordinato Vescovo il 19 marzo 1998 dal Santo Padre San Giovanni Paolo II nella Basilica di S. Pietro in Vaticano. Nell'omelia il Papa ha rivolto a Mons. Marini queste parole: "Lo Spirito consacra te, caro Mons. Piero Marini della diocesi di Piacenza-Bobbio, da anni mio Maestro delle Celebrazioni Liturgiche. Con questo compito tu mi sei accanto nei momenti più sacri ed hai sempre compiuto con apprezzata dedizione il compito liturgico che ti ho affidato, accompagnandomi fedelmente dovunque il ministero petrino mi ha portato. Il carattere episcopale non potrà che perfezionare la tua sensibilità e il tuo zelo, per la gloria di Dio e l'edificazione spirituale dei fedeli". Il 29 settembre 2003, in occasione del XXV di Pontificato, il Santo

Padre Giovanni Paolo II ha elevato S.E. Mons. Piero Marini alla dignità Arcivescovile.

Nel mese di aprile 2005 hanno avuto luogo nella Città del Vaticano avvenimenti e si sono svolte celebrazioni, come le Esequie del Sommo Pontefice, i Riti del Conclave e i Riti di Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma, che hanno costituito, grazie alle celebrazioni liturgiche, un tempo forte per la fede e per l'unità di tutta la Chiesa. A riguardo di tali celebrazioni, credenti e non credenti di ogni parte della terra hanno espresso apprezzamento per l'attività svolta dall'Ufficio e per la semplicità e la nobile bellezza con cui tali liturgie si sono svolte. L'esemplarità di tali celebrazioni nello spirito del Concilio è stata resa possibile dalla competenza, dall'esperienza e dalla preparazione con cui Mons. Marini, coadiuvato dai Consultori e dai Cerimonieri, ha provveduto alla stesura dei testi e alla preparazione e svolgimento dei sacri riti.

Tra le varie pubblicazioni curate dall'Ufficio si ricordano i volumi: *Liturgie dell'Oriente cristiano a Roma nell'Anno mariano, 1987/1988*, Libreria Editrice Vaticana 1990 (il volume venne preparato su indicazione del Papa S. Giovanni Paolo II); *Ordo Exsequiarum Romani Pontificis*, Tipografia Vaticana 2000; *Ordo Rituum Conclavis*, Tipografia Vaticana 2000; *Ordo Rituum Pro Ministerii Petrini Initio Romae Episcopi*, Tipografia Vaticana 2005; *Sede Apostolica Vacante*, Libreria Editrice Vaticana 2005; *Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, Libreria Editrice Vaticana

2006; *Sede Apostolica Vacante. Eventi e celebrazioni, aprile 2005*, Libreria Editrice Vaticana 2007; *Magnum Iubileum – Trinitati Canticum, peculiari celebrazioni presiedute da Giovanni Paolo II nell’Anno Santo 2000*, Libreria Editrice Vaticana 2007; *Il percorso di teologia e spiritualità della Cappella Redemptoris Mater*, Libreria Editrice Vaticana 2007; *La Cappella “Redemptoris Mater” del papa Giovanni Paolo II*, a cura di M. Apa, O. Clément, C. Valenziano, Libreria Editrice Vaticana 1999; *La nuova Icona Acheropita*, Libreria Editrice Vaticana 2007.

Mons. Marini ha preparato inoltre alcune altre pubblicazioni sulla liturgia: *Il quarantesimo della “Sacrosanctum Concilium” – Memoria di una esperienza*, Libreria Editrice Vaticana 2004; *Liturgia e bellezza – Nobilis Pulchritudo*, Libreria Editrice Vaticana 2005; *A Challenging Reform. Realizing the Vision of the Liturgical Renewal 1963–1975*, Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 2007; *Cérémoniaire des papes*, Bayard, Paris 2007; *Io sono un papa amabile. Giovanni Paolo II*, Edizioni San Paolo s.r.l., Cinisello Balsamo (MI) 2011.

Il 14 novembre 2009 l’Università di Friburgo ha conferito a S. E. Mons. Piero Marini la *Laurea Honoris Causa* in Teologia con le seguenti motivazioni: “Mons. Marini ha contribuito in maniera decisiva a realizzare nella Chiesa universale gli scopi della riforma liturgica del Concilio Vaticano II. Inoltre come Maestro delle celebrazioni liturgiche pontificie ha dimostrato che è possibile trasporre fedelmente – nella tradizione della

chiesa e in modo creativo secondo la situazione – il libro liturgico nella celebrazione concreta della liturgia. Secondo il mandato del Concilio egli ha realizzato con una vivacità eccezionale l'inculturazione della fede e della liturgia nell'organizzare la celebrazione della Messa papale in tutti i continenti. Attraverso la sua fondamentale riflessione e la sua apertura alle esigenze contemporanee egli ha aperto cammini nuovi per affermare la presenza della liturgia nei media”.

Il 1° ottobre 2007, Papa Benedetto XVI, nominava Mons. Marini Presidente del Pontificio Comitato per i Congressi Eucaristici Internazionali.

A seguito della nomina Mons. Marini ha promosso il rinnovamento del Pontificio Comitato sia ristrutturando e ampliando i locali che costituendo il nuovo organico del Personale. È stato inoltre aggiornato lo Statuto proprio del Pontificio Comitato: *I Congressi Eucaristici. Statuto, Percorso storico, Suggerimenti e proposte*, Libreria Editrice Vaticana 2010. Infine è stata favorita la celebrazione dei Congressi Eucaristici Nazionali, locali e diocesani anche attraverso la presenza e la relazione del Presidente in diversi Paesi. Se ne ricordano solo alcuni tra i più importanti: Morelia, Messico, 30 aprile–1 maggio 2008; Murcia, Spagna, 16–19 febbraio 2009; Ancona, Italia, 24–26 giugno 2010; Munchen, Germania, 20 luglio 2010; Tijuana, Messico, 5–9 ottobre 2011; Cartago, Costa Rica, 16 aprile 2013; Colonia, Germania, 8 giugno 2013; Tucuman, Argentina, 14 luglio 2015; Monterrey, Messico, 9 settembre 2015; Fatima, Portogallo, 10 giugno 2016;

Wroklav, Polonia, 8 giugno 2017; Cozumel, Messico, 3–6 maggio 2018; Merida, Messico, 18–22 settembre 2019.

In preparazione ad ogni Congresso Eucaristico Internazionale, Mons. Marini ha promosso la pubblicazione di un volume specifico per il Congresso: Dublino 2012, volume: *L'Eucaristia grengo della Chiesa*, Libreria Editrice Vaticana 2011; Cebu 2016, volume: *L'Eucaristia Sacramento della missione. Verso il 51° Congresso Eucaristico Internazionale di Cebu, Filippine 24–31 gennaio 2016*, Libreria Editrice Vaticana 2015; Budapest 2020, volume: *Sono in te tutte le mie sorgenti. 52° Congresso Eucaristico Internazionale di Budapest, Ungheria 13–20 settembre 2020*, Libreria Editrice Vaticana 2020.

Prima di concludere il servizio come Presidente del Pontificio Comitato Mons. Marini ha favorito e promosso anche la pubblicazione del volume di P. Vittore Boccardi: *Eucaristia, Chiesa e mondo, I Congressi Eucaristici internazionali. Lineamenti di storia*, Libreria Editrice Vaticana 2021. Il volume è di fondamentale importanza per conoscere la storia e l'influsso dei Congressi nella vita della Chiesa.

Con il Congresso di Budapest, dopo 56 anni di servizio effettivo (1 ottobre 1965–1 ottobre 2021), si concludeva l'attività lavorativa di Mons. Marini negli enti della Santa Sede.

Negli ultimi anni di tale servizio, Mons. Marini ha ricevuto due nomine che lo hanno legato alla Basilica Papale di Santa Maria Maggiore e alla icona della Madonna ivi venerata con il titolo di "Salus populi romani":

Curriculum vitae

il 13 aprile 2017 veniva nominato Vicario del Cardinale Arciprete e il 12 maggio 2018 Canonico del Capitolo della Basilica.

UCHWAŁA NR 9/2022
SENATU
UNIwersYTETU PAPIESKIEGO
JANA PAWŁA II W KRAKOWIE

z dnia 28 lutego 2022 roku
w sprawie
nadania tytułu
doktora honoris causa
Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie
Jego Ekscelencji Arcybiskupowi
Pierowi Mariniemu

W oparciu o § 26 pkt 12 Statutu Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, w związku z art. 51 konstytucji apostolskiej *Veritatis gaudium* o uniwersytetach i wydziałach kościelnych papieża Franciszka z dnia 8 grudnia 2017 r., na wniosek Rady Wydziału Teologicznego, po uzyskaniu aprobacji Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej, a także na podstawie pozytywnych recenzji ks. prof. dr. hab. Jerzego Stefańskiego oraz ks. prof. dr. hab. Stefana Koperka CR Senat Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie uchwała, co następuje:

§ 1

Nadaje się Jego Ekscelencji Arcybiskupowi Pierowi Marinemu tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, w szczególności za:

- wzorowy sposób sprawowania urzędu ceremoniarza papieża św. Jana Pawła II; stąd też osoba Księdza Arcybiskupa jest rozpoznawana w świecie katolickim (i nie tylko) jako postać, która w sposób autentycznie synowski zabiegała z troską o apostołski wymiar powszechnej posługi liturgicznej Świętego Papieża z Krakowa;
- zapisanie się na trwałe w dziejach Kościoła jako wybitny znawca problematyki związanej z liturgią sprawowaną przez biskupa rzymskiego, którą dostosowywał do wymogów czasów współczesnych wraz z uwzględnieniem powszechnego wymiaru Kościoła. Arcybiskupa Piera Mariniego należy zatem zaliczyć do najwybitniejszych ceremoniarzy papieskich, który swoją wzorową postawą przede wszystkim ukazywał osobę biskupa rzymskiego, a sam pozostawał w jego cieniu i przykładowej służbie;
- umożliwienie poznania procesu redakcji posoborowych ksiąg liturgicznych; w ten sposób poprzez swoje naukowe i popularyzujące publikacje oraz liczne wykłady na wielu kontynentach stał się także naukowym świadkiem posoborowej reformy liturgicznej, co pozwala go uznać za powszechny autorytet naukowy w dziedzinie współczesnej liturgii Kościoła;

- wzorowe wypełnianie zadań przewodniczącego Papieskiego Komitetu ds. Międzynarodowych Kongresów Eucharystycznych, poprzez które przybliżał współczesnemu Kościołowi oraz światu całemu Najświętszy Sakrament, w szczególności poprzez bogactwo liturgii, którą rozwijał poprzez mądrą i wytrwałą inkulturację, przyczyniając się także do procesu współczesnej ewangelizacji;
- mówiąc ogólnie i bardzo syntetycznie – za umiłowanie Kościoła, w szczególności jego świętej liturgii, któremu od dziesiątków lat służy z całym oddaniem; także za autentyczną i dyskretną troskę o liturgię papieską podczas apostolskich wizyt św. Jana Pawła II w Polsce, poprzez co wykazał życzliwość i szacunek dla naszej Ojczyzny, szczególnie w Krakowie w Sanktuarium Bożego Miłosierdzia.

§ 2

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

ks. prof. dr hab. Robert Tyrała, rektor

Kraków, 28 lutego 2022

DELIBERA N° 9/2022
DEL SENATO
DELLA PONTIFICIA UNIVERSITÀ
GIOVANNI PAOLO II DI CRACOVIA

del 28 febbraio 2022
in materia di conferimento del titolo
di dottore honoris causa
della Pontificia Università
Giovanni Paolo II di Cracovia
a Sua Eccellenza l'Arcivescovo Piero Marini

Ai sensi del §26 punto 12 dello Statuto della Pontificia Università Giovanni Paolo II di Cracovia, in relazione all'art. 51 della costituzione apostolica *Veritatis gaudium* su università e facoltà ecclesiastiche firmata da papa Francesco l'8 dicembre 2017, su proposta del Consiglio della Facoltà di Teologia, dopo aver ottenuto l'approvazione della Congregazione per l'Educazione Cattolica, nonché in base alle recensioni positive di P. Jerzy Stefański, prof. lib. doc. e P. Stefan Koperek CR, prof. lib. doc., il Senato della Pontificia Università Giovanni Paolo II di Cracovia delibera quanto segue:

§ 1

Conferisce a S. E. l'Arcivescovo Piero Marini il titolo di dottore *honoris causa* della Pontificia Università Giovanni Paolo II di Cracovia, in particolare per:

- aver svolto in maniera lodevole l'incarico di cerimoniere pontificio di san Giovanni Paolo II; proprio per questo motivo la persona di Monsignore Marini è riconoscibile nel mondo cattolico (e non soltanto) come una figura che si adoperava con autentica cura di un vero figlio per la dimensione apostolica del servizio liturgico universale del Santo Padre di Cracovia;
- essersi iscritto durevolmente nella storia della Chiesa come un eminente esperto della problematica legata alla liturgia celebrata dal Vescovo di Roma, che veniva da lui adattata alle esigenze dei tempi moderni, prendendo in considerazione la dimensione universale della Chiesa. Monsignor Piero Marini deve essere, perciò, annoverato tra i più eminenti cerimonieri pontifici, che con il proprio atteggiamento lodevole innanzitutto metteva in rilievo la figura del romano Pontefice, mentre da solo restava alla sua ombra e al suo servizio esemplare;
- aver dato la possibilità di conoscere il processo di redazione dei libri liturgici postconciliari; in questo modo, attraverso le proprie pubblicazioni di ricerca e di divulgazione scientifica e con numerose conferenze tenute su molti continenti, è diventato anche un testimone scientifico della riforma liturgica

- postconciliare, il che permette di considerarlo un'autorità scientifica nel campo della liturgia moderna della Chiesa;
- aver adempiuto lodevolmente i compiti del presidente del Pontificio Comitato per i Congressi Eucaristici Internazionali, tramite i quali avvicinava alla Chiesa moderna e al mondo intero il Santissimo Sacramento, in particolare attraverso la ricchezza della liturgia, che sviluppava con una sapiente e perseverante inculturazione, contribuendo anche al processo dell'evangelizzazione moderna;
 - parlando in modo generale e molto sintetico – per l'amore della Chiesa, in particolare della sua sacra liturgia, a cui presta servizio da decine di anni con tutta dedizione; anche per l'autentica e discreta cura delle celebrazioni liturgiche pontificie durante le visite apostoliche di san Giovanni Paolo II in Polonia, mostrando in tal modo affetto e rispetto per la nostra Patria, soprattutto a Cracovia, nel Santuario della Divina Misericordia.

§ 2

La delibera entra in vigore dal giorno dell'assunzione.

P. Robert Tyrala, prof. lib.doc., Rettore

Cracovia, 28 febbraio 2022

ks. prof. dr hab. Stefan Koperek CR
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

*Recenzja dotycząca życia w służbie liturgii
Kościoła katolickiego abpa Piera Mariniego
z racji propozycji nadania mu tytułu doktora
honoris causa przez Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II w Krakowie*

Dane mi było wiele razy spotykać abpa Piera Mariniego z racji prób generalnych liturgii związanych z pielgrzymkami Ojca Świętego na terenie archidiecezji krakowskiej. Były to również momenty, w których można było poznać jego umiłowanie Kościoła z jego świętą liturgią, której służył z całym oddaniem. Z wielkim szacunkiem i życzliwością odnosił się do polskiej historii Kościoła. Był zdumiony tak licznymi beatyfikacjami i kanonizacjami Polaków, których Ojciec Święty Jan Paweł II wynosił do chwały ołtarzy. Toteż na jego życzenie ten fakt został wpisany do wprowadzenia do jednego z mszałów papieskich z okazji pielgrzymki w 1997 roku. Święty Jan Paweł II odwiedził wtedy m.in. Wrocław, Legnicę i Poznań. Szczególny charakter miała ta papieska

liturgia w Zakopanem pod Wielką Krokwią, podczas której św. Jan Paweł II beatyfikował dwie siostry żyjące na przełomie XIX i XX wieku – Marię Bernardynę Jabłońską, albertynkę, i Marię Karłowską, założycielkę Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej¹. Niech będzie mi wolno tu dodać, iż na zaproszenie abpa Piera Mariniego miałem zaszczyt uczestniczyć w jego święceniach biskupich w Rzymie.

Z tych powodów z radością przyjąłem propozycję Senatu Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie do napisania tej recenzji. Przy jej nakreśleniu z wdzięcznością korzystam z doświadczeń dawnych jego studentów, którzy byli słuchaczami jego wykładów w Papieskim Instytucie Liturgicznym Świętego Anzelma w Rzymie. Są nimi ks. dr hab. Jarosław Superson SAC i ks. dr Stanisław Mieszczak SCJ.

W tekście tej recenzji ukazuję biografię laureata i jego służbę Kościołowi na polu liturgicznym. Dorobek naukowy i pisarski prezentuje ksiądz infulat prof. dr hab. Jerzy Stefański.

¹ *VI pielgrzymka Jana Pawła II do Polski, 31 maja–10 czerwca 1997*, <https://www.polskieradio.pl/190/937/Artykul/328541,VI-pielgrzymka-Jana-Pawla-II-do-Polski-31-maja10-czerwca-1997> (10.01.2022).

Rys biograficzny

Arcybiskup Piero Marini urodził się 13 stycznia 1942 roku w małej miejscowości Valverde w prowincji Pavia we Włoszech. Mając 11 lat, wstąpił do seminarium niższego², a następnie do wyższego w diecezji Bobbio w prowincji Piacenza. Obydwie instytucje znajdowały się w tym samym budynku³. Na mapie kościelnej średniowiecznej myśli teologicznej Bobbio jest odnotowane jako prężny ośrodek praktykowania liturgii iroszkockiej, ufundowany przez św. Kolumbana († 615), konkurujący z czasem z opactwem na Monte Cassino liczbą posiadanych manuskryptów⁴. Piero Marini otrzymał święcenia kapłańskie w stopniu prezbitera 27 czerwca 1965 roku w rodzinnym Valverde. Jeszcze w tym samym roku 23-letni neoprezbiter Piero Marini został wysłany na studia filozoficzne do Rzymu przez biskupa ordynariusza Pietra Zuccarina († 1973), ostatniego biskupa diecezji Bobbio. Plany te zostały zmienione po jego

2 Por. P. Marini, *Jak celebrować Eucharystię?*, tłum. D. Piekarcz, „Zeszyty Formacji Duchowej” 64 (2014), s. 19.

3 Por. P. Marini, *Ceremoniarz papieski. Rozmowy o liturgii przeprowadzili Dominique Chivot i Vincent Cabanac*, tłum. M. Romanek, Katowice 2010, s. 18–19.

4 Por. E. Derdziuk, *Mnisi iroszkoccy: św. Kolumban Młodszy – ewangelizacja Europy*, Lublin 1997, s. 106–107; *Abbazia di San Colombano*, https://it.wikipedia.org/wiki/Abbazia_di_San_Colombano (12.01.2022).

przybyciu do Wiecznego Miasta we wrześniu 1965 roku, gdy od swojego biskupa diecezjalnego usłyszał: „Idź na ulicę 24 Maja do ojca o nazwisku Bugnini. Zapomnij o filozofii i zrób to, co on ci powie”⁵. Piero Marini zamieszkał w domu księży misjonarzy lazarystów, gdzie także mieszkał monsinior Annibale Bugnini († 1982)⁶, sekretarz Rady ds. Wprowadzania w Życie Konstytucji o Świętej Liturgii.

Treści zawarte w nieopublikowanym motu proprio *Primitiae*, a mówiące o specjalnym gremium dla wprowadzania w życie Kościoła artykułów *Sacrosanctum Concilium*⁷, przyczyniły się najpierw do spotkań kard. Giacoma Lercara († 1976), jednego z moderatorów II Soboru Watykańskiego, z Annibalem Bugninim⁸, a następnie do powołania przez papieża Pawła VI († 1978) Rady ds. Wprowadzania w Życie Konstytucji o Świętej Liturgii, na której czele stanął Giacomo Lercaro⁹. Już od pierwszych dni pobytu *in Urbe* Piero Marini

5 Por. P. Marini, *Jak celebrować Eucharystię?*, dz. cyt., s. 22.

6 Por. P. Marini, *Ceremoniarz papieski*, dz. cyt., s. 25–26.

7 Por. P. Marini, *La nascita del „Consilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia” (Gennaio-Marzo 1964)*, „Ephemerides Liturgicae” 106 (1992) nr 4–5, s. 289.

8 Por. P. Marini, *Le premesse della grande riforma liturgica (Ottobre-Dicembre 1963)*, [w:] *Costituzione liturgica „Sacrosanctum Concilium”*. *Studi*, a cura della Congregazione per il Culto Divino, Edizioni Liturgiche, Roma 1986, s. 88–89 (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia, 38).

9 Por. *De labore a „Consilio” praestando*, [w:] *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae*, t. 1: 1963–1973, composuit et indice

zaczął pracować każdego dnia przed południem dla wyżej wskazanego gremium w dawnym domu św. Marty, a popołudniami studiował liturgikę w Ateneum św. Anzelma prowadzonym przez benedyktynów na Awentynie. Właśnie dzięki wykonywanej pracy biurowej, spotkaniom z relatorami i ekspertami odpowiedzialnymi za realizowanie artykułów ogłoszonej już konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* II Soboru Watykańskiego miał dostęp do ogromnego zbioru sprawozdań, wersji roboczych, projektów i protokołów podkomisji wchodzących w skład *Consilium*. Trzeba pamiętać, że kard. Domenico Tardini († 1961) jako przewodniczący Komisji Przedprzygotowawczej przedstawił 2812 postulowanych tematów na czas obrad soborowych, z których prawie jedna czwarta dotyczyła szeroko rozumianych kwestii liturgicznych¹⁰, a podczas dyskusji na temat tekstu soborowej konstytucji o liturgii tylko w auli soborowej wybrzmiało 328 interwencji, a ponad 300 przedstawiono w formie pisemnej¹¹. *Consilium*, dla

auxit R. Kaczynski a studiis S. Congregationis pro Cultu Divino, Marietti, Torino 1976, s. 45.

- ¹⁰ Por. R. Van Bühren, *Architettura e arte al Concilio Vaticano II*, [w:] J. F. Baldovin, F. Boespflug i in., *Nobile semplicità. Liturgia, arte e architettura del Vaticano II. Atti dell'XI Convegno liturgico internazionale „Il Concilio Vaticano II. Liturgia, architettura, arte”*, Bose, 30 maggio–1 giugno 2013, a cura di G. Boselli, Comunità di Bose, Magnano 2014, s. 146.
- ¹¹ Por. N. Giampietro, *Il Card. Ferdinando Antonelli e gli sviluppi della riforma liturgica dal 1948 al 1970*, Pontificio Ateneo S. Anselmo,

którego prace wykonywał Piero Marini, znało nie tylko tekst artykułów *Sacrosanctum Concilium* i zawarte w nim dyrektywy, ale także ich ewolucje i te liczne postulaty, które nadeszły przed otwarciem obrad soborowych. Owocem obrad wielu podkomisji wchodzących w skład *Consilium* jest opublikowany przez Piera Mariniego na łamach „Notitiae”¹² oraz w renomowanej serii Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia¹³ spis tzw. *schemata* (protokołów), dzięki którym możemy nie tylko odtworzyć przebieg prac nad poszczególnymi księgami liturgicznymi, instrukcjami czy tematami, ale także zagłębiając się w ich treść, poznać ekspertów i ich preferencje co do wykorzystanych źródeł biblijnych i liturgicznych.

Spis przedstawiony przez Piera Mariniego, do dzisiaj jedyny w swoim rodzaju, w którym są widoczne nazwa podkomisji, tytuł zagadnienia, data obrad i paginacja, pozwala na chronologiczne odtworzenie przebiegu prac, a zapoznanie się z treścią poszczególnych *schemata* daje

Roma 1998, s. 202 (Studia Anselmiana, 121; Studia Anselmiana. Analecta Liturgica, 21).

12. Por. *Elenco cronologico degli «schemata» del «Consilium» e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964–luglio 1975)*, a cura di P. Marini, „Notitiae” 18 (1982) nr 10–11 (195–196), s. 453–771.

13. Por. *Elenco cronologico degli „schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964–luglio 1975)*, a cura di P. Marini, [w:] *Costituzione liturgica „Sacrosanctum Concilium”. Studi*, a cura della Congregazione per il Culto Divino, C. L.V. – Edizioni Liturgiche, Roma 1986, s. 573–602 (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia, 38).

możliwość poznania specyficznej i ciągle jeszcze integralnie nieodkrytej *scientia liturgica*, która dojrzewała w gronie *Consilium* i przyniosła owoce chociażby w opublikowanych edycjach typicznych ksiąg liturgicznych, w których obok euchologii są wprowadzenia teologiczno-pastoralne (*praenotanda*) i wskazówki w formie rubryk. Piero Marini wykazał 439 protokołów, które oddają pracę podkomisji wchodzącej w skład *Consilium*, z których pierwszy (z 2 kwietnia 1964) dotyczy zagadnienia koncelebracji podczas mszy świętej¹⁴, a ostatni (z 6 lutego 1975) przedstawia prace dotyczące liturgicznej księgi błogosławieństw¹⁵. Należy podkreślić – jak zauważa ks. dr hab. Jarosław Superson SAC – że *schemata* można potraktować jako mistagogię uprawianą przez specjalistów w celu redakcji ksiąg liturgicznych. W tym miejscu warto przywołać słowa Piera Mariniego: „Co znaczy mistagogia? To trudne słowo, które w gruncie rzeczy oznacza po prostu: nauczać innych rozumienia znaków, Pisma, tego wszystkiego, co czyni się w liturgii. Lecz jak możemy uczyć innych, jeśli sami jako pierwsi nie przeżyliśmy tego doświadczenia? To jest dzisiejszy problem na Zachodzie; może Polska jest jeszcze szczęśliwą ziemią, gdzie go nie ma. Problem

14 Por. tamże, s. 575.

15 Por. *Elenco cronologico degli „schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964 – luglio 1975)*, a cura di P. Marini, [w:] *Costituzione liturgica „Sacrosanctum Concilium”*. *Studi*, dz. cyt., s. 602.

na Zachodzie polega na tym, że nie ma już mistagogów, i to przede wszystkim wśród duchowieństwa”¹⁶.

Piero Marini przedstawił w Rzymie dwie prace doktorskie. Pierwszy doktorat z liturgiki obronił na Papieskim Instytucie Liturgicznym w Rzymie. Jego dysertacja dotyczyła embolizmów w liturgii rzymskiej i galijskiej po modlitwie *Pater noster* podczas sprawowania mszy świętej. Temat pracy zaproponował mu Salvatore Marsili († 1983), wówczas dziekan wydziału teologii liturgii¹⁷. Drugi doktorat z nauk politycznych otrzymał w 1980 roku na Libera Università Internazionale degli Studi Sociali w Rzymie¹⁸. Dzięki swojemu naukowemu zaangażowaniu i ukończonym studiom mógł podjąć wykłady na liturgicznej uczelni *Anselmianum*.

Przez kilkadziesiąt lat w Papieskim Instytucie Liturgicznym w semestrze jesiennym dla studentów cyklu II, tzn. dla uczęszczających na studia licencjackie, abp Piero Marini przedstawiał dwa wykłady. Pierwszy z nich opatrzony numerem 95178 nosił tytuł *Il „Caeremoniale Episcoporum” (Ceremoniał liturgicznej postugi biskupów)*¹⁹, a drugi – o numerze 95173 – to *Historia reformy liturgicznej II Soboru Watykańskiego (Storia*

16 P. Marini, *Jak celebrować Eucharystię?*, dz. cyt., s. 39–40.

17 Por. P. Marini, *Ceremoniarz papieski*, dz. cyt., s. 29.

18 Por. tamże s. 40–41.

19 Por. Pontificio Ateneo S. Anselmo. Facoltà di Sacra Liturgia, *Calendario 1996–1997*, Edizioni Centro Studi S. Anselmo, Roma 1996, s. 37.

della riforma liturgica del Concilio Vaticano II)²⁰. Warto przypomnieć, że Piero Marini był naocznym świadkiem redagowania księgi liturgicznej *Caeremoniale Episcoporum*, gdyż w 1971 roku był sekretarzem grupy odpowiedzialnej za jej przygotowanie²¹. Chociaż wykłady te rozpoczynały się jesienią zazwyczaj o godz. 17.15, a w późniejszych latach o godz. 15.30, to gromadziły rzesze studentów²², którzy chcieli poznać z pierwszej ręki konstatacje dotyczące wprowadzania posoborowej odnowy liturgicznej i jej praktycznych owoców widocznych podczas celebracji przygotowywanych przez Biuro Celebracji Liturgicznych Ojca Świętego.

Należy dodać – jak stwierdzają studenci: ks. dr hab. Jarosław Superson SAC i ks. dr Stanisław Mieszczak SCJ – że wykłady Piera Mariniego były rzetelnie przygotowane, tak od strony historycznej, jak i pod względem teologii liturgicznej, wskazywały perspektywy dalszego rozwoju, opatrzone były międzynarodową specjalistyczną literaturą, przywoływani byli m.in. tacy specjaliści,

20 Por. tamże, s. 36–37.

21 Por. A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948–1975). Nuova edizione riveduta e arricchita di note e di supplementi per una lettura analitica*, C. L.V. – Edizioni Liturgiche, Roma 1997, s. 792 (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia, 30).

22 *Ordo* roku akademickiego 2015/2016 odnotowuje, że wykład Piera Mariniego pt. *Storia della riforma liturgica del Concilio Vaticano II* będzie odbywał się jesienią o godz. 15.30. Por. Pontificio Ateneo S. Anselmo, *Ordo Anni Academici 2015–2016*, Tipografia Giammaroli Frascati, Roma 2015, s. 193, 199–201.

jak Annibale Bugnini, Enrico Mazza, Adrien Nocent († 1996), Aimé Georges Martimort († 2000), Pierre Journel († 2004), których monsinior Piero Marini znał osobiście z prac w *Consilium*, a jego studenci i słuchacze, gdyż i tacy brali udział w wykładach, jeszcze przed rozpoczęciem zajęć znali przypisane do nich sylabusy²³.

Życie naukowe związane z tą uczelnią potwierdzają książki arcybiskupa, artykuły, prace redakcyjne, a także gościnne wystąpienia w różnych ośrodkach naukowych. Tę naukową stronę prezentuje druga recenzja.

W 1985 roku Piero Marini został powołany do pracy w Kurii Rzymskiej jako podsekretarz w Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, ponieważ był znawcą zasad liturgii posoborowej. On też zorganizował Urząd Ceremonii Papieskich. Pełniąc swą służbę, otrzymał nominację na urząd mistrza papieskich ceremonii liturgicznych. Pełnił tę funkcję od 23 lutego 1987 roku.

Wraz z konstytucją apostolską *Pastor Bonus* (28 czerwca 1988) zmieniła się nazwa i zakres obowiązków tej instytucji watykańskiej. Było to już *Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice* i jego obowiązkiem było zorganizowanie nie tylko godnych celebracji liturgicznych Ojca Świętego, ale także zapewnienie w niej czynnego uczestnictwa wiernych. Oznaczało to

23 Por. Pontificium Athenaeum S. Anselmi De Urbe. Facultas Sacrae Liturgiae, *Ordo Anni Academici 2007–2008*, Edizioni Centro Studi S. Anselmo, Roma 2007, s. 49–50; Pontificium Athenaeum S. Anselmi De Urbe. Facultas Sacrae Liturgiae, *Ordo Anni Academici 2008–2009*, Edizioni Centro Studi S. Anselmo, Roma 2008, s. 46–47.

przygotowanie odpowiednich ksiąg liturgicznych oraz pomocy dla wiernych. To ostatnie miało wyraźnie charakter duszpasterski.

Jedenaście lat później św. Jan Paweł II mianował Piera Mariniego biskupem, a 19 marca tegoż roku udzielił mu święceń biskupich, które przyjął wraz z ks. Stanisławem Dziwiszem, późniejszym arcybiskupem krakowskim i kardynałem. 29 września 2003 roku papież przydzielił mu tytuł arcybiskupa (*ad personam*).

W konklawe 2005 roku, w którym papieżem został Benedykt XVI, Piero Marini był notariuszem. Dwa lata później – w październiku 2007 roku – papież mianował go przewodniczącym Papieskiego Komitetu ds. Międzynarodowych Kongresów Eucharystycznych. W 2015 roku z woli papieża Franciszka abp Piero Marini został przewodniczącym Komisji Specjalnej ds. Liturgii Kongregacji Kościołów Wschodnich. W tej posłudze kierował się inspiracjami i przykładem św. Jana Pawła II, który – jak stwierdził – zawsze „uważał liturgię za źródło komunii nie tylko w łonie samego Kościoła Katolickiego, ale także z pozostałymi Kościołami siostrzanymi i innymi wspólnotami Kościelnymi. To jest motyw, dla którego papież przewodniczył tak licznym celebracjom ekumenicznym w czasie swego pontyfikatu”²⁴. Jak dalej

24 P. Marini, *Tradycja i odnowa w celebracjach liturgicznych*, tłum. S. Mieszczak, [w:] *Testi Ioannis Pauli II. Księga jubileuszowa z okazji 70. urodzin Jego Eminencji księdza kardynała Stanisława Dziwisza metropolity krakowskiego i Wielkiego Kanclerza Papieskiej Akademii Teologicznej*, red. S. Koperek, Kraków 2009, s. 384.

zauważał, św. Jan Paweł II podczas całego swego pontyfikatu (27 lat) „przewodniczył 77 celebracjom ekumenicznym, w większości podczas podróży apostolskich”²⁵. Niestety zły stan zdrowia mocno ograniczył wkład arcybiskupa w działalność i pracę na rzecz tej komisji.

Ze względu na osiągnięcie wieku emerytalnego i stan zdrowia – w listopadzie 2016 roku doznał udaru mózgu, stąd też przebywał m.in. w klinice Gemelli w Rzymie – abp Piero Marini złożył rezygnację, którą 13 września 2021 roku przyjął papież Franciszek.

Liturgie papieskie

To było wyjątkowe wydarzenie w historii Kościoła współczesnych czasów, że papież – zwłaszcza św. Jan Paweł II – w tylu krajach na całym świecie, spotykając się z lokalnym Kościołem, sprawowali liturgię eucharystyczną i różne inne nabożeństwa. Przygotowanie takiej liturgii w wielu krajach o różnych kulturach, zwyczajach, sytuacjach społecznych i politycznych, a także z powodu panujących tam różnych wyznań religijnych wymagało solidnego zapoznania się z tymi wszystkimi danymi, które mogły posłużyć do odpowiedniego zorganizowania liturgii, by z jednej strony wyrażała ona przesłanie, z którym udawał się do danego kraju Ojciec Święty,

.....
²⁵ Tamże.

a równocześnie – by cała liturgia tam sprawowana przemawiała do tego narodu i środowiska, w którym papież celebrował liturgię i wygłaszał słowo Boże. To właśnie do ceremoniarza papieskiego należało wielkie dzieło opracowania szczegółów takiej liturgii, przygotowanie i opublikowanie mszałów papieskich redagowanych na te konkretne czas i miejsce.

Do każdego z przygotowanych mszałów abp Piero Marini dodawał odpowiednie wprowadzenie, ukazujące główną tematykę tych liturgicznych wydarzeń. Pod jego redakcją powstawały też obszerniejsze opracowania, które pozwalały dostrzec szeroki kontekst papieskich i ogólnokościelnych celebracji. I tak np. w 1988 roku, kierując się życzeniem św. Jana Pawła II, na zakończenie Roku Maryjnego ukazała się publikacja, która przywoływała doświadczenie liturgii Kościołów Wschodnich dotyczące czci Matki Bożej, aby to doświadczenie wiary mogło dalej karmić dusze wierzących w Kościele. Podobnie przygotował wraz z *Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice* poważną pozycję *Magnum Iubilaeum – Trinitati Canticum. Peculiari Celebrazioni presiedute da Giovanni Paolo II nell'Anno Santo 2000* (Libreria Editrice Vaticana 2007). Jej celem było przekazanie całemu Kościołowi bogactwa tajemnic celebrowanych w Roku Wielkiego Jubileuszu, by ich wartość nie popadła w zapomnienie²⁶.

26 P. Marini, *Magnum Iubilaeum – Trinitati Canticum. Peculiari Celebrazioni presiedute da Giovanni Paolo II nell'Anno Santo 2000*.

W tych wszystkich celebracjach abp Piero Marini zabiegał o to, by w liturgii był jak najbardziej widzialny świadomy, żywy i pełny udział wiernych. Dlatego można było zauważyć różne elementy odmienne od europejskich w liturgiach sprawowanych np. w Afryce, Azji czy Ameryce Łacińskiej. „Rzeczą charakterystyczną, podkreślaną przez Jana Pawła II i zamierzoną przez niego w czasie celebracji, którym przewodniczył, było – jak pisał abp Piero Marini – pełne, świadome i czynne uczestnictwo ludu Bożego [...]. Ta cecha związana jest bardziej z wrażliwością kościelną Pasterza niż z techniczną znajomością obrzędu na zasadzie eksperta. Moglibyśmy z różnych stron patrzeć na tę jego troskę, szczególnie w szerszym kontekście jego poszukiwań odpowiedniego sposobu uczestniczenia zgromadzenia w celebracji. Papież pobudzał w różny sposób uczestnictwo wszystkich wiernych, chcąc w ten sposób rozbudzić w nich świadomość, że są ludem wybranym, powołanym przez Boga królewskim kapłaństwem, narodem świętym (por. 1 P 2, 9)”²⁷.

Jak podkreślał abp Piero Marini, św. Jan Paweł II był „przekonany, że celebracja liturgii jest wyjątkowym środowiskiem ewangelizacji”. I zwierzał się dalej: „Z mego doświadczenia mogę powiedzieć, że wystarczyło przyjąć nawet kilka elementów własnych z danej kultury

Prefazione, Libreria Editrice Vaticana 2007, s. 5.

²⁷ P. Marini, *Tradycja i odnowa w celebracjach liturgicznych*, dz. cyt., s. 380.

lokalnej, aby zgromadzeni uważali celebrację liturgiczną w obrządku rzymskim, której przewodniczył papież, za swoją: generalnie chodziło o takie elementy, jak muzyka, śpiew, własny język, własne stroje, gesty ciała”²⁸.

Trzeba to bardzo jasno podkreślić, że właśnie mistrz papieskich celebracji musiał to wszystko przemyśleć, przygotować, być świadkiem prób generalnych potwierdzających poprawność tych wszystkich elementów liturgii. Na tym polegało naprawdę wielkie dzieło dokonywane przez abpa Piera Mariniego. Inkulturację wprowadzał z mądrością i wytrwałością, zarówno na placu św. Piotra, jak i w bazylice watykańskiej, a to z racji różnych celebracji o charakterze misyjnym. Miało to miejsce np. przy beatyfikacjach czy kanonizacjach tych, którzy pracowali w krajach misyjnych. W tym wszystkim starał się być wiernym ideałom św. Jana Pawła II, który przyjmując uczestników VIII Sesji Międzynarodowej Rady ds. Młodzieży 26 czerwca 1992 roku, uczył, jak odnotował arcybiskup: „Nie można nigdy zapomnieć, iż inkulturacja wiary realizuje tajemnice Wcielenia Słowa, tajemnicę śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. Ta pewność uprzedza i stanowi podstawę wszelkiego ludzkiego i uzasadnionego procesu interpretacji i wyjaśniania, dostosowania. Liturgia nie jest bezcielesna. Przez znaki, w których się wyraża, jest raczej uwidocznieniem i skuteczną aktualizacją tajemnicy Chrystusa, to znaczy odwiecznej Bożej mądrości, która

.....
28 Tamże, s. 381.

ukazała się ona na ziemi i zaczęła przebywać wśród ludu (por. Ba 3, 38). Właśnie dlatego musi ona dostosować swoje części podległe zmianom do ludzi w każdym czasie i w każdym miejscu²⁹. Przygotowanie zatem liturgii papieskich z uwzględnieniem miejscowego języka, kultury, historii było wielkim dziełem abpa Piera Mariniego, dziełem godnym podkreślenia.

Bardzo ważną inspiracją do tego wszystkiego, czego dokonał przy odnowieniu liturgii papieskich, była ścisła współpraca ze św. Janem Pawłem II. Jego głębokie rozumienie znaczenia konstytucji soborowej *Sacrosanctum Concilium* uczyło go poszukiwania właściwych rozwiązań dla Kościoła. W swoim dziele z 2005 roku abp Piero Marini zwracał uwagę na trzy zasadnicze wskazania konstytucji: podkreślenie najwyższej wartości słowa Bożego w celebracji Bożych tajemnic, czynne uczestnictwo wiernych oraz jedność i powszechność Kościoła mimo różnorodności i wielości obrządków liturgicznych³⁰.

Kongresy eucharystyczne

Jako przewodniczący Papieskiego Komitetu ds. Międzynarodowych Kongresów Eucharystycznych abp Piero

²⁹ Tamże, s. 383.

³⁰ Por. P. Marini, *Liturgia e bellezza. Nobilis pulchritudo*, Liberia Editrice Vaticana 2005, 21–22.

Marini podejmował też nowe zadania związane z organizacją tychże Kongresów. „Idea Kongresów Eucharystycznych – stwierdzał w jednym z wywiadów – narodziła się pod koniec XIX wieku we Francji – pierwszy odbył się w Lille w 1881 roku. Stanowiły one odpowiedź na oświecenie, na Rewolucję Francuską, a przede wszystkim były reakcją na jansenizm, a więc na tę bardzo rygorystyczną postać katolicyzmu, według której Bóg był surowym sędzią i tylko niektórzy mogli się zbawić, właściwie jedynie święci. Wtedy nieliczni mogli przyjmować komunię. W reakcji na taką postawę wielu katolików, przede wszystkim we Francji, przypomniano, że Bóg, w którego wierzymy, jest miłosierny, ma serce. W takich okolicznościach powstawały ruchy: eucharystyczny i Najświętszego Serca Pana Jezusa [...]. Ale Kongresy te organizowano jeszcze z innego powodu. Większość rządów europejskich w tamtym czasie [...] była wrogo nastawiona do Kościoła [...]. Katolicy chcieli podkreślić swą obecność w życiu publicznym w sytuacji, gdy religia i chrześcijanie byli stamtąd usuwani. Kongresy zrodziły się jako wielkie manifestacje obecności chrześcijan”³¹. Za sugestią znanego teologa Josefa Andreea Jungmana Międzynarodowe Kongresy Eucharystyczne określa się „jako *statio orbis*, ponieważ jak wyjaśnia arcybiskup,

31 *Abp Marini: kongresy eucharystyczne „zmuszają” Kościół do szukania nowych dróg*, „Anamnesis” 27 (2021) nr 2 (107), s. 67.

Kościół lokalny zaprasza do siebie Kościoły z całego świata na celebrację³².

Już w XIX wieku Stolica Apostolska powołała do istnienia celem organizowania tych kongresów Papieski Komitet ds. Międzynarodowych Kongresów Eucharystycznych. Kolejnym przewodniczącym takiego komitetu został abp Piero Marini. I z tego względu zajmuje się on przygotowaniem tych kongresów nie tylko na płaszczyźnie międzynarodowej, ale i krajowej czy regionalnej. Rozpoczął swą posługę od zorganizowania Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego w Quebecu (Kanada, 15–26 czerwca 2008), potem w Dublinie, następnie w Azji w Cebu na Filipinach. Z Azji znów te kongresy przeniosły się do Europy. 52. Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny miał miejsce z woli papieża Franciszka w Budapeszcie w minionym roku. Jego hasłem przewodnim były słowa psalmu: „W Tobie są wszystkie me źródła” (Ps 87, 7). Wybór takiego hasła, tematu kongresu był zdaniem abp. Piera Mariniego bardzo ważny: „W czasie, w jakim znalazły się świat i Europa, gdzie jest tak dużo dezorientacji, nowe formy życia chrześcijańskiego, czy to z punktu widzenia społecznego, czy innego, wszystko to zwraca uwagę na centralne miejsce osoby Jezusa Chrystusa. Od Niego pochodzi nasze życie i nasza miłość³³”.

32 Tamże, s. 68.

33 Tamże, s. 69.

W kontekście tego kongresu abp Piero Marini snuł tę także poważną refleksję: „Kongres w Budapeszcie jest bardzo ważną uroczystością. Nie chodzi o żaden powrót do społeczeństwa chrześcijańskiego. Jest to już dzisiaj niemożliwe i społeczeństwo musi być pluralistyczne. Musimy jednak dużo więcej pracować nad formacją chrześcijan, takich nie z tradycji, ale z wyboru”³⁴.

Przygotowując te kongresy, widział on w nich szczególną szkołę kształtowania autentycznego udziału wiernych w życiu eucharystycznym, a przez to w wierności chrześcijaństwu w całym życiu rodzinnym, społecznym, krajowym i ogólnoludzkim. W jednym z wywiadów arcybiskup wyjaśniał: „Kościół bierze przykład z Wcielenia. Bóg, który staje się człowiekiem, staje się jednym z nas. Chrystus uczestniczył w radościach, smutkach, cierpieniach, wie, co znaczy być człowiekiem. Tak samo i Kościół musi się wcielać w struktury społeczne, w życie ludzi, wśród których żyje. To było widać w liturgii Kościoła starożytnego. Tam nie było jednej liturgii, ale było ich kilka. Każdy naród przyjął liturgię i przeżywał ją w swojej kulturze”³⁵.

Zatem organizacja tych kongresów eucharystycznych to kolejne wielkie dzieło życia abpa Piera Mariniego, które motywuje nasz uniwersytet do nadania mu tytułu doktora *honoris causa*.

34 Tamże, s. 68.

35 Tamże, s. 70.

Życzliwość i szacunek dla Polski

Arcybiskup Piero Marini od swego wyboru na mistrza ceremonii papieskich przybywał do Polski z wielką życzliwością, aby sprawdzać ostateczne przygotowanie liturgiczne przed kolejną wizytą św. Jana Pawła II w Polsce. Również przed przybyciem Benedykta XVI udał się do miejsc, w których miał gościć papież, omawiając szczegółowo przebieg liturgii i obecność papieża. Dlatego przybył wtedy i do katedry na Wawelu, był też na generalnej próbie w Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach, a także na Błoniach, które – jak mówił – były dla niego miejscem szczególnym, gdyż tam gromadziły się milionowe rzesze wiernych. Liturgia sprawowana na Błoniach zawsze miała charakter szczególny.

Arcybiskup był przy tym świetnym i mądrym obserwatorem – jak zauważył ks. dr Stanisław Mieszczak scj. Przygotowując pielgrzymkę św. Jana Pawła II do Krakowa w 2002 roku i mając kilka wolnych godzin do dyspozycji, przyjął zaproszenie do zwiedzenia kopalni soli w Wieliczce. Wracając, podzielił się z uczestnikami tego zwiedzania, którzy również pracowali na rzecz pielgrzymki, bardzo ciekawą refleksją. Otóż zauważył zasadniczą różnicę między kopalniami na Sycylii i tą naszą: „Tutaj było wiele kaplic do modlitwy i znaków religijnych. Na Sycylii ich nie było. Dlaczego? Bo w kopalni w Wieliczce pracowali tylko ludzie wolni, tam

pracowali niewolnicy. Religia jest związana z poczuciem wolności człowieka”.

Niewątpliwie ta życzliwość dla Polski wiązała się z osobą św. Jana Pawła II, bo jak zwykł mówić: „Jan Paweł II nauczył mnie miłości do człowieka. Kiedy wyruszał w pielgrzymkę, chciał pozdrowić wszystkich: chorych, biednych, przywódców państw, nikogo nie wyłączając. Był papieżem uczącym szacunku dla innych kultur zgodnie z soborowym postanowieniem”³⁶. Dostrzegał też u św. Jana Pawła II wyjątkowy kult Matki Bożej: „Ta więź z Przenajświętszą Dziewicą Maryją była niezwykle silna, a jej najbardziej charakterystyczną cechą było macierzyńsko-synowskie uczucie”³⁷.

Jakże zatroskana była obecność abpa Piera Mariniego przy św. Janie Pawle II, szczególnie gdy niedomagał fizycznie. Już w 2002 roku, przygotowując długą celebrację poświęcenia nowej świątyni w Łagiewnikach, starannie przemyślał wszystkie przejścia i gesty, by Ojciec Święty mógł je wykonać spokojnie. Gdy w czasie celebracji w kaplicy Sykstyńskiej w niedzielę Chrztu Pańskiego w 2005 roku Ojciec Święty potknął się, dyskretne

36 *Abp Piero Marini: Jan Paweł II nauczył mnie miłości do człowieka*, <https://www.polskieradio.pl/7/3459/Artykul/1110691,%20Abp-Piero-Marini-Jan-Pawel-II-nauczyl-mnie-milosci-do-czlowieka> (10.01.2022).

37 *Abp Marini: więź łącząca św. Jana Pawła II z Maryją była niezwykle silna*, <https://pl.aleteia.org/2020/09/05/abp-marini-wiez-lacza-ca-sw-jana-pawla-ii-z-maryja-byla-niezwykle-silna/> (10.01.2022).

i umiejętnie podtrzymanie przez mistrza ceremonii pozwoliło papieżowi odzyskać równowagę.

A już szczególnie wzruszające jest jego wspomnienie z obecności przy św. Janie Pawle II na kilka dni przed śmiercią: „Ojciec Święty leżał na łóżku, oddychał z wielkim trudem i nie mógł mówić. Patrząc mi w oczy, uściśnął mocno i długo moją dłoń... jakby chciał powiedzieć: dziękuję, a przede wszystkim jakby chciał zapewnić mnie o swojej bliskości na zawsze. Tak, Jan Paweł II jest blisko nas wszystkich: jego dłoń nadal ściska moją dłoń; jego dłoń stale ściska dłoń każdej i każdego z was”³⁸.

Wymownym gestem abpa Piera Mariniego względem Polski był fakt, że to on 21 czerwca 2009 roku w 10. rocznicę kanonizacji bł. Kingi przewodniczył liturgii na starosądeckich błoniach. Nawiązując do słów św. Jana Pawła II: „Nie lękajcie się być świętymi”, przypomniał, że św. Kinga uczy współczesnego człowieka, aby angażował się w proces wnoszenia ładu w swoim środowisku rodzinnym, społecznym, opartym na fundamencie wartości ewangelicznych. „Przed wszystkim musimy zauważyć, że człowiek bardzo potrzebuje pomocy Bożej łaski również po to, by być wartościowym i twórczym człowiekiem rodziny ludzkiej. Święta Kinga

38 *Abp Marini w Starym Sączu: nie lękajcie się być świętymi*, <https://www.czasbochenski.pl/portal/archiwum/abp-marini-w-starym-saczu-nie-lekajcie-sie-byc-swietymi/2680/> (10.01.2022).

przypomina, że nie da się pojąć życia społecznego bez Chrystusa i Jego orędzia miłości³⁹.

Ten wysłannik papieski przypomniiał też naukę Kościoła dotyczącą rodziny: „Rodzina, jako wspólnota życia i miłości, mimo kryzysu współczesnej rodziny, wciąż pozostaje największą tęsknotą człowieka, z jego potrzebą szczęśliwego życia rodzinnego. Poprzez rodzinę toczą się bowiem dzieje człowieka, dzieje zbawienia ludzkości. Dlatego w trosce duszpasterskiej Kościoła rodzina zawsze zajmowała i wciąż zajmuje czołowe miejsce. Tempo zmian współczesności, szeroka laicyzacja społeczeństw ukazują coraz dobitniej potrzebę troski o rodzinę, o jej zaangażowanie wychowawcze i uświęcające⁴⁰.”

Powiedział wtedy, że św. Jan Paweł II poprzez tę kanonizację ukazał Polsce i całemu Kościołowi przykład prawdziwie pięknego i dojrzałego życia chrześcijańskiego. Ten przykład zobowiązuje. Podkreślił też, iż papież Polak nie przestaje być i dla nas współczesnych nauczycielem, pozostając wciąż ojcem i przewodnikiem.

Na zakończenie tej uroczystości abp Piero Marini przekazał diecezji tarnowskiej pamiątkę po św. Janie Pawle II – mitrę, której używał od 1998 do 2003 roku w Środę Popielcową⁴¹.

39 Tamże.

40 Tamże.

41 Por. tamże.

Zakończenie

Podsumowując swoją pracę na forum liturgii, jakże szczerze i prawdziwie stwierdził abp Piero Marini: „Mogłem doświadczać przez ponad dwadzieścia lat owego działania, jak strzec i rozwijać liturgię zgodnie z wolą Soboru, nie tylko w wymiarze teoretycznym, ale przede wszystkim w praktyce konkretnych celebracji, przeprowadzanych w służbie Następcy św. Piotra w różnych Kościołach partykularnych”⁴². A była to mądra troska – jak podkreślał ks. dr Stanisław Mieszczak SCJ – o ową *nobilis pulchritudo*, która powinna charakteryzować każdą celebrację w Kościele.

Biorąc ten szczególny wkład abpa Piera Mariniego w dzieło życia liturgicznego w Kościele, w tych szczególnych, różnych wydarzeniach, jestem głęboko przekonany, iż słuszną i sprawiedliwą rzeczą jest fakt, że Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie postanowił nadać mu ten szczególny tytuł doktora *honoris causa*.

42 P. Marini, *Tradycja i odnowa w celebacjach liturgicznych*, dz. cyt., s. 365.

P. Stefan Koperek CR, prof. lib. doc.
Pontificia Università Giovanni Paolo II di Cracovia

*Recensione riguardante la vita al servizio della
liturgia della Chiesa cattolica dell'Arcivescovo
Piero Marini a causa della proposta di con-
ferimento del dottorato honoris causa da parte
della Pontificia Università Giovanni Paolo II
di Cracovia*

Mi è stata data la possibilità di incontrare numerose volte Mons. Piero Marini a causa delle prove generali delle celebrazioni liturgiche legate ai pellegrinaggi del Santo Padre sul territorio dell'arcidiocesi di Cracovia. Sono stati anche dei momenti in cui si poteva conoscere il suo amore per la Chiesa con la sua sacra liturgia, per la quale prestava servizio con tutta dedizione. Si riferiva con grande stima e benevolenza alla storia della Chiesa polacca. Era sorpreso da così numerose beatificazioni e canonizzazioni dei polacchi che venivano innalzati all'onore degli altari dal Santo Padre Giovanni Paolo II. Per questa ragione, per sua volontà, questo fatto è stato introdotto in uno dei messali pontifici in occasione del

pellegrinaggio nel 1997. San Giovanni Paolo II ha visitato in quel tempo, tra l'altro, Breslavia, Legnica e Poznań. Un carattere particolare aveva la celebrazione liturgica papale a Zakopane sotto la Grande Krokiew, durante la quale san Giovanni Paolo II ha beatificato due religiose che vissero a cavallo tra il XIX e il XX secolo – Maria Bernardina Jabłońska, albertina, e Maria Karłowska, fondatrice della Congregazione delle Suore del Divin Pastore della Provvidenza Divina¹. Mi sia concesso di aggiungere qui che su invito di Mons. Piero Marini ho avuto l'onore di partecipare alla sua ordinazione episcopale a Roma.

Per questi motivi ho accolto con grande gioia la proposta del Senato della Pontificia Università Giovanni Paolo II di Cracovia di scrivere la presente recensione. Nella sua impostazione mi valgo, esprimendo la mia gratitudine, delle esperienze dei suoi ex studenti che seguivano le lezioni universitarie al Pontificio Istituto Liturgico di Sant'Anselmo a Roma. Si tratta di don Jarosław Superson SAC, lib. doc. e don Stanisław Mieszczak SCJ, dott. ric.

Nel testo di questa recensione presento la biografia del laureato e il suo servizio alla Chiesa nel campo liturgico. La produzione scientifica e letteraria, invece,

¹ *VI pielgrzymka Jana Pawła II do Polski, 31 maja–10 czerwca 1997*, <https://www.polskieradio.pl/190/937/Artykul/328541,VI-pielgrzymka-Jana-Pawla-II-do-Polski-31-maja10-czerwca-1997> (10.01.2022).

viene presentata dal protonotario apostolico P. Jerzy Stefański, prof. lib. doc.

Tratto biografico

Monsignor Piero Marini è nato il 13 gennaio 1942 in Italia, in una piccola località Valverde in provincia di Pavia. All'età di undici anni è entrato nel seminario minore², e poi in quello maggiore nella diocesi di Bobbio in provincia di Piacenza. Ambedue le istituzioni si trovavano nello stesso edificio³. Sulla mappa ecclesiastica del pensiero teologico medioevale Bobbio è annotato come un centro dinamico per la pratica della liturgia iro-scozzese, fondato da san Colombano († 615), facente concorrenza al monastero di Monte Cassino per la cospicua quantità dei manoscritti posseduti⁴. Piero Marini è stato ordinato presbitero il 27 giugno 1965 nella familiare Valverde. Ancora nello stesso anno il

2 Cfr. P. Marini, *Jak celebrować Eucharystię?*, trad. D. Piekarcz, „Zeszyty Formacji Duchowej” 64 (2014), p. 19.

3 Cfr. P. Marini, *Ceremoniarz papieski. Rozmowy o liturgii przeprowadzili Dominique Chivot i Vincent Cabanac*, trad. M. Romanek, Katowice 2010, pp. 18–19.

4 Cfr. E. Derdziuk, *Mnisi iroszkoccy: św. Kolumban Młodszy – ewangelizacja Europy*, Lublin 1997, p. 106–107; *Abbazia di San Colombano*, https://it.wikipedia.org/wiki/Abbazia_di_San_Colombano (12.01.2022).

ventitreenne neopresbitero viene inviato a Roma per gli studi di filosofia dal vescovo ordinario Pietro Zuccarino († 1973), l'ultimo vescovo della diocesi di Bobbio. Quei progetti sono stati modificati dopo il suo arrivo nella Città Eterna nel settembre del 1965, quando aveva udito dal suo vescovo diocesano le parole seguenti: "Vai in via 24 maggio da padre Bugnini. Scordati della filosofia e fa' quello che lui ti dirà"⁵. Piero Marini ha trovato alloggio nella casa dei padri missionari lazzaristi, dove abitava anche monsignor Annibale Bugnini († 1982)⁶, segretario del Consiglio per l'attuazione della Costituzione sulla Sacra Liturgia.

I contenuti raccolti nell'impubblicato motu proprio *Primitiae*, che parlava di uno speciale gruppo per l'inserimento nella vita della Chiesa degli articoli della *Sacrosanctum Concilium*⁷, avevano contribuito in primo luogo agli incontri del card. Giacomo Lercaro († 1976), uno dei moderatori del Concilio Vaticano II, con Annibale Bugnini⁸, e in seguito all'istituzione da papa Paolo VI

5 Cfr. P. Marini, *Jak celebrować Eucharystię?*, op.cit., p. 22.

6 Cfr. P. Marini, *Ceremoniarz papieski*, op.cit., pp. 25–26.

7 Cfr. P. Marini, *La nascita del „Consilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia” (Gennaio-Marzo 1964)*, „Ephemerides Liturgicae” 106 (1992) nr 4–5, p. 289.

8 Cfr. P. Marini, *Le premesse della grande riforma liturgica (Ottobre-Dicembre 1963)*, [in:] *Costituzione liturgica „Sacrosanctum Concilium”*. *Studi*, a cura della Congregazione per il Culto Divino, Edizioni Liturgiche, Roma 1986, pp. 88–89 (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia, 38).

(† 1978) del Consiglio per l'attuazione della Costituzione sulla Sacra Liturgia, a cui faceva capo Giacomo Lercaro⁹. Già dai primi giorni della sua permanenza *in Urbe* Piero Marini ha cominciato a lavorare ogni mattina prima di mezzogiorno per il soprammenzionato gruppo nell'ex casa di Santa Marta, mentre nel pomeriggio studiava la liturgia presso l'Ateneo di Sant'Anselmo gestito dai benedettini all'Aventino. Proprio grazie al lavoro in ufficio, agli incontri con relatori e periti responsabili per la messa in atto degli articoli della già promulgata costituzione sulla sacra liturgia *Sacrosanctum Concilium* del Concilio Vaticano II, aveva l'accesso ad un'enorme raccolta di relazioni, versioni di lavoro, progetti e protocolli delle sotto-commissioni che facevano parte del *Consilium*. Bisogna ricordare che card. Domenico Tardini († 1961), presidente della Commissione Antepreparatoria ha presentato 2812 temi proposti per il periodo dei dibattiti conciliari, di cui quasi un quarto riguardava le questioni liturgiche intese in modo più ampio¹⁰. Durante le discussioni sul testo

9 Cfr. *De labore a „Consilio” praestando*, [in:] *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae*, vol. I: 1963–1973, composuit et indice auxit R. Kaczynski a studiis S. Congregationis pro Cultu Divino, Marietti, Torino 1976, p. 45.

10 Cfr. R. Van Bühren, *Architettura e arte al Concilio Vaticano II*, [in:] J. F. Baldovin, F. Boespflug, *Nobile semplicità. Liturgia, arte e architettura del Vaticano II. Atti dell'XI Convegno liturgico internazionale „Il Concilio Vaticano II. Liturgia, architettura, arte”*, Bose, 30 maggio–1 giugno 2013, a cura di G. Boselli, Comunità di Bose, Magnano 2014, p. 146.

della costituzione postconciliare sulla liturgia soltanto nell'aula conciliare sono stati pronunciati 328 interventi, mentre oltre 300 sono stati presentati per iscritto¹¹. Il *Consilium*, per il quale lavorava Piero Marini, conosceva non solo il testo degli articoli del *Sacrosanctum Concilium* e le direttive in esso contenute, ma anche le loro evoluzioni e quei numerosi postulati, arrivati prima dell'apertura dei dibattiti conciliari. Il frutto dei dibattiti delle molteplici sottocommissioni facenti parte del *Consilium* è l'elenco, i così detti *schemata* (protocolli), pubblicato da Piero Marini su "Notitiae"¹² e nella rinomata collana *Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia*¹³, grazie ai quali è possibile non soltanto ricostruire lo svolgimento dei lavori sui singoli libri liturgici, su temi o istruzioni, ma anche immergendosi nel loro contenuto, conoscere i periti e le loro preferenze per quanto riguarda le fonti bibliche e liturgiche.

11 Cfr. N. Giampietro, *Il Card. Ferdinando Antonelli e gli sviluppi della riforma liturgica dal 1948 al 1970*, Pontificio Ateneo S. Anselmo, Roma 1998, p. 202 (Studia Anselmiana, 121; Studia Anselmiana. Analecta Liturgica, 21).

12 Cfr. *Elenco cronologico degli „schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964–luglio 1975)*, a cura di P. Marini, „Notitiae” 18 (1982) nr 10–11 (195–196), pp. 454–771.

13 Cfr. *Elenco cronologico degli „schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964–luglio 1975)*, a cura di P. Marini, [in:] *Costituzione liturgica „Sacrosanctum Concilium”. Studi*, a cura della Congregazione per il Culto Divino, C. L.V. – Edizioni Liturgiche, Roma 1986, pp. 573–602 (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia, 38).

L'elenco presentato da Piero Marini, finora unico, in cui sono esposti il nome della sottocommissione, il titolo dell'argomento, la data dei dibattiti e l'impaginazione, permette di ricostruire in modo cronologico lo svolgimento dei lavori, mentre la lettura del contenuto dei singoli *schemata* dà la possibilità di conoscere la specifica e ancora non integralmente scoperta *scientia liturgica* che maturava nell'ambito del *Consilium* e ha portato frutti come le pubblicate edizioni tipiche dei libri liturgici, in cui accanto all'eucologia ci sono introduzioni teologico-pastorali (*praenotanda*) e indicazioni a forma di rubriche. Piero Marini ha rivelato 439 protocolli che illustrano i lavori della sottocommissione facente parte del *Consilium*, di cui il primo (del 2 aprile 1964) riguarda l'argomento della concelebrazione durante la santa messa¹⁴, mentre l'ultimo (del 6 febbraio 1975) rappresenta i lavori concernenti il Benedizionale¹⁵. Bisogna sottolineare – come osserva don Jarosław Superson SAC, lib. doc. – che gli *schemata* possono essere trattati come mistagogia applicata dagli specialisti allo scopo della redazione dei libri liturgici. A questo punto vale la pena di ricorrere alle parole di Piero Marini: “Che cosa significa la mistagogia? È una parola difficile che in sostanza significa semplicemente: insegnare agli altri come capire

14 Cfr. *ibidem*, p. 575.

15 Cfr. *Elenco cronologico degli „schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964 – luglio 1975)*, a cura di P. Marini, [in:] *Costituzione liturgica „Sacrosanctum Concilium”*. *Studi*, op.cit., p. 602.

i segni, la Sacra Scrittura, tutto ciò che si fa nella liturgia. Ma come possiamo insegnare agli altri, se da soli non abbiamo sperimentato per primi una tale esperienza? Questo è il problema dell'Occidente; forse la Polonia è ancora un'isola felice, dove esso non c'è. Il problema all'Occidente consiste nel fatto che non esistono più mistagogi, soprattutto tra il clero"¹⁶.

Piero Marini ha presentato a Roma due tesi di laurea. La prima laurea in liturgia l'ha discussa al Pontificio Istituto Liturgico di Roma. La sua tesi riguardava gli embolismi nella liturgia romana e gallicana dopo la preghiera *Pater noster* durante la celebrazione della santa messa. Il tema della tesi gli era stato suggerito da Salvatore Marsili († 1983), allora decano della Facoltà di Teologia Liturgica¹⁷. La seconda laurea in scienze politiche l'ha conseguita nel 1980 presso la Libera Università Internazionale degli Studi Sociali a Roma¹⁸. Grazie al suo impegno di ricercatore e alla conclusione degli studi poteva tenere i corsi universitari all'ateneo liturgico *Anselmianum*.

Per alcune decine di anni l'arciv. Piero Marini ha tenuto presso il Pontificio Istituto Liturgico due corsi nel semestre autunnale per gli studenti del II ciclo, cioè quelli che seguivano gli studi di licenza ecclesiastica. Il primo munito del numero 95178 era intitolato

16 P. Marini, *Jak celebrować Eucharystię?*, op.cit., pp. 39–40.

17 Cfr. P. Marini, *Ceremoniarz papieski*, op.cit., p. 29.

18 Cfr. *ibidem*, pp. 40–41.

*Caeremoniale Episcoporum*¹⁹, e il secondo – dal numero 95173 – è la *Storia della riforma liturgica del Concilio Vaticano II*²⁰. Vale la pena di ricordare che Piero Marini era testimone oculare della redazione del volume *Caeremoniale Episcoporum*, poiché nel 1971 era segretario del gruppo responsabile per la sua preparazione²¹. Nonostante i corsi cominciassero in autunno, di solito alle 17.15, e negli anni successivi alle 15.30, ci si radunava una folla di studenti²² che volevano conoscere di prima mano le constatazioni relative all'introduzione del rinnovamento liturgico postconciliare e i suoi frutti pratici, visibili durante le celebrazioni preparate dall'Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice.

Bisogna aggiungere – come lo affermano gli studenti: don Jarosław Superson SAC, lib. doc. e don Stanisław Mieszczak SCJ, dott. ric. – che i corsi di Piero Marini erano preparati accuratamente, sia sotto l'aspetto storico,

19 Cfr. Pontificio Ateneo S. Anselmo. Facoltà di Sacra Liturgia, *Calendario 1996–1997*, Edizioni Centro Studi S. Anselmo, Roma 1996, p. 37.

20 Cfr. ibidem, pp. 36–37.

21 Cfr. A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948–1975). Nuova edizione riveduta e arricchita di note e di supplementi per una lettura analitica*, C. L.V. – Edizioni Liturgiche, Roma 1997, p. 792 (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia, 30).

22 *Ordo* dell'anno accademico 2015/2016 annota che il corso di Piero Marini intitolato *Storia della riforma liturgica del Concilio Vaticano II* si terrà in autunno alle 15.30. Cfr. Pontificio Ateneo S. Anselmo, *Ordo Anni Academici 2015–2016*, Tipografia Giammarioli Frascati, Roma 2015, pp. 193, 199–201.

sia sotto l'aspetto della teologia liturgica, mostravano le prospettive di ulteriore sviluppo, erano corredati da una bibliografia specialistica internazionale, venivano citati gli esperti, tra cui, Annibale Bugnini, Enrico Mazza, Adrien Nocent († 1996), Aimé Georges Martimort († 2000), Pierre Jounel († 2004) che monsignor Piero Marini aveva conosciuto di persona durante i lavori nel *Consilium*. Inoltre i suoi studenti e ascoltatori, perché anche loro seguivano i corsi, ancora prima dell'inizio delle lezioni conoscevano i sillabi assegnati²³.

Il percorso scientifico legato all'ateneo viene confermato dai libri dell'arcivescovo, dai suoi articoli, lavori di redazione, ma anche da conferenze che teneva da ospite in diversi centri di ricerca. Questo profilo scientifico è presentato nell'altra recensione.

Nel 1985 Piero Marini è stato nominato sottosegretario della Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, intraprendendo così il lavoro nella Curia Romana come esperto dei principi della liturgia postconciliare. Ha anche organizzato l'Ufficio delle Cerimonie Pontificie. Svolgendo il proprio servizio ha ottenuto la nomina al maestro delle celebrazioni

.....
 23 Cfr. Pontificium Athenaeum S. Anselmi De Urbe. Facultas Sacrae Liturgiae, *Ordo Anni Academici 2007–2008*, Edizioni Centro Studi S. Anselmo, Roma 2007, pp. 49–50; Pontificium Athenaeum S. Anselmi De Urbe. Facultas Sacrae Liturgiae, *Ordo Anni Academici 2008–2009*, Edizioni Centro Studi S. Anselmo, Roma 2008, pp. 46–47.

liturgiche pontificie. Ha assunto quell'incarico a partire dal 23 febbraio 1987.

Con la costituzione apostolica *Pastor Bonus* (28 giugno 1988), il nome e l'ambito dei compiti di questa istituzione vaticana è cambiato in *Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice*. Il suo compito era quello di organizzare non solo degne celebrazioni liturgiche del Santo Padre, ma anche di garantirci una partecipazione attiva dei fedeli. Ciò significava la necessità di preparare libri liturgici adeguati e sussidio per i fedeli. Quest'ultimo aveva un evidente carattere pastorale.

Undici anni più tardi san Giovanni Paolo II nomina Piero Marini vescovo e il 19 marzo dello stesso anno gli conferisce l'ordinazione episcopale, ricevuta insieme al vescovo Stanisław Dziwisz, diventato più tardi arcivescovo di Cracovia e cardinale. Il 29 settembre 2003 riceve dal papa il titolo di arcivescovo (*ad personam*).

Al conclave del 2005, che ha eletto papa Benedetto XVI, Piero Marini era notaio. Due anni dopo – nell'ottobre del 2007 – il papa lo nomina presidente del Pontificio Comitato per i Congressi Eucaristici. Nel 2015 per volontà di papa Francesco, l'arciv. Piero Marini diventa presidente della Commissione Speciale per la Liturgia presso la Congregazione per le Chiese Orientali. In questo servizio si lascia guidare da ispirazioni e dall'esempio di san Giovanni Paolo II, il quale – come affermava – „ha sempre ritenuto che la liturgia è fonte della comunione non soltanto nel seno della Chiesa stessa, ma anche con le altre Chiese sorelle e comunità ecclesiali.

Questo è il motivo per cui il papa presiedeva così tante celebrazioni ecumeniche nel corso del suo pontificato²⁴. Come faceva notare in seguito, san Giovanni Paolo II nell'arco del suo intero pontificato (27 anni) „ha presieduto 77 celebrazioni ecumeniche, nella maggior parte durante i suoi viaggi apostolici”²⁵. Purtroppo il suo cattivo stato di salute ha fortemente limitato il contributo dell'arcivescovo all'attività e ai lavori a favore di quella commissione.

Per raggiunti limiti di età e a causa dello stato di salute – nel novembre del 2016 è stato colpito da un ictus, perciò veniva ricoverato al Policlinico Gemelli di Roma – Mons. Piero Marini ha dato le dimissioni che sono state accettate da papa Francesco il 13 settembre 2021.

Liturgie pontificie

È stato un fatto straordinario nella storia della Chiesa contemporanea che i papi – soprattutto san Giovanni Paolo II – in così tanti paesi del mondo, incontrandosi con la Chiesa locale, celebravano la liturgia eucaristica

24 P. Marini, *Tradycja i odnowa w celebracjach liturgicznych*, trad. S. Mieszczak, [in:] *Testi Ioannis Pauli II. Księga jubileuszowa z okazji 70. urodzin Jego Eminencji księdza kardynała Stanisława Dziwisza metropolity krakowskiego i Wielkiego Kanclerza Papieskiej Akademii Teologicznej*, a cura di S. Koperek, Cracovia 2009, p. 384.

25 Ibidem.

e altre diverse funzioni. La preparazione di una tale liturgia in numerosi paesi di culture, usanze, situazioni sociali e politiche diverse, e anche per via delle confessioni religiose diverse ivi presenti, richiedeva una conoscenza accurata di tutti i dati che potevano servire a organizzare adeguatamente la liturgia in modo che essa esprimesse da una parte il messaggio con cui il Santo Padre si recava in un dato paese, e nello stesso tempo, che l'intera liturgia ivi celebrata arrivasse al popolo e all'ambiente in cui il papa celebrava la liturgia e pronunciava la parola di Dio. Proprio al cerimoniere pontificio spettava il grande compito di elaborare i dettagli di una tale liturgia, la preparazione e la pubblicazione dei messali pontifici redatti per quel tempo e luogo concreti.

A ognuno dei messali preparati l'arciv. Piero Marini aggiungeva una premessa opportuna che illustrava la tematica principale di quegli eventi liturgici. A sua cura venivano stese anche elaborazioni più ampie che permettevano di intravedere il largo contesto delle celebrazioni pontificie e quelle di portata ecclesiastica generale. E così, p.es., nel 1988, guidato dal desiderio di san Giovanni Paolo II, per la fine dell'Anno Mariano, è apparsa la pubblicazione che richiamava le esperienze della liturgia delle Chiese Orientali riguardanti la venerazione della Madre di Dio, affinché quell'esperienza di fede potesse alimentare le anime dei credenti nella Chiesa. In maniera simile ha preparato insieme all'*Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice* un volume considerevole *Magnum Iubilaeum – Trinitati*

Canticum. Peculiari Celebrazioni presiedute da Giovanni Paolo II nell'Anno Santo 2000 (Libreria Editrice Vaticana 2007). Il suo obiettivo era quello di trasmettere all'intera Chiesa la ricchezza dei misteri celebrati nell'Anno del Grande Giubileo, affinché il loro valore non cadesse nell'oblio²⁶.

In tutte quelle celebrazioni l'arciv. Piero Marini ci teneva che nella liturgia fosse palese il più possibile una cosciente, attiva e piena partecipazione dei fedeli. Per questo si possono osservare vari elementi differenti da quelli europei, presenti nelle liturgie celebrate, p.es., in Africa, Asia o nell'America Latina. “Una cosa caratteristica, sottolineata da Giovanni Paolo II e intesa da lui nel corso delle celebrazioni, a cui faceva capo, era – come scriveva l'arciv. Piero Marini – una piena, cosciente e attiva partecipazione del popolo di Dio [...]. Questo tratto è legato di più alla sensibilità ecclesiale del Pastore che alla conoscenza tecnica del rituale da parte dell'esperto. Potremmo guardare da diverse parti a questa sua premura, soprattutto nel contesto più ampio delle sue ricerche di un modo adeguato di partecipazione dell'assemblea alla celebrazione. Il papa suscitava in diversi modi la partecipazione di tutti i fedeli, volendo in quel modo risvegliare in loro la coscienza di essere un popolo scelto,

²⁶ P. Marini, *Magnum Iubilaeum – Trinitati Canticum. Peculiari Celebrazioni presiedute da Giovanni Paolo II nell'Anno Santo 2000. Prefazione*, Libreria Editrice Vaticana 2007, p. 5.

un organismo sacerdotale, regale chiamato da Dio, un popolo santo (1 Pt 2, 9)²⁷.

Come sottolineava monsignor Piero Marini, san Giovanni Paolo II “era convinto che la celebrazione della liturgia fosse un ambiente per eccellenza di evangelizzazione”. E continuava a confidarsi: “Per mia esperienza posso dire che bastava accogliere alcuni elementi tipici per una data cultura locale, perché i convenuti percepissero la celebrazione liturgica di rito romano presieduta dal papa come propria: generalmente si trattava di elementi come la musica, il canto, la propria lingua, i propri costumi, gesti del corpo”²⁸.

Bisogna mettere in risalto molto chiaramente che proprio il maestro delle celebrazioni pontificie doveva su tutto ciò riflettere, preparare, essere testimone alle prove generali che confermavano la correttezza di tutti gli elementi della liturgia. Proprio in quello consisteva l’assai grande opera svolta dall’arciv. Piero Marini. Introduceva l’inculturazione con saggezza e perseveranza, sia in piazza San Pietro che nella basilica vaticana, e questo a causa di diverse celebrazioni di carattere missionario. Ciò aveva luogo, p.es., alle beatificazioni o canonizzazioni di coloro che lavoravano nei paesi delle missioni. In tutto ciò cercava di essere fedele agli ideali di san Giovanni Paolo II, il quale accogliendo i partecipanti

27 P. Marini, *Tradycja i odnowa w celebracjach liturgicznych*, op. cit., p. 380.

28 *Ibidem*, p. 381.

alla VIII Sessione del Consiglio Internazionale dei Giovani il 26 giugno 1992, insegnava, come aveva annotato l'arcivescovo: "Non si può mai dimenticare che l'inculturazione della fede realizza i misteri dell'Incarnazione della Parola, il mistero della morte e della risurrezione di Cristo. Questa sicurezza precede e costituisce la base di qualsiasi umano e giustificato processo di interpretazione e spiegazione, adattamento. La liturgia non è incarnale. Attraverso i segni in cui si esprime è piuttosto una manifestazione e un'efficace attualizzazione del mistero di Cristo, vale a dire dell'eterna sapienza di Dio che *sulla terra è apparsa e con gli uomini ha conversato* (cfr. Ba 3, 38). Proprio per questa ragione essa deve adattare le parti sottoposte a cambiamenti alla gente in ogni tempo e in ogni luogo"²⁹. La preparazione, perciò, delle celebrazioni liturgiche pontificie considerando la lingua, la cultura, la storia del posto, costituiva un gran operaio dell'arciv. Piero Marini, un'opera degna di rilievo.

Fonte di enorme ispirazione in tutto quello che aveva compiuto nel rinnovamento delle liturgie papali è stata per lui una stretta collaborazione con san Giovanni Paolo II. La sua profonda comprensione per l'importanza della costituzione conciliare *Sacrosanctum Concilium* gli insegnava di ricercare soluzioni opportune per la Chiesa. Nella sua opera del 2005 mons. Piero Marini faceva notare tre fondamentali indicazioni della costituzione: accentuazione del valore supremo della parola

.....
29 Ibidem, p. 383.

di Dio nelle celebrazioni dei misteri divini, la partecipazione attiva dei fedeli, nonché l'unità e l'universalità della Chiesa nonostante la varietà e la moltitudine dei rituali liturgici³⁰.

Congressi eucaristici

Essendo presidente del Pontificio Comitato per i Congressi Eucaristici Internazionali l'arciv. Piero Marini intraprendeva anche compiti nuovi legati all'organizzazione di quei Congressi. "L'idea del Congresso Eucaristico – affermava in una delle interviste – nacque alla fine del XIX secolo in Francia, il primo fu celebrato a Lille nel 1881. Costituiscono una risposta all'illuminismo, alla Rivoluzione Francese, e soprattutto una reazione al giansenismo, quindi ad una molto rigida forma del cattolicesimo, secondo la quale Dio era un giudice severo e soltanto alcuni esseri umani erano predestinati alla salvezza, in pratica soltanto i santi. Allora solo pochi potevano ricevere la comunione. In reazione a un tale atteggiamento di molti cattolici, soprattutto in Francia, si faceva ricordare che Dio, in cui crediamo, è misericordioso, ha il cuore. In tali circostanze nascevano i movimenti: eucaristico e del Sacro Cuore di Gesù

³⁰ Cfr. P. Marini, *Liturgia e bellezza. Nobilis pulchritudo*, Liberia Editrice Vaticana 2005, pp. 21–22.

[...]. Ma i congressi venivano organizzati ancora per un altro motivo. La maggior parte dei governi europei in quel periodo [...] mostrava un atteggiamento ostile nei confronti della Chiesa [...]. I cattolici volevano mettere in risalto la loro presenza nella vita pubblica nella situazione, in cui la religione e i cristiani ne venivano eliminati. I congressi nacquero come grandi manifestazioni della presenza cristiana³¹. Su suggerimento del famoso teologo Josef Andreas Jungmann i Congressi Eucaristici Internazionali sono definiti “una *statio orbis*, perché, come spiega l’arcivescovo, la Chiesa locale invita le Chiese del mondo intero alla celebrazione”³².

Il Comitato Pontificio per i Congressi Eucaristici Internazionali è stato nominato dalla Santa Sede già nel XIX secolo per organizzare quei congressi. L’arciv. Piero Marini è diventato uno dei successivi presidenti del comitato. E per questa ragione si occupa della preparazione dei congressi in oggetto non solo sulla dimensione internazionale, ma anche su quella nazionale o regionale. Ha cominciato il suo servizio dall’organizzazione del Congresso Eucaristico Internazionale a Quebec (Canada, 15–26 giugno 2008), poi a Dublino e in seguito in Asia a Cebu nelle Filippine. Dall’Asia i congressi si sono spostati di nuovo in Europa. Il 52° Congresso Eucaristico Internazionale si è svolto l’anno

31 *Abp Marini: kongresy eucharystyczne „zmuszają” Kościół do szukania nowych dróg*, „Anamnesis” 27 (2021) nr 2 (107), p. 67.

32 *Ibidem*, p. 68.

scorso a Budapest per volontà di papa Francesco. Il suo motto erano le parole del salmo: “Sono in Te tutte le mie sorgenti” (Ps 87, 7). La scelta di questo motto, il tema del congresso, era molto importante secondo il parere di monsignor Piero Marini: “Al tempo in cui si sono trovati il mondo e l’Europa, dove c’è tanto disorientamento, ci sono nuove forme di vita cristiana, sia dal punto di vista sociale o altro, tutto ciò richiama l’attenzione sul posto centrale della figura di Gesù Cristo. Da Lui proviene la nostra vita e il nostro amore”³³.

Nel contesto di quel congresso l’arciv. Piero Marini sviluppava anche un’importante riflessione: “Il congresso a Budapest è una solennità molto significativa. Non si tratta di nessun ritorno alla società cristiana. Oggi non è più possibile e la società deve essere pluralistica. Dobbiamo però lavorare molto di più sulla formazione dei cristiani, ma non quelli per tradizione, ma quelli per scelta”³⁴.

Preparando quei congressi, vedeva in essi una speciale scuola di formazione dell’autentica partecipazione dei fedeli nella vita eucaristica, e con ciò nella fedeltà al cristianesimo dell’intera vita familiare, sociale, nazionale e umana in senso generale. In una delle interviste l’arcivescovo spiegava: “La Chiesa prende esempio dall’Incarnazione. Dio che diventa uomo, diventa uno di noi. Cristo che sperimentava su stesso gioie, tristezze,

33 Ibidem, p. 69.

34 Ibidem, p. 68.

sofferenze, sa, cosa significa essere uomo. Allo stesso modo la Chiesa deve incarnarsi nelle strutture sociali, nella vita degli uomini, tra cui vive. Quello era visibile nella liturgia della Chiesa antica. Là non c'era un'unica liturgia, ma ce n'erano parecchie. Ogni popolo accoglieva la liturgia e la viveva nella propria cultura"³⁵.

Perciò l'organizzazione dei congressi eucaristici è un'altra grande opera di vita di monsignor Piero Marini, per cui la nostra università è incentivata a conferirgli il titolo di dottore *honoris causa*.

Affetto e rispetto per la Polonia

L'arcivescovo Piero Marini, a partire dalla nomina a maestro delle cerimonie pontificie, veniva nel nostro paese con molta benevolenza, per controllare le definitive preparazioni della liturgia prima delle imminenti visite apostoliche di san Giovanni Paolo II in Polonia. Anche prima dell'arrivo di Benedetto XVI si è recato nei posti, in cui il papa doveva essere ospitato, discutendo i dettagli dell'andamento della liturgia e della presenza del papa. È giunto perciò pure alla Cattedrale di Wawel, era anche presente alla prova generale nel Santuario della Divina Misericordia a Łagiewniki, nonché al Parco di Błonie che – come diceva – era per lui un posto speciale,

³⁵ Ibidem, p. 70.

giacché là si radunavano milioni di fedeli. La liturgia celebrata sulla spianata di Błonie ha sempre avuto un carattere particolare.

L'arcivescovo era con tutto ciò un saggio e ottimo osservatore – come faceva notare don Stanisław Mieszczak SCJ, dott. ric. Preparando il viaggio apostolico di san Giovanni Paolo II a Cracovia nel 2002 e avendo un paio di ore a disposizione, ha accolto l'invito di visitare la miniera di sale di Wieliczka. Al ritorno ha scambiato con gli altri visitatori, anche loro impegnati nella preparazione del pellegrinaggio, un'interessante riflessione. Infatti ha osservato una fondamentale differenza tra le miniere in Sicilia e quella nostra: „Qui c'erano numerose cappelle di preghiera e segni religiosi. In Sicilia non c'erano. Perché? Perché nella miniera di Wieliczka lavoravano soltanto uomini liberi, invece là lavoravano gli schiavi. La religione è legata al senso della libertà dell'uomo”.

Senza dubbio questa amicizia per la Polonia era legata alla figura di san Giovanni Paolo II, perché come soleva dire: „Giovanni Paolo II mi ha insegnato l'amore per l'uomo. Quando partiva per un pellegrinaggio, voleva salutare tutti: malati, poveri, capi di stato, non escludendo nessuno. È stato un papa che insegnava rispetto per le altre culture in accordo con le decisioni conciliari”³⁶. Intravedeva anche in san Giovanni Paolo II

³⁶ *Abp Piero Marini: Jan Paweł II nauczył mnie miłości do człowieka*, <https://www.polskieradio.pl/7/3459/Artykul/1110691,%20>

un culto straordinario per la Madre di Dio: “Questo legame con la Santissima Vergine Maria era estremamente forte, e il suo tratto più caratteristico era l’affetto materno-filiale”³⁷.

Quant’era ansioso l’arciv. Piero Marini stando a fianco a san Giovanni Paolo II, specialmente quando quest’ultimo era fisicamente indisposto. Già nel 2002, preparando la lunga celebrazione della consacrazione del nuovo tempio a Łagiewniki, progettava accuratamente tutti i gesti e percorsi in modo che il Santo Padre li potesse eseguire tranquillamente. Quando durante la celebrazione nella Cappella Sistina la domenica del Battesimo del Signore nel 2005 il Santo Padre è inciampato, un discreto e abile sostegno da parte del maestro delle cerimonie gli ha permesso di recuperare l’equilibrio.

Ed è stato particolarmente commovente il suo ricordo di presenza accanto a san Giovanni Paolo II alcuni giorni prima della sua morte: “Il Santo Padre giaceva a letto, respirava con grande fatica e non riusciva a parlare. Guardandomi negli occhi, strinse fortemente e a lungo la mia mano... come se volesse dire: grazie, e soprattutto come se volesse assicurarmi della sua vicinanza per sempre. Sì, Giovanni Paolo II è vicino a tutti noi: la sua mano

Abp-Piero-Marini-Jan-Pawel-II-nauczyl-mnie-milosci-do-czlowieka (10.01.2022).

37 *Abp Marini: więź łącząca św. Jana Pawła II z Maryją była niezwykle silna*, <https://pl.aleticia.org/2020/09/05/abp-marini-wiez-lacza-ca-sw-jana-pawla-ii-z-maryja-byla-niezwykle-silna/> (10.01.2022).

continua a stringere la mia mano; la sua mano stringe continuamente la mano di ognuna e di ognuno di voi”³⁸.

È stato un gesto particolarmente eloquente nei confronti della Polonia quello dell’arciv. Piero Marini di presiedere il 21 giugno 2009, in occasione della 10a ricorrenza della canonizzazione della Beata Cunegonda, la celebrazione liturgica sui prati Błonie a Stary Sącz. Riferendosi alle parole di san Giovanni Paolo II: “Non abbiate paura di essere santi”, ha ricordato che Santa Cunegonda insegna all’uomo moderno di coinvolgersi nel processo di riassetto dell’ambiente familiare, sociale, basato sul fondamento dei valori evangelici. “Dobbiamo soprattutto osservare che l’uomo ha molto bisogno dell’aiuto della grazia divina anche per essere un uomo creativo e di pregio della famiglia umana. Santa Cunegonda rammenta che non è possibile capire la vita sociale senza Cristo e senza il Suo messaggio di amore”³⁹.

Questo inviato del papa ha ricordato anche il magistero della Chiesa riguardante la famiglia: “La famiglia, come comunità di vita e amore, nonostante la crisi della famiglia contemporanea, continua ad essere la più grande nostalgia dell’uomo, con il suo bisogno di una vita familiare felice. Tramite la famiglia infatti si susseguono le vicende dell’uomo, si svolge la storia della

38 *Abp Marini w Starym Sączu: nie lękajcie się być świętymi*, <https://www.czasbochenski.pl/portal/archiwum/abp-marini-w-starym-saczu-nie-lekajcie-sie-byc-swietymi/2680/> (10.01.2022).

39 *Ibidem*.

salvezza dell'umanità. Per questo nella cura pastorale della Chiesa la famiglia ha sempre occupato e continua ad occupare un posto di primo piano. La velocità dei cambiamenti dei tempi odierni, un'ampia laicizzazione delle società dimostrano in modo sempre più spiccato la necessità di prendersi cura della famiglia, del suo impegno educativo e santificante⁴⁰.

Ha detto allora che san Giovanni Paolo II, tramite quella canonizzazione, aveva mostrato alla Polonia e a tutta la Chiesa un esempio di una vita cristiana veramente bella e matura. Quell'esempio ci obbliga. Ha anche sottolineato che il papa polacco non cessa di essere insegnante pure per noi, gente moderna, rimanendo comunque un padre e una guida.

Al termine di questa solennità mons. Piero Marini ha consegnato alla diocesi di Tarnovia un ricordo di san Giovanni Paolo – la mitra che lui aveva usato dal 1998 al 2003 il Mercoledì delle Ceneri⁴¹.

Conclusione

Riassumendo il proprio lavoro nel campo della liturgia, l'arciv. Piero Marini ha onestamente e veracemente constatato: "Ho potuto per oltre vent'anni sperimentare

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Cfr. ibidem.

L'attività di come salvaguardare e sviluppare la liturgia in accordo con la volontà del Concilio, non solo nella dimensione teorica, ma innanzitutto nella pratica delle celebrazioni concrete, svolte al servizio del Successore di San Pietro in diverse Chiese particolari⁴². Ed è stata una sapiente cura – come sottolineava don Stanisław Mieszczak SCJ, dott. ric. – per questa *nobilis pulchritudo*, che dovrebbe caratterizzare ogni celebrazione nella Chiesa.

Prendendo in considerazione lo specifico contributo di Monsignor Piero Marini all'opera della vita liturgica della Chiesa, a quei vari avvenimenti particolari, sono profondamente convinto che la decisione intrapresa dalla Pontificia Università Giovanni Paolo II di Cracovia di conferirgli il titolo speciale di dottore *honoris causa* sia equa e giusta.

42 P. Marini, *Tradycja i odnowa w celebracjach liturgicznych*, op. cit., p. 365.

ks. prof. dr hab. Jerzy Stefański
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

*Recenzja dorobku abpa Piera Mariniego
w związku z przewodem o nadanie godności
doktora honoris causa przez Uniwersytet
Papieski Jana Pawła II w Krakowie*

Arcybiskup Piero Marini znany jest w świecie katolickim (i nie tylko) przede wszystkim jako ceremoniarz Ojca Świętego Jana Pawła II odpowiedzialny za organizację i przebieg papieskich liturgii. Mamy tu na uwadze papieża jako pielgrzymującego pasterza świata, który swoją apostolską obecnością poprzez 104 zagraniczne wizyty odwiedził 132 różne kraje, obecny był w 146 włoskich miastach, zwizytował 317 parafii Rzymu, a w sumie przemawiał w ponad 900 miastach świata. Wszystkie te przemówienia papieskie (zarówno Jana Pawła II, jak i Benedykta XVI) otoczone były choćby minimalną oprawą liturgiczną, za którą odpowiedzialny był abp Piero Marini.

Arcybiskup Marini zapisze się w dziejach Kościoła jako wybitny znawca problematyki związanej z obrzędami,

którym przewodniczył papież. Potwierdza to i dokumentuje ogromna spuścizna naukowa, której dokładny spis zajmuje 33 strony¹. Imponuje w niej różnorodność poruszanych tematów w obrębie jednej z dyscyplin teologicznych, którą jest liturgika. Bibliografia ta obejmuje 9 monografii naukowych, około 20 publikacji pod redakcją naukową Arcybiskupa, ponad sto jego artykułów oraz historię prawie 20 lat wykładów w Pontificio Istituto Liturgico w Rzymie, a także gościnnych w Hiszpanii, Francji, Szwajcarii i kilkunastu ośrodkach we Włoszech. Lista okolicznościowych wykładów zapisana została na 17 stronach² i wlicza ponad dwieście wystąpień wygłoszonych w wielu krajach świata (np. w Ekwadorze, na Kubie, we Francji, Hiszpanii, Chorwacji, Słowenii, Meksyku czy Szwajcarii i różnych ośrodkach włoskich). Powyższe prelekcje zostały opublikowane w wielu językach, m.in. po chorwacku, słoweńsku i po polsku.

Nowe księgi liturgii papieskiej

Publikacje autorstwa abpa Piera Mariniego dotyczące liturgii papieskiej, o których mowa poniżej, pozwalają zaliczyć Arcybiskupa do grona najwybitniejszych

¹ *Bibliografia di S. E. Mons. Piero Marini*, 2021, s. 1–33. Ten spis publikacji abpa Piera Mariniego zestawiała jego sekretarka.

² Tamże, s. 16–33.

ceremoniarzy papieskich w dziejach Kościoła. Uzasadnić i udowodnić można, że publikacje Mariniego w tej materii stawiają go obok takich sławnych i znanych ceremoniarzy papieskich, jak kard. Kajetan Stefaneschi (XIV wiek), Paride de Grassi, Agostino Patrizi czy Jan Burckard (XV wiek)³. Poprzez swoje pamiętniki, notatki, diariusze i różnorakie zapiski na temat ceremonii papieskich (a także ceremoniału dyplomatycznego) wywarli oni znaczny wpływ na liturgię papieską następnych stuleci. Niestety nie opublikowali oni nigdy oficjalnych ksiąg odnoszących się do ceremoniału papieskiego – ten obszar działalności papieskiej był zarezerwowany dla ściśle ograniczonego gremium orszaku papieskiego. Prawdziwą rewolucję w tej aktywności wprowadził dopiero abp Piero Marini. Tak ważne momenty z życia Ojca Świętego, a także z życia Kościoła, jak śmierć i pogrzeb papieża, wybór nowego (*conclave*) oraz liturgiczny sens pierwszych dni jego urzędowania, po raz pierwszy w dziejach Kościoła zostały opublikowane w formie odpowiednich ksiąg liturgicznych dostępnych dla ogółu wiernych. Te trzy księgi są istotnie ważną wizytówką liturgicznej twórczości abpa Mariniego. Przetrywają one zapewne niejeden pontyfikat, dzięki temu że zawierają oryginalne treści i propozycje (*editio princeps*). Warto krótko przybliżyć ich zawartość.

3 Najwybitniejszych ceremoniarzy papieskich wzmiankuje: J. Stefański, *Caeremoniale episcoporum. Konspekt historyczny*, [w:] *Ku liturgii nadziei*, red. R. Biel, Tarnów 2005, s. 387–403.

Ordo Exsequiarum Romani Pontificis, E Civitate Vaticana
2000, 438 s.⁴

Obszerność tej i kolejno omówionych ksiąg wyjaśnia fakt synoptycznego umieszczenia tekstów na sąsiednich stronach w językach łacińskim i włoskim. Stanowi to absolutne *novum* w tradycji i praktyce publikowania ksiąg liturgicznych autorytetem Stolicy Apostolskiej. Poza reskryptem objaśniającym *iter redactionale* księgi, wprowadzeniem (*proemium*), w którym uwypuklona została teologia zmartwychwstania inspirująca całość obrzędów, niniejszy kodeks wypełniają obrzędy trzech stacji papieskiej liturgii pogrzebowej: w domu (apartamentach) papieża, w Bazylice Watykańskiej oraz w miejscu złożenia zwłok.

Stacja I obejmuje obrzędy następujące po stwierdzeniu śmierci papieża oraz towarzyszące wystawieniu ciała w apartamentach papieskich. Stację II wypełniają obrzędy związane z przeniesieniem ciała zmarłego do Bazyliki św. Piotra oraz tekst formularza mszy świętej pogrzebowej. Modlitwy towarzyszące obrzędowi i czynnościom złożenia ciała do grobu (np. pieczętowanie kolejnych trumien, akty natury prawnej itd.) zawarte są w części księgi zatytułowanej jako Stacja III. Całość dopełniają wskazania na temat obchodów *novendialiów*,

4 Zawartość tej księgi analizuje J. Stefański, *Liturgia pogrzebu papieża. W rocznicę śmierci Jana Pawła II (1978–2005)*, [w:] *Evangelizare pauperibus*, red. M. Olczyk, P. Podeszwa, Gniezno 2007, s. 375–391.

określanych jako *antiqua consuetudo*. Końcowe dodatki wypełnione zostały tekstami liturgicznymi do wykorzystania podczas papieskich mszy świętych pogrzebowych.

Ordo rituum conclavis, E Civitate Vaticana 2000, 344 s.⁵

Poza zwyczajowym dla tego typu ksiąg reskryptem oraz wprowadzeniem całość *Ordo* składa się zasadniczo z pięciu rozdziałów oraz dodatku (teksty odpowiednich formularzy mszalnych, obrzędy mszy świętych wraz z I, II, III modlitwą eucharystyczną oraz zestawieniem dodatkowych różnych tekstów do wyboru, np. formularze modlitwy powszechnej, błogosławieństwa apostołskiego itp.).

Rozdział I zawiera pełny formularz mszy świętej o wybór papieża. Zaleca się, aby była to msza koncelebrowana przez wszystkich kardynałów elektorów, pod przewodnictwem dziekana kolegium kardynalskiego w Bazylice św. Piotra (lub w innym miejscu wskazanym przez Mistrza Ceremonii Papieskich), z licznym udziałem wiernych, w godzinach porannych pierwszego dnia *Conclave*. Rozdział II *Ordo* dotyczy wyłącznie kardynałów elektorów. O ustalonej godzinie udają się oni procesyjnie z Kaplicy Paulińskiej w Pałacu Apostolskim

5 Szczegóły obrzędowe związane z *sede vacante* oraz z *conclave* omawia J. Stefański, *Stolica Apostolska sede vacante. Wybór Benedykta XVI*, [w:] *Introibo ad altare Dei*, red. S. Szczepaniak, Kraków 2008, s. 485–498.

do Kaplicy Sykstyńskiej. Towarzyszy temu śpiew litanii do wszystkich świętych. Po dojściu do niej następuje złożenie przysięgi przez elektorów. Rozdział III traktuje o sposobie wyboru papieża zgodnie z konstytucją *Universi Dominici Gregis* Jana Pawła II z 1996 roku.

Rozdział IV opisuje czynności następujące bezpośrednio po dokonanym kanonicznie wyborze papieża. Papież-elekt wyraża publicznie zgodę na wybór, oznajmia swoje imię, wygłasza swoją pierwszą proklamację po uprzednim przybraniu w zakrystii szat papieskich. Krótka liturgia słowa Bożego zakończona jest uroczystym śpiewem *Te Deum*. Ostatni V rozdział obejmuje obrzęd uroczystego oznajmienia wyboru nowego papieża wraz z jego pierwszym błogosławieństwem *Urbi et Orbi*, przekazanym z balkonu Bazyliki Watykańskiej.

Warto na koniec przypomnieć, że omówione powyżej dwie księgi, pomimo że wydrukowane zostały w 2000 roku, ujrzały światło dzienne dopiero w roku 2005 – tuż po śmierci Jana Pawła II.

Ordo rituum pro ministerii petrini initio Romae episcopi,
E Civitate Vaticana 2005, 228 s.⁶

Powyższa księga, podobnie jak poprzednie dwie tutaj zaprezentowane, jest także dwujęzyczna. Poza

⁶ Zob. J. Stefański, *Liturgiczne obrzędy i zwyczaje inauguracji pontyfikatu Benedykta XVI*, „Teologia Praktyczna” 8 (2007), s. 77–91.

„standardowymi” wstępnymi dokumentami (reskrypt oraz *Praenotanda*) *Ordo* składa się z trzech rozdziałów.

Pierwszy z nich powtarza w nieco rozbudowanej formie V rozdział z księgi *Ordo rituum conclavis*, noszący tytuł: *Uroczyste oznajmienie wyboru papieża oraz pierwsze błogosławieństwo Urbi et Orbi*. Zasadniczą treść omawianej księgi wypełniają dwa rozdziały (II i III).

Rozdział II podaje wskazania obrzędowe związane z pierwszą uroczystą celebrą mszy świętej nowo wybranego papieża. Ma ona swoją *Statio I* przy Konfesji św. Piotra, skąd papież wraz z asystą i koncelebransami procesyjnie udają się na plac św. Piotra. W czasie mszy świętej po proklamacji Ewangelii w języku greckim, następuje nałożenie papieżowi paliusza oraz „pierścienia Rybaka”. Jako swoiste dopełnienie celebrы w Bazylice św. Piotra przewidziana jest „stacja” (w formie liturgii słowa) przy grobie św. Pawła w bazylice jemu dedykowanej.

III rozdział obejmuje liturgię w pozostałych dwóch bazylikach papieskich. Chodzi tu najpierw o celebrę mszy świętej w bazylice na Lateranie, która – jak wiadomo – jest tytułarną świątynią biskupa Rzymu. Po jej „liturgicznym objęciu” papież udaje się do czwartej bazyliki papieskiej, czyli do bazyliki Najświętszej Maryi Panny Większej. Ma tam miejsce krótkie nawiedzenie połączone z nabożeństwem słowa Bożego.

Powyższe trzy nowe, oryginalne kodeksy liturgiczne uzupełnił abp Piero Marini jako redaktor naukowy

bardzo obszernymi publikacjami⁷. Istotnie ważne wydarzenia z życia papieża ukazane zostały dodatkowo w wymiarze historycznym, zwyczajowym, celebracyjnym oraz prawnym. Wszystkie te liczne prace obficie korzystają ze wskazań zawartych w konstytucji apostolskiej *Universi Dominici Gregis* Jana Pawła II z roku 1996 dotyczącej wakatu Stolicy Apostolskiej oraz wyboru nowego papieża. Wartość wspomnianych tutaj publikacji powstałych z inicjatywy abpa Mariniego polega nie tylko na ich oryginalnej i wyjątkowej tematyce, ale przede wszystkim na fakcie, że po raz pierwszy w dziejach Kościoła stały się one dostępne dla każdego zainteresowanego.

Piero Marini jako oryginalny i twórczy ceremoniarz papieski zaznaczył się ponadto dwiema inicjatywami wydawniczymi. Znany był fakt, że Jan Paweł II (a także Benedykt XVI) bardzo często z różnych okazji liturgicznych (np. z okazji beatyfikacji, kanonizacji, ważniejszych obchodów roku liturgicznego) przewodniczyli celebracjom liturgicznym z udziałem ludu. Na te celebracje, a było ich w sumie 757, dla bardziej aktywnego i świadomego uczestniczenia ludu, abp Piero Marini każdorazowo przygotował do druku (w ogromnym nakładzie) specjalne *libretti*. Podobnie każda zagraniczna wizyta apostolska papieża została opatrzona tzw. mszałem papieskim opracowanym w języku lokalnym (miejsca

7 Ich ogólne omówienie: J. Stefański, *Publikacje Urzędu Papieskich Nabożeństw liturgicznych wydane przez abpa. P. Mariniego*, „Liturgia Sacra” 13 (2007) nr 1, s. 227–229.

wizyty) oraz w języku łacińskim. W sumie opublikowano 97 takich papieskich mszałów⁸.

Publikacje abpa Piera Mariniego źródłem poznania redakcji posoborowych ksiąg liturgicznych

Nowa redakcja wszystkich posoborowych ksiąg liturgicznych to owoce jednej z czterdziestu grup studyjnych (*Coetus a studiis*) wchodzących w skład *Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia* odpowiedzialnego za nowy kształt powyższych ksiąg. Proces redakcji był bardzo pracochłonny i długotrwały, utrwalany protokołami zwanymi *schemata*, uzupełnianymi takimi dokumentami jak *relationes*, *animadversiones*, *vota*, *propositiones* itp. Abp Piero Marini dokonał bardzo pracochłonnego pionierskiego wysiłku. Jedenastoletni okres prac (1964–1975) nad redakcją odnowionych ksiąg liturgicznych został utrwalony w prawie 450 protokołach (*schemata*). Każdy taki pojedynczy dokument określał swoją tematyczną przynależność, podawał szczegółowy indeks, liczbę stron, datę, miejsce dokumentu *in proposito*, itd. Nikt zatem, kto chciałby przeanalizować różnorakie racje uzasadniające nowy kształt określonej księgi liturgicznej, nie może pominąć źródłowego spisu

⁸ Zob. *Bibliografia di S. E. Mons. Piero Marini*, s. 3.

Schemata przygotowanego przez abpa Piera Mariniego⁹. Staranność i ogrom włożonego tutaj twórczego wysiłku musi budzić podziw i uznanie.

Podobny charakter ma nieopublikowana w całości monografia (jedyne *in partibus*) zgłoszona jako teza do drugiego doktoratu: *Il Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia (10 ottobre 1963–7 marzo 1965)*, Roma 1981, 620 s. Teza doktorska zgłoszona została w *Libera Università Internazionale degli Studi Sociali* w Rzymie. Maszynopis prezentuje narodziny *Consilium* oraz działalność jego czterdziestu grup studyjnych. Jest to tekst wyjątkowy, zdradza bowiem wiele szczegółów charakterystycznych dla poszczególnych grup studyjnych pracujących nad nową redakcją danej księgi liturgicznej, pozwala lepiej zrozumieć teologiczne, historyczne, obrzędowe czy pastoralne motywacje, które ukształtowały nowe oblicze danej księgi liturgicznej.

Naukowy świadek posoborowej reformy liturgicznej

Abp Piero Marini jest autorem ponad stu artykułów objaśniających różne tematy związane z posoborową reformą liturgiczną. Do tego zaliczyć należy prawie

9 *Elenco degli «Schemata» del «Consilium» e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964–luglio 1975)*, a cura di P. Marini, „Notitiae” 18 (1982) nr 10–11 (195–196), s. 453–772.

dwadzieścia monografii pod redakcją naukową arcybiskupa¹⁰. Odnajdziemy tutaj tematy związane m.in. z księgą *Caeremoniale Episcoporum*, działalnością *Consilium*, znaczeniem muzyki i sztuki w liturgii, przełomowym znaczeniem nowych modlitw eucharystycznych we mszy świętej, komentarzami do poszczególnych celebracji, którym przewodniczył Ojciec Święty (np. odnoszących się do *Via Crucis*, otwarcia *Porta Santa* w roku 2000, jubileuszowej pielgrzymki w roku 2000 do Ziemi Świętej itd.), prezentacją nowych obrzędów sakramentu pokuty czy istotnych założeń konstytucji liturgicznych, znaczenie liturgii katedralnej dla liturgii diecezjalnej, odnową liturgiczną jako odnową Kościoła, Eucharystią – darem Boga dla świata, symboliką i wystrojem świątyni chrześcijańskiej itd.

Profesor i wykładowca

Od roku 1990 Piero Marini przez prawie dwadzieścia lat wykładał w prestiżowej uczelni liturgicznej *Pontificio Istituto Liturgico di San Anselmo* w Rzymie. Jego wykłady monograficzne obejmowały takie tematy jak: liturgia biskupa, historia reformy liturgicznej *Vaticanum II* oraz relacje między architekturą, sztuką i liturgią. Ponadto z gościnnymi wykładami był zapraszany do Benevento,

¹⁰ Zob. *Bibliografia di S. E. Mons. Piero Marini*, s. 2–3.

Poggio Mirteto, Fribourga, Krakowa, Livorno itd. Jego naukowe wykłady miały ponadto miejsce w Ekwadorze, Madrycie, w różnych miejscach we Francji, a także w Albanii, Angoli, w Niemczech, Anglii, Hiszpanii, Brazylii, Irlandii, Meksyku, Słowacji, w Costa Rica, w Austrii itd.¹¹ Oczywiście najczęściej zapraszany był z okolicznościowymi liturgicznymi wykładami do wielu ośrodków naukowych we Włoszech, a zwłaszcza w samym Rzymie.

Nieprzeciętna liczba publikacji oraz uznany międzynarodowy autorytet naukowy abpa Piera Mariniego dotyczący liturgii uzasadniają szereg zaproszeń z liturgicznymi wykładami do ogromnej liczby ośrodków naukowych rozsianych po wszystkich kontynentach. Naturalnym zatem owocem zarówno tejsze wielorakiej działalności naukowej, jak też oryginalnej aktywności w roli długoletniego ceremoniarza papieskiego jest przyznanie arcybiskupowi Pierowi Mariniemu tytułu doktora *honoris causa*.

.....
¹¹ Tamże, s. 15–33.

P. Jerzy Stefański, prof. lib. doc.
Università degli Studi Adam Mickiewicz di Poznań

*Recensione del patrimonio scientifico di Mons.
Piero Marini relativa alla procedura di con-
ferimento del dottorato honoris causa da parte
della Pontificia Università Giovanni Paolo II
di Cracovia*

L'Arcivescovo Piero Marini è conosciuto nel mondo cattolico (e non solo) soprattutto come cerimoniere del Santo Padre Giovanni Paolo II, responsabile per l'organizzazione e lo svolgimento delle celebrazioni liturgiche pontificie. Pensiamo qui ad un papa, peregrinante pastore del mondo, che con la sua presenza apostolica è andato a trovare 132 diversi paesi in 104 visite estere, è stato presente in 146 città italiane, ha fatto visita a 317 parrocchie di Roma e in totale ha pronunciato discorsi in oltre 900 città del mondo. Tutti quei discorsi papali (sia di Giovanni Paolo II, sia di Benedetto XVI) venivano accompagnati almeno da una minima cornice liturgica, per la quale era responsabile proprio l'arciv. Piero Marini.

Monsignor Marini si iscriverà nella storia della Chiesa come un eminente esperto della problematica concernente le cerimonie presiedute dal papa. Tutto questo viene confermato e documentalizzato da un enorme patrimonio scientifico, il cui elenco preciso occupa 33 pagine¹. Suscita ammirazione la varietà dei temi trattati, appartenenti all'ambito di un'unica disciplina teologica, la liturgia. Questa bibliografia comprende 9 monografie scientifiche, circa 20 pubblicazioni a cura dell'Arcivescovo, oltre cento articoli e la storia di quasi vent'anni dei suoi corsi tenuti presso il Pontificio Istituto Liturgico di Roma, nonché quelli tenuti da ospite in Spagna, Francia, Svizzera e numerosi centri in Italia. La lista delle conferenze tenute in diverse occasioni è stata trascritta su 17 pagine² e annovera oltre duecento interventi pronunciati in numerosi paesi del mondo (p.es. in Ecuador, a Cuba, in Francia, Spagna, Croazia, Slovenia, Messico o Svizzera e in vari centri italiani). Le conferenze soprannominate sono state pubblicate in varie lingue, tra cui in croato, sloveno e in polacco.

1 *Bibliografia di S. E. Mons. Piero Marini*, 2021, pp. 1–33. Questo elenco delle pubblicazioni dell'arciv. Piero Marini è stato elaborato dalla sua segretaria.

2 *Ibidem*, pp. 16–33.

Nuovi libri della liturgia pontificia

Le pubblicazioni citate qui sotto, di cui l'autore è Mons. Piero Marini, riguardanti la liturgia pontificia, permettono di annoverare l'Arcivescovo nel cerchio dei più eccellenti cerimonieri pontifici nella storia della Chiesa. Si può motivare e provare che le pubblicazioni di Marini in questa disciplina lo mettono accanto a tali famosi e conosciuti cerimonieri papali come il card. Kajetan Stefaneschi (XIV secolo), Paride de Grassi, Agostino Patrizi o Jan Burckard (XV secolo)³. Attraverso le proprie memorie, annotazioni, i propri diari e differenti appunti relativi alle cerimonie pontificie (come anche al cerimoniale diplomatico) essi esercitarono un'influenza rilevante sulla liturgia pontificia dei secoli successivi. Purtroppo non pubblicarono mai dei libri ufficiali concernenti il cerimoniale papale – quell'ambito dell'attività pontificia era riservato ad un numero precisamente limitato dei membri del seguito papale. Una vera rivoluzione in questo campo è stata introdotta soltanto da Mons. Piero Marini. I momenti così importanti della vita del Santo Padre, e anche della vita della Chiesa, come la morte e i funerali del papa, l'elezione di uno nuovo (*conclave*) e il senso liturgico dei primi giorni del suo

3 I più eccellenti cerimonieri pontifici vengono menzionati da: J. Stefański, *Caeremoniale episcoporum. Konspekt historyczny*, [in:] *Ku liturgii nadziei*, a cura di R. Biel, Tarnów 2005, pp. 387–403.

ministero petrino, per la prima volta nella storia della Chiesa sono stati pubblicati sotto forma di libri liturgici accessibili a tutti i credenti. Infatti questi tre volumi sono un importante biglietto da visita dell'opera liturgica dell'arciv. Marini. Sopravvivranno sicuramente a più di un pontificato grazie al fatto che racchiudono contenuti e proposte originali (*editio princeps*). Vale la pena di analizzarli più da vicino.

Ordo Exsequiarum Romani Pontificis, E Civitate Vaticana
2000, 438 pp.⁴

L'ampiezza di questo e degli altri volumi presi in esame si spiega dal fatto che i testi sono riportati in modo sinottico su doppia pagina affiancata sia in lingua latina che in lingua italiana. Ciò risulta un *novum* assoluto nella tradizione e pratica della pubblicazione dei libri liturgici approvati con l'autorità della Sede Apostolica. Oltre al rescritto chiarificante l'*iter redactionale* del volume, all'introduzione (*proemium*), in cui è stata messa in rilievo la teologia della risurrezione che ispira tutto il rituale, il presente codice è riempito dai riti di tre stazioni pontificie della liturgia esequiale: nella casa

4 Il contenuto di questo volume viene analizzato da J. Stefański, *Liturgia pogrzebu papieża. W rocznicę śmierci Jana Pawła II (1978–2005)*, [in:] *Evangelizare pauperibus*, a cura di M. Olczyk, P. Podszwa, Gniezno 2007, pp. 375–391.

(negli appartamenti) del papa, nella Basilica Vaticana e nel luogo della sepoltura.

La Prima Stazione raccoglie i riti che susseguono alla constatazione della morte del papa e che accompagnano l'esposizione della salma negli appartamenti papali. La Seconda Stazione contiene i riti legati alla traslazione della salma del Sommo Pontefice defunto nella Basilica di San Pietro e il testo della formula della Santa Messa esequiale. Le preghiere che accompagnano i riti e le attività di tumulazione della salma (p.es. la sigillatura delle successive bare, atti legislativi ecc.) sono riportati nella parte dedicata alla Terza Stazione. Il tutto viene completato dalle indicazioni riguardanti la celebrazione dei *novendiali*, definiti come *antiqua consuetudo*. Le aggiunte finali sono state arricchite da testi liturgici da utilizzare durante le messe pontificie esequiali.

Ordo rituum conclavis, E Civitate Vaticana 2000, 344 pp.⁵

Oltre al rescritto e alla premessa usuali per un tale tipo di volumi tutto l'*Ordo* è composto sostanzialmente da cinque capitoli e dall'appendice (i testi adeguati delle formule della messa, riti delle sante messe con la I, II, III preghiera eucaristica e l'elenco di diversi testi aggiuntivi

5 I dettagli del rituale legato a *sede vacante* e *conclave* sono commentati da J. Stefański, *Stolica Apostolska sede vacante. Wybór Benedykta XVI*, [in:] *Introibo ad altare Dei*, a cura di S. Szczepaniak, Cracovia 2008, pp. 485-498.

a scelta, p.es. formule della preghiera universale, benedizione apostolica ecc.).

Il Capitolo I contiene l'intera formula della santa messa per l'elezione del papa. Si raccomanda che sia una messa concelebrata da tutti i Cardinali elettori, presieduta dal Decano del Collegio Cardinalizio nella Basilica di San Pietro (o in un altro posto indicato dal Maestro delle Celebrazioni Liturgiche Pontificie), con una numerosa partecipazione dei fedeli, nelle ore mattutine del primo giorno del *Conclave*. Il Capitolo II dell'*Ordo* riguarda esclusivamente i Cardinali elettori. All'ora stabilita essi si avviano in processione dalla Cappella Paolina del Palazzo Apostolico alla Cappella Sistina, cantando le litanie dei santi. Dopo esserci giunti, segue il giuramento degli elettori. Il Capitolo III tratta del modo in cui viene eletto il Pontefice a seconda della costituzione *Universi Dominici Gregis* promulgata da Giovanni Paolo II nel 1996.

Il Capitolo IV descrive le attività compiute direttamente dopo l'avvenuta elezione canonica del papa. Il papa neoeletto esprime in pubblico la sua accettazione per essere stato eletto, dichiara come vuole essere chiamato, esprime la sua prima proclamazione dopo aver indossato nella sacrestia i paramenti papali. Una breve liturgia della parola di Dio viene terminata dal solenne canto del *Te Deum*. L'ultimo Capitolo V comprende il rito del solenne annuncio dell'elezione del nuovo Pontefice insieme alla sua prima benedizione *Urbi et Orbi*, impartita dalla loggia della Basilica Vaticana.

Alla fine vale la pena di ricordare che i due volumi sopra esaminati, nonostante siano stati stampati nel 2000, hanno visto la luce del giorno soltanto nell'anno 2005 – subito dopo la morte di Giovanni Paolo II.

*Ordo rituum pro ministerii petrini initio Romae episcopi,
E Civitate Vaticana* 2005, 228 pp.⁶

Il volume menzionato sopra, similmente agli altri due qui presentati, è anche bilingue. Oltre ai documenti introduttivi „standard” (il rescritto e *Praenotanda*) l'*Ordo* è articolato in tre capitoli. Il primo ripete in maniera più allargata il Capitolo V del volume *Ordo rituum conclavis*, intitolato: *Il solenne annuncio dell'elezione del Romano Pontefice e la sua prima benedizione Urbi et Orbi*. Il contenuto sostanziale del libro esaminato viene occupato da due capitoli (II e III). Nel Capitolo II vengono indicati i riti legati alla prima celebrazione della santa messa del neoeletto Pontefice. Essa ha la sua *Statio I* presso la Confessione di San Pietro, da dove il papa insieme ai concelebrenti e altri accompagnatori si reca in processione verso piazza San Pietro. Durante la santa messa dopo la proclamazione del Vangelo in greco, ha luogo l'imposizione del Pallio sulle spalle del papa e la consegna dell'Anello del Pescatore. Un completamento specifico della celebrazione nella Basilica di

6 Vedi J. Stefański, *Liturgiczne obrzędy i zwyczaje inauguracji pontyfikatu Benedykta XVI*, „Teologia Praktyczna” 8 (2007), pp. 77–91.

San Pietro è previsto dalla „stazione” (sotto forma di liturgia della parola) al sepolcro di San Paolo nella basilica a lui dedicata. Il Capitolo III comprende la liturgia in altre due basiliche pontificie. Si tratta prima della celebrazione della messa nella Basilica di San Giovanni in Laterano che – come lo sanno tutti – costituisce la basilica titolare del vescovo di Roma. Dopo il suo „ingresso liturgico” il papa si reca alla quarta basilica papale, cioè alla Basilica di Santa Maria Maggiore. Lì ha luogo una breve visitazione unita alla funzione liturgica della parola di Dio.

I tre nuovi codici liturgici originali sono stati completati da Mons. Piero Marini come redattore scientifico con ampie pubblicazioni⁷. Gli avvenimenti essenzialmente importanti della vita del Pontefice sono stati presentati ulteriormente in dimensione storica, rituale, celebrativa e legislativa. Tutti questi numerosi lavori si servono abbondantemente delle indicazioni contenute nella costituzione apostolica *Universi Dominici Gregis* di Giovanni Paolo II promulgata nel 1996, riguardante la vacanza della Sede Apostolica e l’elezione del nuovo Pontefice. Il valore delle pubblicazioni qui citate, nate per l’iniziativa dell’arciv. Marini, consiste non soltanto nell’originarietà e nell’eccezionalità del loro tema, ma soprattutto nel fatto che per la prima volta

⁷ La loro descrizione generale: J. Stefański, *Publikacje Urzędu Papieskich Nabożeństw liturgicznych wydane przez abpa. P. Marinięgo*, „Liturgia Sacra” 13 (2007) nr. 1, pp. 227–229.

nella storia della Chiesa esse sono diventate accessibili a ogni interessato.

Piero Marini, essendo un cerimoniere pontificio originale e creativo, si è fatto notare inoltre con due iniziative editoriali. Era conosciuto il fatto che Giovanni Paolo II (ma anche Benedetto XVI) molto spesso in diverse occasioni liturgiche (p.es. in occasione delle beatificazioni, canonizzazioni, più importanti cerimonie dell'anno liturgico) presiedevano le celebrazioni con la partecipazione del popolo. Per queste celebrazioni, che in totale sono state 757, per rendere la partecipazione del popolo più attiva e consapevole, l'arciv. Piero Marini ogni volta preparava alla stampa (in altissima tiratura) dei *libretti* speciali. Allo stesso modo ogni visita apostolica del papa all'estero veniva corredata dal così detto messale pontificio elaborato in lingua locale (del luogo della visita) e in lingua latina. In totale sono stati pubblicati 97 tali messali pontifici⁸.

Pubblicazioni dell'arciv. Piero Marini come fonte per conoscere la redazione dei libri liturgici postconciliari

La nuova redazione dei libri liturgici postconciliari è frutto dell'attività di uno dei quaranta gruppi di

⁸ Vedi *Bibliografia di S. E. Mons. Piero Marini*, p. 3.

studio (*Coetus a studiis*) facenti parte del *Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia* responsabile per la nuova forma dei libri suddetti. Il processo di redazione era molto impegnativo e di lunga durata, consolidato nei protocolli chiamati *schemata*, completati da documenti come *relationes, animadversiones, vota, propositiones* ecc. L'arcivescovo Piero Marini ha intrapreso uno sforzo da pioniere, molto impegnativo. Il periodo degli undici anni di lavori (1964–1975) sulla redazione dei libri liturgici rinnovati è stato immortalato in quasi 450 protocolli (*schemata*). In ogni singolo documento veniva definita la sua appartenenza tematica, veniva riportato un indice dettagliato, il numero di pagine, la data e il posto del documento *in proposito*, ecc. Nessuno, perciò, che volesse analizzare le varie ragioni giustificanti la nuova forma di un concreto libro liturgico, può omettere l'elenco delle fonti negli *Schemata* preparato dall'arciv. Piero Marini⁹. La diligenza e la gran mole dello sforzo creativo impiegatoci devono suscitare stima e ammirazione.

Un carattere simile ha la monografia, non pubblicata interamente, (soltanto *in partibus*) proposta come tesi della seconda laurea: *Il Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia (10 ottobre 1963–7 marzo 1965)*, Roma 1981, 620 pp. La tesi di laurea è stata

9 Elenco degli «Schemata» del «Consilium» e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964–luglio 1975), a cura di P. Marini, „Notitiae” 18 (1982) nr 10–11 (195–196), pp. 453–772.

presentata presso la *Libera Università Internazionale degli Studi Sociali* di Roma. Il dattiloscritto mostra la nascita del *Consilium* e l'attività dei suoi quaranta gruppi di studio. È un testo fuori del comune, perché rivela molti particolari caratteristici per i singoli gruppi di studio che lavoravano sulla nuova redazione di un dato libro liturgico, permette di capire meglio i motivi teologici, storici, rituali o pastorali che hanno contribuito alla creazione del nuovo volto di un dato libro liturgico.

*Testimone scientifico della riforma liturgica
postconciliare*

Mons. Piero Marini è autore di oltre cento articoli che spiegano diversi temi legati alla riforma liturgica postconciliare. A ciò bisogna aggiungere quasi venti monografie curate dall'arcivescovo¹⁰. Ritroveremo qui temi concernenti, tra l'altro, il libro *Caeremoniale Episcoporum*, l'attività del *Consilium*, il significato della musica e dell'arte nella liturgia, l'importanza cruciale delle nuove preghiere eucaristiche nella santa messa, i commenti alle singole celebrazioni presiedute dal Santo Padre (p.es. relative alla *Via Crucis*, all'apertura della *Porta Santa* nell'anno 2000, al pellegrinaggio giubilare del 2000 in Terra Santa ecc.), la presentazione di nuovi

¹⁰ Vedi *Bibliografia di S. E. Mons. Piero Marini*, pp. 2-3.

riti del sacramento della penitenza o le premesse essenziali delle costituzioni liturgiche, il significato della liturgia nella cattedrale per la liturgia diocesana, il rinnovamento liturgico come rinnovamento della Chiesa, l'Eucaristia – dono di Dio per il mondo, simbolismo e arredamento del tempio cristiano ecc.

Professore e docente universitario

Dal 1990 Piero Marini per quasi vent'anni ha insegnato al prestigioso ateneo liturgico *Pontificio Istituto Liturgico di San Anselmo* a Roma. I suoi corsi monografici riguardavano i temi seguenti: liturgia episcopale, storia della riforma liturgica *Vaticanum II* e i rapporti tra architettura, arte e liturgia. Inoltre veniva invitato come ospite per tenere conferenze a Benevento, Poggio Mirto, Friburgo, Cracovia, Livorno ecc. I suoi interventi si sono svolti inoltre in Ecuador, a Madrid, in diversi posti in Francia, come anche in Albania, Angola, Germania, Inghilterra, Spagna, Brasile, Irlanda, Messico, Slovacchia, Costa Rica, Austria ecc.¹¹ Ovviamente più frequentemente veniva invitato a tenere conferenze liturgiche per diverse occasioni in numerosi centri in Italia, e soprattutto a Roma.

¹¹ *Ibidem*, pp. 15–33.

Una quantità eccezionale delle pubblicazioni e l'autorità scientifica internazionale di Mons. Piero Marini nel campo della liturgia, spiegano i molteplici inviti in un ingente numero di centri di ricerca sparsi in tutti i continenti. È naturale, perciò, che sia la sua cospicua attività di ricerca, sia l'attività originale di lunga durata nel ruolo del cerimoniere pontificio, abbiano portato frutto nella forma del conferimento a S. E. l'Arcivescovo Piero Marini del dottorato *honoris causa*.

s. prof. dr hab. Adelajda Sielepin CHR
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

*Laudacja dla Arcybiskupa Piera Mariniego
z okazji nadania mu godności doktora honoris
causa przez Wydział Teologiczny Uniwersyte-
tu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie*

Eminencje, Ekscelencje, Magnificencjo, Czcigodni Pro-
fesorowie, Szanowni Państwo, a w szczególności Ekscele-
lencjo, Najczcigodniejszy Księżę Arcybiskupie, Dostojny
Laureacie godności Doktora *honoris causa*,

Najczęściej gościliśmy Księdza Arcybiskupa z okazji
papieskich pielgrzymek, kiedy jako mistrz ceremonii
przygotowywał wielkie celebracje liturgii papieskiej nie-
mal w całym naszym kraju. Takie doświadczenie mają
też inne wspólnoty Kościoła na całym świecie. Dzisiaj
celebracja przygotowana została niejako dla Księdza
Arcybiskupa, który przed chwilą przewodniczył liturgii
w katedrze wawelskiej, a także jest głównym protagoni-
stą niniejszej uroczystości związanej z przyznaniem mu
godności doktora *honoris causa* Uniwersytetu Papieskie-
go Jana Pawła II w Krakowie. Można by przypuszczać,

że w uzasadnieniu wyboru tak znakomitego kandydata szczególnie ważne są argumenty związane bezpośrednio ze św. Janem Pawłem II, patronem Uniwersytetu, ze względu na wieloletnią i bliską z nim współpracę – czego nie da się zaprzeczyć – jednak decydujące są przede wszystkim argumenty merytoryczne ukazujące zasługi Księdza Arcybiskupa dla Kościoła, a które przy tej okazji należy przywołać i ujawnić ich moc inspirującą, z której pragniemy czerpać, jak to się godzi postąpić wobec osoby, którą przyjmujemy za honorowego nauczyciela.

Życie

Już sam biogram Laureata wykazuje, że mamy do czynienia z postacią wyjątkową, znacząco, choć dyskretnie wpisaną w historię Kościoła soborowego i w wiodący motyw soboru, którym jest odnowa Kościoła uwarunkowana odnową liturgii, a przede wszystkim odnową rozumienia liturgii. Ksiądz Arcybiskup mawiał¹, że jego życie obejmuje właściwie trzy fazy: oczekiwanie na reformę (seminarium), obserwowanie z bliska procesu przeprowadzania reformy (studia i praca w Rzymie) oraz aktualizacja reformy na całym świecie (jako ceremoniarz

1 Por. P. Marini, *Celebracja Misterium Chrystusa*, [w:] *Jak celebrować Misterium Eucharystii?*, tłum. D. Piekarz, Kraków 2014 (Fonoteka Centrum Formacji Duchowej).

papieski). Nie każdy może się poszczycić tak jednoznaczną pointą życia. Piero Marini urodził się 13 stycznia 1942 roku w małej miejscowości Valverde w prowincji Pawia, około 70 km na południe od Mediolanu. Mając 11 lat, wstąpił do niższego seminarium duchownego², a następnie do wyższego w diecezji Bobbio w prowincji Piacenza. Bobbio znane jest jako średniowieczny ośrodek praktykowania liturgii iroszkockiej, posiadający cenne źródła liturgiczne.

Święcenia kapłańskie Piero Marini otrzymał 27 czerwca 1965 roku w rodzinnym Valverde. Jeszcze w tym samym roku został skierowany do Rzymu na studia filozoficzne, ale zaraz po jego przybyciu do Wiecznego Miasta otrzymał od swego biskupa nową misję w ramach posługi liturgii. Wziął udział w ostatniej sesji Soboru Watykańskiego II w komisji przygotowującej soborowy dokument o liturgii i od tego czasu rozpoczął służbę w Kurii Rzymskiej, jednocześnie studiując nauki liturgiczne w benedyktyńskim Instytucie św. Anselma w Rzymie.

Ks. Piero Marini przedstawił w Rzymie dwie prace doktorskie. Jedną z liturgiki, której temat zaproponował mu wybitny teolog liturgicznej szkoły rzymskiej Salvatore Marsili († 1983)³, drugi – z nauk politycznych,

2 Por. P. Marini, *Jak celebrować Eucharystię?*, tłum. D. Piekarcz, „Zeszyty Formacji Duchowej” 2014 nr 64, s. 19.

3 Por. tenże, *Ceremoniarz papieski. Rozmowy o liturgii przeprowadzi-li Dominique Chivot i Vincent Cabanac*, tłum. M. Romanek, Katowice 2010, s. 29.

który otrzymał na Libera Università Internazionale degli Studi Sociali w Rzymie⁴ na podstawie rozprawy *Il Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia (10 ottobre 1963–7 marzo 1965)*. Ta praca jest cenna ze względu na ukazanie wielu szczegółów charakterystycznych dla procesu redakcji ksiąg liturgicznych, co pozwala lepiej zrozumieć teologiczne, historyczne, obrzędowe czy pastoralne motywacje prowadzące do ostatecznej wersji nowych ksiąg liturgicznych, a przez nie odkryć nowe nurty teologiczne i formacyjne wynikające z odnowionej liturgii.

Dzięki naukowym kompetencjom, którym atrakcyjności dodała funkcja papieskiego ceremoniarza, nasz Laureat mógł podjąć wykłady na liturgicznej uczelni Anselmianum w Rzymie, gdzie przez kilkadziesiąt lat był cenionym wykładowcą dwóch cykli tematycznych na kursie licencjackim: *Ceremonial liturgicznej postugi biskupów (Caeremoniale Episcoporum)*⁵ oraz *Historia reformy liturgicznej II Soboru Watykańskiego (Storia della riforma liturgica del Concilio Vaticano II)*⁶. Jednocześnie ks. Marini był nieprzerwanie zaangażowany w prace Kurii Rzymskiej. Od 1970 pracował w Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. 12 października 1975 Paweł VI mianował go ceremoniarzem papieskim.

4 Por. tamże, s. 40–41.

5 Por. Pontificio Ateneo S. Anselmo. Facoltà di Sacra Liturgia, *Calendario 1996–1997*, Edizioni Centro Studi S. Anselmo, Roma 1996, s. 37.

6 Por. tamże, s. 36–37.

W 1985 roku Piero Marini został powołany do pracy w Kurii Rzymskiej jako podsekretarz w Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Jako specjalista w dziedzinie posoborowej liturgii współpracował z Prefekturą Ceremonii Papieskich, później zwaną Urzędem Ceremonii Papieskich, którym kierował od 23 lutego 1987 roku. Twórczo uczestniczył w jego dalszym przekształceniu w Urząd Liturgicznych Celebracji Papieskich (1988) i przewodził mu do 1 października 2007 roku jako Mistrz Papieskich Celebracji liturgicznych.

19 marca 1998 roku został konsekrowany na biskupa przez papieża Jana Pawła II (biskup tytularny Martirano). Od 29 września 2003 roku jest arcybiskupem, a jego dewiza pasterska brzmi: „Fons Vitae”, czyli „Źródło Życia”. W tej roli abp Piero Marini był m.in. notariuszem na konklawe w kwietniu 2005, które wybrało Benedykta XVI. W 2007 roku papież Benedykt XVI powierzył mu funkcję przewodniczącego Rady ds. Kongresów Eucharystycznych, co pozwoliło mu kontynuować posługę liturgii, korzystając z bogatego i wszechstronnego doświadczenia *ars celebrandi* we wspólnotach całego świata.

1 września 2015 papież Franciszek mianował go przewodniczącym Komisji Specjalnej ds. Liturgii w Kongregacji Kościołów Wschodnich. 13 września 2021 Ojciec Święty przyjął jego rezygnację złożoną ze względu na osiągnięcie wieku emerytalnego.

W uznaniu zasług w dziedzinie promowania i wdrażania odnowy liturgicznej w Kościele abp Marini został

wyróżniony doktoratem *honoris causa* na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu we Fryburgu Szwajcarskim w roku 2009.

Promotor myśli soborowej

Curriculum vitae abpa Mariniego pozwala na uchwycenie osi duchowej i wyrazistego wątku twórczości i działalności, którą jest dla niego liturgia w jej żywym znaczeniu misteryjnym, personalnym i kulturowym, inaczej mówiąc – mistycznym i uniwersalnym. Z pewnością opatrnościowe okazało się bezpośrednie zetknięcie z myślą Vaticanum II, ale nie mniej z lekturą wybitnych przedstawicieli ruchu liturgicznego, którzy myśl soborową niejako przygotowywali i których twórczość Arcybiskup uznaje jako klucz dla zrozumienia istoty soboru⁷, a co rzadko jest oczywiste dla tych, którzy chcieliby znaczyć ostrą cezurę między epoką sprzed i po Vaticanum II.

W czasach licznych dyskusji, a nawet błędów w realizacji postanowień soborowych warto sięgnąć do pism i wypowiedzi naszego Laureata, w których wyjaśnia jako świadek i uczestnik, że konstytucja o liturgii, jako pierwszy dokument soborowy, otworzyła drogę do

⁷ Por. P. Marini, *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo*, tłum. W. Dzieża, Pelplin 2007, s. 8, 21.

pozostałych zagadnień zawartych w konstytucjach o Bożym Objawieniu (*Dei Verbum*) i o Kościele (*Lumen gentium* i *Gaudium et spes*). Liturgia bowiem, jak mówił, nie ma pełnego sensu bez słowa Bożego, bez Kościoła i bez dialogu ze światem. Podkreśla, że na liturgię trzeba patrzeć jako na celebrację przeżywaną w duchu syntezy i żywego zaangażowania. Jest to konieczne dopowiedzenie dla rozumienia tzw. reformy liturgicznej, a jeszcze bardziej dla sposobu odnowy Kościoła, do której ma prowadzić liturgia, i co jest gwarancją zrozumienia II Soboru Watykańskiego w ogóle⁸.

Wymownym dowodem takiego wykładu jest mało znana w Polsce publikacja Księdza Arcybiskupa pt. *Challenging Reform. Realizing the Vision of the Liturgical Renewal. 1963–1975*⁹. Prezentacja tomu opublikowanego nakładem wydawnictwa Liturgical Press odbyła się w Opactwie Westminsterkim – w rezydencji arcybiskupa Londynu kardynała Cormaca Murphy’ego O’Connora, w obecności licznego grona przedstawicieli hierarchii watykańskiej. „Reforma liturgiczna (wprowadzona przez Sobór Watykański II) nie była pomyślana jedynie jako reforma niektórych rytów kościelnych” – powiedział abp Marini, prezentując swoją

8 Por. P. Marini, *Celebracja Misterium Chrystusa*, dz. cyt.

9 P. Marini, *Challenging Reform. Realizing the Vision of the Liturgical Renewal. 1963–1975*, Collegeville 2007; Por. J. L. Allen, *Marini’s book on liturgy: The future of the liturgy is the future of Christianity*, <https://www.ncronline.org/blogs/all-things-catholic/marinis-book-liturgy-future-liturgy-future-christianity> (24.03.2022).

książkę. Jego zdaniem stanowiła ona „integralną część” celów, dla których został zwołany Sobór Watykański II. Autorzy reformy, jak podkreślił autor książki, nie kierowali się innymi celami, jak tylko „troską o przyszłość samej liturgii i troską o przyszłość Kościoła”. Książka niepozbawiona jest też cennych świadectw realizmu, gdyż jako naoczny świadek prac komisji i polemik w zespołach pracujących nad zasadami wdrożenia postulatów soborowych, jak też adaptacji odnowionej liturgii, abp Marini przedstawia wewnętrzne napięcia i trudności, które towarzyszyły soborowym przemianom. Swoją wiedzę i doświadczenie świadka i współtwórcy posoborowej odnowy liturgicznej udostępnił w książce pt. *Liturgia e bellezza. Nobilis pulchritudo. Memoria di una esperienza vissuta nelle celebrazioni liturgiche del Santo Padre* (Libreria Editrice Vaticana 2005, 140 s.). Książka ta została również przetłumaczona na język polski i wydana pt. *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo* (Pelplin 2007).

Stróż ducha liturgii

Abp Piero Marini jest nie tylko interpretatorem soboru, ale niezwykle zasłużonym w dziedzinie utrwalania myśli soborowej w liturgii i dla liturgii na różne sposoby. Nasz dostojny Laureat zapisze się w Kościele szczególnie jako wybitny znawca problematyki związanej z liturgią

papieską. Zdumiewające jest, że jako wybitnie aktywny praktyk może wykazać się nie mniej imponującym dorobkiem naukowym, który obejmuje 9 monografii naukowych, 20 monografii pod jego redakcją, ponad 100 artykułów, wykłady w Papieskim Instytucie Liturgicznym św. Anzelma w Rzymie, a także okazyjne w Hiszpanii, Francji, Szwajcarii i kilkunastu ośrodkach we Włoszech. Zestaw pojedynczych wykładów wylicza ponad 200 wygłoszonych prelekcji wykonanych w wielu krajach świata (o czym dokładnie jest mowa w recenzjach). Arcybiskup jest w nich nauczycielem liturgii, który przygotowuje nie tyle do egzaminu, co przede wszystkim do uczestnictwa.

W dzisiejszych czasach rozmaitych kryzysów, a także swoistej eksplozji pomysłów duszpasterskich bezcenne wydają się spostrzeżenia Księdza Arcybiskupa, który mówiąc o liturgii, zakłada, że ma być ona pojmowana i przeżywana egzystencjalnie, bo bez tego Kościół nie spełnia swojej misji. W jednej ze swoich konferencji powiedział wprost, że niebezpieczeństwem dla Kościoła może być on sam, jeśli nie potrafi zrealizować tego misterium, którym jest właśnie liturgia¹⁰, jako coś rdzennie wynikającego z natury i powołania Kościoła, co bezwzględnie go wyróżnia i zapewnia ontologiczną tożsamość. Nawiązuje tym samym do widocznej dzisiaj wielkiej troski nie tylko o rubryki, bo to o wiele łatwiejsze, ale o *participatio actuosa*, które decyduje o owocach

.....
 10 P.P. Marini, *Celebracja Misterium Chrystusa*, dz. cyt.

sprawowanego misterium. Zwracał na to uwagę papież Benedykt XVI¹¹.

W nauczaniu abpa Mariniego uwydatnia się obraz liturgii *in actu*, a nie jedynie jako modlitwy w jej dotychczasowym znaczeniu, np. modlitwa myślna. Liturgia to sytuacja, która czyni uczestników świadkami wciąż na nowo doświadczającymi obecności Chrystusa i Jego Ducha. Pomaga ona dokonać – jak się wyraził – „skoku gatunkowego”, „aby w celebracji bardziej być niż «robić»”¹². Przypomina, że do takiego uczestnictwa rubryki nie wystarczą, bo autentyczność uczestnictwa mierzy się zdolnością wydawania owoców, słuchania, uległości, przebaczenia, komunii i poszukiwania woli Bożej, po prostu świętością. I to także decyduje o pięknie liturgii¹³.

W takim duchu odczytana reforma liturgii odnosi się do serc poszczególnych wiernych, i tylko wtedy jest możliwa odnowa Kościoła, a zapewne i świata. Posługa w takiej misji Kościoła w zakresie powszechnym wydaje się nie tylko wyjątkowo zaszczytna, ale i wiodąca, mistagogiczna. Misję tę spełnił nasz Laureat jako mistrz celebracji, sugestywnie wskazując na ducha

11 Por. np. Benedykt XVI, adhort. apost. *Sacramentum caritatis*, 52–64; tenże, *Teologia liturgii*, [w:] *Joseph Ratzinger. Opera omnia*, t. 11, red. wyd. pol. K. Gózdź, M. Górecka, tłum. W. Szymona, Lublin 2012, s. 368–373.

12 P. Marini, *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo*, dz. cyt., s. 65.

13 Por. tamże, s. 68.

liturgii i troszcząc się, by była ona przeżywana „digne, attente ac devote”¹⁴.

W tym celu przysłużył się także do pogłębienia świadomości wiernych, opracowując z wielką pieczołowitością zestawienia kilkuset uwag uzasadniających modyfikacje w nowych księgach liturgicznych, tzw. *Schemata*, które powstawały przez 11 lat (1964–1975) pracy nad redakcją ksiąg liturgicznych w ramach *Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia*. Jest to jedyna w swoim rodzaju praca abpa Mariniego¹⁵, która nie tylko jest godna podziwu, ale stanowi poważny wkład w historię redakcji źródeł liturgicznych, nieodzowny dla badań teologicznych nad liturgią. Wszechstronne doświadczenie Księdza Arcybiskupa w dziedzinie liturgii może z pewnością – jak sam twierdzi – przyczynić się do odnowy katechezy mistagogicznej oraz do przywrócenia pierwotnej jedności między liturgią, katechezą i życiem¹⁶.

Świadek misterium

W tej roli abp Piero Marini towarzyszył Papieżowi stale, zarówno w Rzymie, jak i we wszystkich podróżach

14 Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium*, 11.

15 *Elenco cronologico degli «schemata» del «Consilium» e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964–luglio 1975)*, a cura di P. Marini, „Notitiae” 18 (1982) nr 10–11 (195–196), s. 453–771.

16 Por. P. Marini, *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo*, dz. cyt., s. 34.

apostolskich, które objęły 132 kraje, ponad 900 miast świata, 146 miast włoskich i 317 parafii Rzymu. Oprócz celebracji ściśle liturgicznych były również papieskie przemówienia, które niejednokrotnie wymagały choćby minimalnej oprawy liturgicznej, za którą odpowiedzialny był abp Marini. Zasadniczy wysiłek polegał jednak na przygotowaniu tych wydarzeń, które oprócz specjalnych wizyt, studiów, ustaleń i prób pozostawiły trwały ślad w postaci tzw. *libretti* (a było ich 757) oraz specjalnych mszałów papieskich w językach lokalnych i w języku łacińskim, których na każdą wizytę zagraniczną przygotował w sumie 97¹⁷. A wszystko to dla lepszego zrozumienia i uczestnictwa ludu Bożego.

Abp Piero Marini odznaczał się wyjątkową aktywnością, kierując pracami odnowionego Urzędu Papieskich Celebracji Liturgicznych. Z jego inicjatywy i z jego udziałem odbywały się tam dyskusje i seminaria interdyscyplinarne, które prowadziły do konkretnych ustaleń i publikacji. Opracowano kilka okolicznościowych ksiąg liturgicznych, spośród których trzy stanowią *editio princeps*¹⁸. Należą do nich: *Ordo exsequiarum Romani Pontificis*, E Civitate Vaticana 2000, 438 s.; *Ordo rituum conclavis*, E Civitate Vaticana 2000, 344 s. i *Ordo rituum pro ministerii petrini initio Romae episcopi. Riti per l'inizio del ministero petrino del vescovo di Roma*, E Civitate Vaticana 2005, 228 s.

17 Por. *Bibliografia di S. E. Mons. Piero Marini*, 2021, s. 1–33 (mps).

18 Por. P. Marini, *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo*, dz. cyt., s. 14.

W tradycji papieskich ceremoniarzy abp Marini jest pionierem, bo jego najwybitniejsi poprzednicy, m.in. kard. Kajetan Stefaneschi (XIV w.), Pietro Burgense, Paride de Grassi, Agostino Patrizi Piccolomini czy Giovanni Burkardo (XV w.)¹⁹, zostawiali wprawdzie zapisy dotyczące *ars celebrandi* liturgii papieskiej, nigdy nie wyszły one poza ścisłe grono orszaku papieskiego. Dopiero dzięki pracy i trosce naszego Laureata tak ważne momenty z życia papieża i Kościoła, jak śmierć i pogrzeb papieża, wybór nowego papieża (*conclave*) oraz liturgiczny sens pierwszych dni urzędowania nowo wybranego papieża po raz pierwszy w dziejach Kościoła zostały opublikowane w formie odpowiednich ksiąg liturgicznych, dostępnych dla ogółu wiernych. Jest to dokonanie przełomowe.

Te świetlane, choć nie wszędzie znane osiągnięcia narażone były niejednokrotnie na cień nieporozumień i pośpiesznej oceny, jak to zwykle wielkość i oryginalność są nieodłączne od kontrowersji. Nie uniknął tego również i Doktor *honoris causa*. Jako liturgista i mistrz celebracji papieskich znalazł się w ogniu polemiki na temat samego Soboru Watykańskiego II, na temat odnowionej liturgii i początkowego etapu jej adaptacji, a także w dziedzinie samej metody tej adaptacji, zwłaszcza

19 P. Marini, *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo*, dz. cyt., s. 16; por. J. Stefański, *Caeremoniale episcoporum. Konspekt historyczny*, [w:] *Ku liturgii nadziei. Księdzu dr. Bolesławowi Margańskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, red. R. Biel, Tarnów 2005, s. 387–403.

inkulturacji. Z pewnością Ksiądz Arcybiskup doświadczał wiele niezrozumienia i krytyki ze strony tradycjonalistów i konserwatywnych katolików, a mimo to nie-strudzenie zachowywał świeżość w interpretacji ojców soborowych, przez swoją mądrość i znajomość źródeł, co jest bardzo pomocne w kontynuowaniu reformy liturgicznej i budowaniu jedności z konsekwencją i realistyczną świadomością tych, którzy nie zaakceptowali wszystkiego, co postanowił sobór.

Współtwórca liturgicznych adaptacji

Abp Piero Marini jest wyjątkowym świadkiem przemian soborowych i ich realizacji w całym Kościele, a także ich realnym współtwórcą i praktykiem z racji pełnionego urzędu papieskiego mistrza ceremonii. Niepowtarzalna relacja abpa Mariniego ze św. Janem Pawłem II, wzajemne zaufanie i pragnienie „budzenia Kościoła w duszach” (Romano Guardini) przyczyniły się do uprzystępnienia liturgii w nowym duchu i na wszystkich szerokościach geograficznych, co mogliśmy obserwować podczas papieskich pielgrzymek. W tych nowatorskich działaniach abp Piero Marini uczestniczył w sposób twórczy, wykazując wielkie kompetencje w dziedzinie nauk liturgicznych, jak i wycucie duszpasterskie oraz intuicję kulturową istotną dla adaptacji liturgii rzymskiej w różnych kontekstach. Był świadom

kryteriów adaptacyjnych, które stawiało magisterium Kościoła²⁰, a jednocześnie dał się poznać jako oryginalny mistrz celebracji liturgii, zarówno w różnych kulturach, jak i w środowiskach interkonfesyjnych i międzyreligijnych. Jego ekumeniczny zmysł objawił się w poszukiwaniu – jak pisał – „podobnej transcendentnej wizji ludzkiego istnienia, harmonii między wymaganiami liturgii a tendencjami pobożności ludowej czy między wirtuozerią sztuki, zwłaszcza muzycznej, a udziałem wspólnoty wierzących”²¹. W tej eksperymentalnej niejednokrotnie implementacji myśli soborowej w liturgii doceniał niezmiernie autorytet Jana Pawła II, którego wszechstronną misję uznawał za nieporównywalną z niczym podłoże doświadczenia liturgicznego²². Równocześnie jako jeden z najbliższych i najważniejszych współpracowników jest w najwyższym stopniu świadkiem życia św. Jana Pawła II w sferze duchowej i liturgicznej. Bezcenne są wspomnienia Księdza Arcybiskupa na ten temat podczas licznych konferencji i spotkań, ale szczególnie wzruszający osobisty wyraz tej niezwyklej więzi z Papieżem dał Ksiądz Arcybiskup 8 kwietnia 2005 roku, kiedy nie asystował w swojej funkcji Dziekanowi Kolegium Kardynalskiego, ale siedział na krześle przy trumnie zmarłego Jana Pawła II – towarzyszył do końca.

20 Por. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, instrukcja *Varietates legitimae*, 25 stycznia 1994, 33–61.

21 P. Marini, *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo*, dz. cyt., s. 19.

22 Por. tamże.

Honorowy Mistrz Uniwersytetu Papieskiego

Do uznania zasług Księdza Arcybiskupa Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie dołącza swoją decyzję o nadaniu Ekscelencji godności doktora *honoris causa*. Fakt ten jest dla nas światłem w realizacji naszej misji, której dewizą jest ewangeliczne *Euntes docete*, możliwe do zrealizowania jedynie w duchu i w komunii z Chrystusem obecnym i działającym w misterium liturgii, a także w duchu Soboru Watykańskiego II, którego uczestnikiem i promotorem był św. Jan Paweł II.

Wydział Teologiczny jako spadkobierca programu swojej fundatorki św. Jadwigi Królowej, obchodzący w tym roku jubileusz 625-lecia swojego istnienia, pragnie przez to dzisiejsze wydarzenie wyśpiewać w imieniu całej akademickiej wspólnoty swoje *canticum laudis*. Dziękujemy Bogu, że pozwolił nam w tym trudnym i znaczącym czasie za pośrednictwem Księdza Arcybiskupa spojrzeć na naszą tożsamość i misję poprzez pryzmat „źródła” i „szczytu”, którym jest liturgia, bowiem wszystkie dyscypliny, które podejmują studia nad etosem człowieka w kontekście dziejów zbawienia z liturgii, wychodzą i prowadzą do liturgii jako osnowy chrześcijańskiego życia i etyki. Niech osoba, życie i dokonania Waszej Ekscelencji pozostaną we wspólnocie naszej papieskiej uczelni darem szczególnego świadectwa bliskości ze św. Janem Pawłem II, ale nade wszystko jako charyzmat prawdziwego *testis Mysteris Jesu Christi et*

Laudatio

Ecclesiae. Niech ta lekcja Mistrza papieskich celebracji, a od dzisiaj Mistrza Honorowego naszej uczelni, pomaga nam dostrzegać właściwy porządek i rozwijać najcenniejszą tkankę, którą jest duchowość, analogicznie do tego, czym liturgia jest dla Kościoła, a uczelnia papieska dla uczelni świeckich. Oby przykład Ekscelencji i – ufamy – także modlitwa, pomogły nam żyć Ewangelią z ekumeniczną, pełną empatii miłością wobec siebie wzajemnie i wobec świata.

Suor Adelajda Sielepin CHR, prof. lib. doc.
Pontificia Università Giovanni Paolo II di Cracovia

*Elogio in occasione del conferimento della
dignità del dottore honoris causa della Facoltà
di Teologia della Pontificia Università
Giovanni Paolo II di Cracovia a Sua Eccellenza
l'Arcivescovo Piero Marini*

Eminenze, Eccellenze, Magnifico Rettore, Reverendi Professori, Gentili Signore e Signori, e in particolare Vostra Eccellenza, Reverendissimo Monsignore, Illustre Candidato alla dignità del Dottore *honoris causa*.

Il più spesso L'abbiamo ospitata, Monsignore, in occasione dei pellegrinaggi pontifici, quando come maestro delle cerimonie aveva preparato grandi celebrazioni liturgiche del papa in quasi tutto il nostro paese. La stessa esperienza è condivisa anche da altre comunità della Chiesa nel mondo intero. La celebrazione odierna, invece, è stata preparata proprio per Lei, Eccellenza. Poco fa Lei ha presieduto la liturgia presso la cattedrale di Wawel, e adesso è protagonista principale della presente cerimonia in occasione del conferimento, a Sua Eccellenza, della dignità del dottore *honoris causa* della Pontificia

Università Giovanni Paolo II di Cracovia. Si potrebbe presumere che per giustificare la scelta di un candidato così eminente, siano particolarmente importanti gli argomenti direttamente legati a san Giovanni Paolo II, patrono dell'Università, vista la pluriennale e stretta collaborazione, impossibile da negare. Risultano decisivi però gli argomenti contenutistici che presentano i meriti dell'Arcivescovo per la Chiesa e che in questa occasione vanno ricordati, rivelando il loro potere ispirante, dal quale vogliamo attingere anche noi, perché è degno comportarsi in questo modo nei confronti di una persona che accogliamo come insegnante onorario.

Vita

Il biogramma stesso del Candidato mostra già che abbiamo a che fare con un personaggio fuori dal comune, di spicco, anche se iscritto discretamente nella storia della Chiesa conciliare e nel filo conduttore del concilio, quale è stato il rinnovamento della Chiesa condizionato dal rinnovamento della liturgia, e innanzitutto dal rinnovamento della comprensione della liturgia. Eccellenza soleva dire¹ che la sua vita era articolata praticamente in

¹ Cfr. P. Marini, *Celebracja Misterium Chrystusa*, [in:] *Jak celebrować Misterium Eucharystii?*, trad. D. Piekarz, Cracovia 2014 (Fonoteka Centrum Formacji Duchowej).

tre tappe: attesa per la riforma (seminario), osservazione da vicino del processo di realizzazione della riforma (studi e lavoro a Roma) e attuazione della riforma in tutto il mondo (come cerimoniere pontificio). Non tutti possono vantarsi di una così esplicita essenza principale della vita. Piero Marini è nato il 13 gennaio 1942 in una piccola località Valverde in provincia di Pavia, a circa 70 km a sud da Milano. All'età di undici anni è entrato nel seminario minore², e poi in quello maggiore nella diocesi di Bobbio in provincia di Piacenza. Bobbio è noto come un centro medioevale per la pratica della liturgia iro-scozzese, in possesso di preziose fonti liturgiche.

È stato ordinato sacerdote il 27 giugno 1965 nella familiare Valverde. Ancora nello stesso anno è stato inviato a Roma per gli studi di filosofia, ma subito dopo il suo arrivo nella Città Eterna il suo vescovo gli ha affidato una nuova missione nell'ambito del servizio liturgico. Ha preso parte all'ultima sessione del Concilio Vaticano II nella commissione che stava preparando il documento conciliare sulla liturgia e da quel momento ha iniziato il proprio servizio nella Curia Romana, studiando contemporaneamente le scienze liturgiche presso l'Istituto di S. Anselmo a Roma gestito dai benedettini.

Padre Piero Marini ha conseguito a Roma due lauree. Il tema della prima in liturgia gli era stato suggerito dall'eminente teologo della scuola romana di liturgia

2 Cfr. P. Marini, *Jak celebrować Eucharystię?*, trad. D. Pickarz, „Zeszyty Formacji Duchowej” 2014 nr 64, p. 19.

Salvatore Marsili († 1983)³, la seconda laurea in scienze politiche l'ha conseguita presso la Libera Università Internazionale degli Studi Sociali di Roma⁴ in base alla tesi *Il Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia (10 ottobre 1963 – 7 marzo 1965)*. Questo lavoro è prezioso, perché mostra molti dettagli caratteristici per il processo di redazione dei libri liturgici, il che permette di capire meglio le motivazioni teologiche, storiche, rituali o pastorali che hanno portato alla versione definitiva dei nuovi libri liturgici e grazie ad esse ci è concesso di scoprire nuove correnti teologiche e formative risultanti dalla liturgia rinnovata.

Grazie alle competenze di ricercatore, alle quali aveva aggiunto attrattiva la funzione del cerimoniere pontificio, il nostro Candidato ha potuto tenere corsi presso l'ateneo liturgico Anselmianum a Roma, dove per più di vent'anni è stato un apprezzato docente di due cicli tematici al corso di licenza: *Cerimoniale liturgico episcopale (Caeremoniale Episcoporum)*⁵ e *Storia della riforma liturgica del Concilio Vaticano II*⁶. Contemporaneamente padre Marini continuava ad essere impegnato

.....
3 Cfr idem, *Ceremoniarz papieski. Rozmowy o liturgii przeprowadzili Dominique Chivot i Vincent Cabanac*, trad. M. Romanek, Katowice 2010, p. 29.

4 Cfr. ibidem, pp. 40–41.

5 Cfr. Pontificio Ateneo S. Anselmo. Facoltà di Sacra Liturgia, *Calendario 1996–1997*, Edizioni Centro Studi S. Anselmo, Roma 1996, p. 37.

6 Cfr. ibidem, pp. 36–37.

nell'attività lavorativa presso la Curia Romana. A partire dal 1970 ha lavorato nella Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti. Il 12 ottobre 1975 Paolo VI lo ha nominato cerimoniere pontificio. Nel 1985 Piero Marini è stato chiamato a prestare servizio nella Curia Romana come sottosegretario della Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti. Essendo specialista nel campo della liturgia postconciliare, ha collaborato con la Prefettura delle Cerimonie Pontificie, chiamata in seguito l'Ufficio delle Cerimonie Pontificie, che funzionava sotto la sua direzione dal 23 febbraio 1987. Ha partecipato in modo creativo alle ulteriori trasformazioni di quella istituzione in Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice (1988), a cui è stato preposto fino al 1° ottobre 2007 come Maestro delle Celebrazioni Liturgiche Pontificie.

Il 19 marzo 1998 è stato ordinato vescovo da papa Giovanni Paolo II (vescovo titolare di Martirano). Dal 29 settembre 2003 è arcivescovo e il suo motto pastorale dice: "Fons Vitae", vale a dire "Fonte di Vita". In tali vesti mons. Piero Marini è stato, tra l'altro, notaio al conclave nell'aprile del 2005 che ha eletto Benedetto XVI. Nel 2007 papa Benedetto XVI gli aveva affidato la funzione del presidente del Consiglio per i Congressi Eucaristici, il che gli ha permesso di continuare il servizio liturgico, attingendo alla ricca ed universale esperienza di *ars celebrandi* nelle comunità di tutto il mondo.

Il 1° settembre 2015 papa Francesco lo ha nominato presidente della Commissione Speciale per la Liturgia

presso la Congregazione delle Chiese Orientali. Il 13 settembre 2021 il Santo Padre accetta le sue dimissioni presentate per raggiunti limiti di età.

In riconoscimento dei suoi meriti nel campo di promozione e realizzazione del rinnovamento liturgico nella Chiesa, mons. Marini è stato distinto nel 2009 con la laurea *honoris causa* alla Facoltà di Teologia dell'Università di Friburgo in Svizzera.

Promotore del pensiero conciliare

Il *Curriculum vitae* dell'arciv. Marini permette di cogliere l'asse spirituale, nonché il netto filo dell'operato e dell'attività rappresentati per lui dalla liturgia nel suo vivo senso misterico, personale e culturale, in altre parole – mistico e universale. È stato sicuramente provvidenziale il contatto diretto con il pensiero del Vaticanum II, ma non di meno con la lettura di eminenti rappresentanti del movimento liturgico, i quali, in un certo modo, quel pensiero conciliare l'avevano preparato e la cui opera viene riconosciuta dall'Arcivescovo come la chiave per concepire l'essenza del concilio⁷. E ciò raramente risulta ovvio per coloro che vorrebbero segnare una nitida cesura tra l'epoca prima e dopo il Vaticanum II.

⁷ Cfr. P. Marini, *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo*, trad. W. Dzieża, Pelplin 2007, pp. 8, 21.

Nei tempi di numerose discussioni e perfino errori nella realizzazione delle decisioni conciliari, vale la pena di consultare gli scritti e gli interventi del nostro Candidato, in cui chiarisce, come testimone e partecipante, che la costituzione sulla liturgia, essendo un primo documento conciliare, aveva aperto la strada agli altri argomenti inclusi nelle costituzioni sulla Rivelazione Divina (*Dei Verbum*) e sulla Chiesa (*Lumen gentium* e *Gaudium et spes*). Poiché la liturgia, come diceva, non ha un senso completo senza la parola di Dio, senza la Chiesa e senza il dialogo con il mondo. Mette in rilievo che alla liturgia bisogna guardare come a una celebrazione vissuta nello spirito di sintesi e di viva partecipazione. È un completamento necessario per comprendere la così detta riforma liturgica, e più ancora il modo del rinnovamento della Chiesa, al quale deve condurre la liturgia, il che garantisce di capire il Concilio Vaticano II in complesso⁸.

Come prova eloquente di un tale ragionamento si può menzionare la poco conosciuta in Polonia pubblicazione dell'Arcivescovo, intitolata *Challenging Reform. Realizing the Vision of the Liturgical Renewal. 1963–1975*⁹. La presentazione del volume stampato dalla

8 Cfr. P. Marini, *Celebracja Misterium Chrystusa*, op. cit.

9 P. Marini, *Challenging Reform. Realizing the Vision of the Liturgical Renewal. 1963–1975*, Collegeville 2007; Cfr. J. L. Allen, *Marini's book on liturgy: The future of the liturgy is the future of Christianity*, <https://www.ncronline.org/blogs/all-things-catholic/marinis-book-liturgy-future-liturgy-future-christianity> (24.03.2022).

casa editrice Liturgical Press ha avuto luogo nell'Abbazia di Westminster – nella residenza dell'arcivescovo di Londra, il cardinale Cormac Murphy-O'Connor, in presenza di numerosi rappresentanti della gerarchia vaticana. “La riforma liturgica (introdotta dal Concilio Vaticano II) non era stata pensata come riforma di alcuni riti liturgici” – ha detto mons. Marini, presentando il suo libro. A suo parere essa aveva costituito “parte integrante” degli obiettivi, per i quali venne convocato il Concilio Vaticano II. Gli autori della riforma, come sottolineava l'autore del libro, non venivano guidati da altri scopi, ma soltanto “dalla cura per il futuro della liturgia stessa e la cura per il futuro della Chiesa”. Il libro non è neanche privo di testimonianze preziose di realismo, visto che come testimone oculare dei lavori della commissione e delle polemiche all'interno dei gruppi che lavoravano sui principi dell'attuazione dei postulati conciliari, come anche all'adattamento della liturgia rinnovata, l'arciv. Marini rivela tensioni e difficoltà interne che avevano accompagnato i cambiamenti conciliari. Le sue conoscenze ed esperienze di testimone e coautore del rinnovamento liturgico postconciliare le ha rese accessibili al pubblico nel libro intitolato *Liturgia e bellezza. Nobilis pulchritudo. Memoria di una esperienza vissuta nelle celebrazioni liturgiche del Santo Padre* (Libreria Editrice Vaticana 2005, 140 pp.). Questo libro è stato anche tradotto in lingua polacca e pubblicato con il titolo *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo* (Pelplin 2007).

Custode dello spirito della liturgia

L'Arcivescovo Piero Marini non è soltanto interprete del concilio, ma si è reso estremamente benemerito per quanto riguarda il consolidamento del pensiero conciliare nella liturgia e per la liturgia in vari modi. Il nostro reverendo Candidato si iscriverà nella Chiesa particolarmente come egregio esperto della problematica legata alla liturgia pontificia. È sorprendente che un uomo con una tal grande esperienza pratica, possa anche vantarsi di un percorso e risultati scientifici non meno imponenti. Un patrimonio che conta 9 monografie scientifiche, 20 monografie da lui curate, oltre 100 articoli, corsi tenuti presso il Pontificio Istituto Liturgico Sant'Anselmo a Roma, nonché conferenze tenute per diverse occasioni in Spagna, Francia, Svizzera e numerosi centri in Italia. Il repertorio dei singoli interventi annovera oltre 200 conferenze tenute in molti paesi del mondo (di cui si parla dettagliatamente nelle recensioni). L'Arcivescovo appare in esse come insegnante di liturgia, il quale prepara non tanto all'esame, ma innanzitutto alla partecipazione.

Nei tempi odierni segnati da crisi svariate, ma anche da una specifica esplosione di idee pastorali, sembrano inestimabili le osservazioni del Monsignore, il quale parlando della liturgia suppone che essa debba essere concepita e vissuta in modo esistenziale, perché senza di questo la Chiesa non compie la propria missione.

In una delle sue conferenze ha detto apertamente che il pericolo per la Chiesa può essere lei stessa, se non riesce a realizzare quel mistero che è proprio la liturgia¹⁰, intesa come qualcosa di originariamente conseguente dalla natura e dalla vocazione della Chiesa, il che la distingue in modo assoluto e ne assicura l'identità ontologica. Si riferisce perciò alla grande cura, palese oggi, non solo delle rubriche, il che è molto più facile, ma della *participatio actuosa*, che decide dei frutti del mistero celebrato. Lo faceva notare papa Benedetto XVI¹¹.

Nell'insegnamento di mons. Marini si mette in evidenza un quadro della liturgia *in actu*, e non soltanto come preghiera nel suo significato finora esistente, p.es. preghiera mentale. La liturgia è una situazione che rende i propri partecipanti dei testimoni sperimentanti sempre di nuovo la presenza di Cristo e del Suo Spirito. Essa aiuta a fare – come si esprime l'autore stesso – "il salto di specie", "affinché nella celebrazione ci si possa più essere che «fare»"¹². Ricorda che alla partecipazione del genere le rubriche non bastano, perché l'autenticità del coinvolgimento si misura con la capacità di produrre frutti, ascoltare, essere docili, perdonare, entrare in comunione e ricercare la volontà Divina, semplicemente

10 Vedi P. Marini, *Celebracja Misterium Chrystusa*, op. cit.

11 Cfr. p.es. Benedetto XVI, *adhort. apost. Sacramentum caritatis*, 52–64; idem, *Teologia liturgii*, [in:] *Joseph Ratzinger. Opera omnia*, vol. 11, ediz. pol. a cura di K. Gózdź, M. Górecka, trad. W. Szymona, Lublin 2012, pp. 368–373.

12 P. Marini, *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo*, op. cit., p. 65.

con la santità. E anche questo determina la bellezza della liturgia¹³.

La riforma della liturgia letta in tal modo si riferisce ai cuori dei singoli fedeli, e soltanto allora è possibile il rinnovamento della Chiesa, nonché certamente del mondo. Prestare servizio in tale missione della Chiesa nell'ambito universale sembra non solo straordinariamente prestigioso, ma anche esponente e mistagogico. Tale missione l'ha compiuta il nostro Candidato come maestro delle celebrazioni, indicando suggestivamente lo spirito della liturgia e adoperandosi affinché fosse vissuta "digne, attente ac devote"¹⁴.

A quello scopo ha giovato anche all'approfondimento della coscienza dei fedeli, curando con grande accuratezza elenchi con alcune centinaia di note che motivavano le modifiche apportate nei nuovi libri liturgici, i così detti *Schemata*, che sono stati elaborati nell'arco di 11 anni (1964-1975) di lavoro sulla redazione dei libri liturgici nell'ambito del *Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia*. È un'opera unica dell'arciv. Marini¹⁵, che non solo è degna di ammirazione, ma costituisce un importante contributo alla storia della redazione delle fonti liturgiche, indispensabile per le ricerche teologiche sulla liturgia. La molteplice

13 Cfr. ibidem, p. 68.

14 Concilio Vaticano II, cost. *Sacrosanctum Concilium*, 11.

15 *Elenco cronologico degli «schemata» del «Consilium» e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964-luglio 1975)*, a cura di P. Marini, „Notitiae” 18 (1982) nr 10-11 (195-196), pp. 453-771.

esperienza del Monsignore nel campo della liturgia può sicuramente – come afferma lui stesso – contribuire al rinnovamento della catechesi mistagogica e al recupero dell'unione originaria tra liturgia, catechesi e vita¹⁶.

Testimone del mistero

In tale ruolo Mons. Piero Marini ha sempre accompagnato il Papa, sia a Roma, sia in tutti i viaggi apostolici che hanno compreso 132 paesi, oltre 900 città del mondo, 146 città italiane e 317 parrocchie di Roma. Oltre alle celebrazioni strettamente liturgiche c'erano anche i discorsi del Sommo Pontefice che spesso richiedevano almeno una minima cornice liturgica, per la quale era responsabile Mons. Marini. Lo sforzo fondamentale consisteva però nella preparazione di quegli avvenimenti che accanto a visite speciali, studi, istruzioni e prove, hanno lasciato inoltre una traccia durevole nella forma dei così detti *libretti* (e ce ne sono stati 757) e speciali messali pontifici in lingue locali e in lingua latina. Per ogni visita estera ne curava in totale 97 esemplari¹⁷. E tutto ciò per una migliore comprensione e partecipazione del popolo di Dio.

¹⁶ Cfr. P. Marini, *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo*, op. cit., p. 34.

¹⁷ Cfr. *Bibliografia di S. E. Mons. Piero Marini*, 2021, pp. 1–33.

Mons. Piero Marini si distingueva per un'eccezionale operosità, dirigendo i lavori del rinnovato Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche Pontificie. Per sua iniziativa e con la sua partecipazione ci venivano organizzate discussioni e seminari interdisciplinari che portavano a concrete decisioni e pubblicazioni. Sono stati curati alcuni libri liturgici per circostanze scelte, di cui tre costituiscono *editio princeps*¹⁸. Vi appartengono: *Ordo exsequiarum Romani Pontificis*, E Civitate Vaticana 2000, 438 pp.; *Ordo rituum conclavis*, E Civitate Vaticana 2000, 344 pp. e *Ordo rituum pro ministerii petrini initio Romae episcopi. Riti per l'inizio del ministero petrino del vescovo di Roma*, E Civitate Vaticana 2005, 228 pp.

Nella tradizione dei cerimonieri pontifici Mons. Marini è un pioniere, perché i suoi eminenti predecessori, tra l'altro, card. Kajetan Stefaneschi (XIV sec.), Pietro Burgense, Paride de Grassi, Agostino Patrizi Piccolomini o Giovanni Burkardo (XV sec.)¹⁹, lasciarono, invero, annotazioni concernenti *ars celebrandi* della liturgia pontificia, però esse non furono mai uscite fuori dal limitato numero dei membri del seguito papale. Soltanto grazie al lavoro e alla cura del nostro Candidato i momenti così importanti della vita del papa e della

18 Cfr. P. Marini, *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo*, op. cit., p. 14.

19 P. Marini, *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo*, op. cit., p. 16; cfr. J. Stefański, *Caeremoniale episcoporum. Konspekt historyczny*, [in:] *Ku liturgii nadziei. Księdzu dr. Bolesławowi Margańskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, a cura di R. Biel, Tarnów 2005, pp. 387–403.

Chiesa, come la morte e i funerali del papa, l'elezione di un nuovo pontefice (*conclave*) e il senso liturgico dei primi giorni del ministero petrino del papa neoeletto, per la prima volta nella storia della Chiesa sono stati pubblicati sotto forma di adeguati libri liturgici, accessibili a tutti i fedeli. Si tratta di un'opera rivoluzionaria.

Quei successi luminosi, anche se non conosciuti dappertutto, più di una volta venivano minacciati da un'ombra di equivoci e valutazioni affrettate, allo stesso modo in cui la grandezza e l'originalità dell'uomo sono inseparabili dalle controversie nei suoi confronti. Neanche il Dottore *honoris causa* è riuscito a sfuggire a quel pericolo. Come liturgista e maestro delle celebrazioni pontificie si era trovato nel fuoco della polemica sul tema del Concilio Vaticano II stesso, sul tema della liturgia rinnovata e della tappa iniziale del suo adattamento, nonché per quanto riguarda il metodo stesso dell'adattamento, specialmente l'inculturazione. Di sicuro, il Monsignore, ha sperimentato molte incomprensioni e critiche da parte di tradizionalisti e cattolici conservatori, ma nonostante ciò instancabilmente ha mantenuto la freschezza nell'interpretazione dei padri conciliari, grazie alla propria saggezza e conoscenza delle fonti, il che risulta molto utile per la continuazione della riforma liturgica e per la costruzione dell'unità, con la conseguente e realistica consapevolezza di coloro che non hanno accettato tutto quello che aveva deciso il concilio.

Coautore degli adattamenti liturgici

Mons. Piero Marini è un testimone insolito delle trasformazioni conciliari e della loro realizzazione in tutta la Chiesa, ma anche il loro coautore e un uomo di pratica reale, a causa dell'incarico ricoperto – quello di maestro delle cerimonie pontificie. La relazione irripetibile tra l'arcivescovo Marini e san Giovanni Paolo II, la fiducia reciproca e il desiderio di “risvegliare la Chiesa nelle anime” (Romano Guardini) hanno portato a rendere familiare il nuovo aspetto della liturgia su tutte le latitudini. È stato possibile osservarlo durante i pellegrinaggi pontifici. A quelle azioni innovatrici mons. Piero Marini ha preso parte in modo creativo, mostrando grandi competenze nel campo delle scienze liturgiche, come anche la sensibilità pastorale e l'intuito culturale, essenziale per l'adattamento della liturgia romana in diversi contesti. Era cosciente dei criteri adattivi formulati dal magistero della Chiesa²⁰, ma contemporaneamente si è fatto conoscere come un maestro originale delle celebrazioni liturgiche, sia in varie culture, sia in ambienti interconfessionali e interreligiosi. Il suo senso ecumenico si è rivelato nella ricerca – come scriveva – “di una simile visione trascendente dell'esistenza umana, armonia tra le esigenze della liturgia e le tendenze della devozione

²⁰ Cfr. Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, istruzione *Varietates legitimae*, 25 gennaio 1994, 33–61.

popolare oppure tra la maestria dell'arte, in particolare quella musicale, e la compartecipazione della comunità dei credenti²¹. In quell'implementazione, il più delle volte sperimentale, del pensiero conciliare nella liturgia apprezzava immensamente l'autorità di Giovanni Paolo II, la cui missione universale veniva da lui ritenuta uno sfondo dell'esperienza liturgica imparagonabile con niente altro²². Allo stesso tempo, come uno dei più stretti e importanti collaboratori, è un testimone di grado supremo della vita di san Giovanni Paolo II nella sua dimensione spirituale e liturgica. Hanno un valore inestimabile i ricordi a quel proposito, rievocati dal Monsignore durante numerose conferenze e incontri. Ma una manifestazione particolarmente commovente di quel legame insolito con il Papa, è stata data da Sua Eccellenza, l'8 aprile 2005, quando invece di assistere nel suo ruolo il Decano del Collegio Cardinalizio, stava seduto sulla sedia accanto alla bara con le spoglie di Giovanni Paolo II – lo ha accompagnato fino alla fine.

Maestro Onorario della Pontificia Università

Al riconoscimento dei meriti di Monsignor Marini, la Pontificia Università Giovanni Paolo II di Cracovia

21 P. Marini, *Liturgia i piękno. Nobilis pulchritudo*, op. cit., p. 19.

22 Cfr. ibidem.

aggiunge la propria decisione di conferire a Sua Eccellenza la dignità del dottore *honoris causa*. Questo fatto diviene per noi una luce intensa nella realizzazione della nostra missione, il cui motto è l'evangelico *Euntes docete*, possibile da mettere in atto soltanto nello spirito e nella comunione con Cristo presente e agente nel mistero della liturgia, nonché nello spirito del Concilio Vaticano II, il cui partecipante e promotore è stato san Giovanni Paolo II.

La Facoltà di Teologia, erede del programma della sua fondatrice santa Edvige Regina, che quest'anno festeggia il 625° anniversario della propria esistenza, desidera con l'evento odierno cantare a nome di tutta la comunità accademica il suo *canticum laudis*. Rendiamo grazie a Dio di averci permesso, in questo periodo così difficile e significativo, per il tramite di Sua Eccellenza, di guardare la nostra identità e missione attraverso il prisma della "fonte" e "cima", che è la liturgia, perché tutte le discipline che intraprendono gli studi sull'ethos dell'uomo in contesto delle vicende della salvezza, partono dalla liturgia e portano alla liturgia intesa come trama della vita e dell'etica cristiana. Che la persona, la vita e l'operato di Vostra Eccellenza rimangano nella comunità del nostro pontificio ateneo un dono di una particolare testimonianza di quell'intimo legame con san Giovanni Paolo II, ma sopra ogni altra cosa il carisma di un vero *testis Mysteris Jesu Christi et Ecclesiae*. Che questa lezione del Maestro delle celebrazioni pontificie, e da oggi del Maestro Onorario della nostra università, ci aiuti

a intravedere l'ordine giusto e sviluppare il tessuto più prezioso della spiritualità, analogamente a quello che la liturgia rappresenta per la Chiesa, e l'ateneo pontificio per le università laiche. Ci auguriamo che l'esempio di Sua Eccellenza, e – speriamo – anche la Sua preghiera, ci aiutino a vivere il Vangelo con l'amore ecumenico, pieno di empatia, reciproco, verso tutti noi e il mondo intero.

abp Piero Marini

Świadectwo o świętym Janie Pawle II — darze dla Kościoła i dla mojego życia

Niezmiernie się cieszę, że mogę być tu w Krakowie, w tym pięknym mieście, gdzie przez lata Jan Paweł II był biskupem i gdzie poznałem go po raz pierwszy w roku 1973, prawie pięćdziesiąt lat temu. Cieszę się również, że jestem tu 18 maja, dokładnie w dniu, kiedy w 1920 roku urodził się Karol Wojtyła. Podczas jego długiego pontyfikatu przez wiele lat świętowaliśmy wspólnie jego urodziny.

Z tej właśnie okazji chciałbym dziś podzielić się moim krótkim świadectwem i opowiedzieć, kim był dla mnie Jan Paweł II i co od niego otrzymałem.

I. Dwa najważniejsze dary w moim życiu

Siedem lat temu z okazji 50 rocznicy przyjęcia przeze mnie święceń kapłańskich nastąpił przełom w moim myśleniu. Do tej pory przyzwyczaiłem się do patrzenia

niemał wyłącznie przed siebie. Jednak od tamtej pory mam skłonność do patrzenia na swoje życie z perspektywy czasu. Kiedyś pociągała mnie przyszłość, ale od kilku lat medytuję nad przeszłością i wspomnieniami z nią związanymi.

Rozważania nad przeszłością pozwoliły mi dostrzec dwa najważniejsze dary w moim życiu otrzymane od Boga. Pierwszym z nich jest miłość do liturgii, której poświęciłem ponad dwadzieścia lat pracy w urzędach Stolicy Apostolskiej zajmujących się reformą liturgiczną poczynawszy od Soboru Watykańskiego II, drugim natomiast darem była bliska relacja ze świętym Janem Pawłem II, która mi była dana przez ponad dwadzieścia lat. Tak! Jan Paweł II był darem dla całego Kościoła, ale w szczególny sposób był też darem dla mojego życia.

Co Jan Paweł II mi pozostawił?

2. Pierwsze spotkanie z kardynałem Wojtyłą

Kardynała Wojtyłę poznałem właśnie w Krakowie w maju 1973 roku na uroczystościach św. Stanisława, a niektóre wspomnienia z tamtej wizyty wciąż są we mnie żywe.

Pierwszego dnia mojego pobytu Kardynał ubrany w długi czarny płaszcz odprowadził mnie do mojego pokoju i zapytał, czy wszystko jest w porządku. Jako

młodego księdza bardzo wzruszył mnie ten uprzejmy gest ze strony Kardynała.

Dobrze pamiętam długą procesję i mszę świętą z okazji uroczystości św. Stanisława. Pamiętam mszę świętą i homilię wygłoszoną przez kard. Wojtyłę w rusztowaniach kościoła w Nowej Hucie, będącego jeszcze w budowie. Słuchając jego słów, byłem pod wrażeniem, jak harmonijnie współbrzmiały z dokumentami Soboru Watykańskiego II. Ponadto, widząc biskupa diecezjalnego w duszpasterskiej bliskości ze swoimi wiernymi, pomyślałem, że ten kardynał doskonale ucieleśnia wzór biskupa nakreślony przez sobór.

3. Dzień wyboru na papieża

16 października 1978 roku Karol Wojtyła został wybrany na papieża. Brałem udział w konklawe jako papieski mistrz ceremonii i chociaż minęło niemal czterdzieści pięć lat, nadal zachowuję w pamięci wspomnienie tamtego dnia. Pamiętam pewny krok nowego papieża po tym, jak wyszedł z Kaplicy Sykstyńskiej, minął Salę Błogosławieństw i skierował się ku loggii centralnej Bazyliki Watykańskiej, pamiętam bijący od niego spokój w tym wyjątkowym momencie – sprawiał wrażenie, jakby od dawna przywykł do pełnienia tej funkcji.

Pamiętam również jak czytałem w pamiętniku napisanym przez biskupa Virgilia Noègo, ówczesnego

mistrza papieskich ceremonii liturgicznych, że właśnie wówczas nowy papież zwrócił się do mistrza ceremonii z pytaniem, czy po dojściu do loggii będzie mógł odmówić z wiernymi przynajmniej dziesięć Zdrowaś Mario i skierować kilka słów do wiernych zgromadzonych na placu św. Piotra. Ceremoniarz odpowiedział papieżowi, że niestety żadna z tych dwóch prośb nie wpisywała się w zwyczaje obrzędów papieskich. Nowy Papież wprawdzie nie odmówił dziesiątki różańca po wyjściu na balkon, jednak na szczęście wygłosił krótkie i spontaniczne przemówienie do wiernych zgromadzonych na placu. Przemówieniem tym zaskarbił sobie sympatię całego świata.

W tym właśnie momencie zgodnie z tradycją obrzędów papieskich miał miejsce akt wielkiej wagi, konieczny, aby móc kontynuować obchody zaplanowane na początek posługi Piotrowej: od pierwszego tysiąclecia to pierwsze spotkanie nowego papieża z wiernymi było formalnym aktem, podczas którego lud rzymski akceptował swojego biskupa.

4. Przeżywanie modlitwy

Sposób, w jaki św. Jan Paweł II się modlił, wyrażał się nie tylko w postawie zewnętrznej, gdy Ojciec Święty prawie zawsze klęczał na modlitwie w zakrystii przed i po sprawowaniu Eucharystii w Watykanie lub podczas

podróży apostołskich, ale przede wszystkim w samym sposobie celebracji: w starannej wymowie słów, chwili ciszy po homilii i po komunii świętej, umiłowaniu gestów, śpiewu. Te widoczne znaki ujawniały wiarę Papieża.

Właśnie te gesty Ojca Świętego wykonywane podczas świętych celebracji sprawiły, że Jan Paweł II był dla Kościoła ucieleśnieniem ikony biskupa opisanej przez sobór: „Biskupa należy uważać za arcykapłana jego owczarni. Od niego bowiem poniekąd wywodzi się i zależy chrześcijańskie życie jego wiernych” (konst. *Sacrosanctum Concilium*, 41). Był nie tylko biskupem soborowym, ale działał tak jak pasterz, którego poszukiwał sobór.

Obraz Biskupa, którego poznałem w Krakowie, uległ jeszcze wzmocnieniu, gdy jako mistrz papieskich celebracji liturgicznych mogłem mu towarzyszyć i lepiej poznać go z bliska. Jako Biskup Rzymu kontynuował swoją funkcję „szafarza Bożych tajemnic” w Kościele powszechnym.

Św. Jan Paweł II lubił sprawować liturgię z udziałem wiernych. Codziennie chciał odprawiać mszę świętą z wiernymi w swojej prywatnej kaplicy.

Pielgrzymi udający się do Rzymu przed Soborem Watykańskim II podczas kilkudniowego pobytu w mieście bardzo rzadko mieli możliwość udziału w mszy sprawowanej przez papieża. Następca św. Piotra odprawiał mszę z wiernymi zaledwie kilka razy w roku¹.

1 „Są trzy msze święte w roku celebrowane przez papieża: w Wielkanoc, Święto Świętych Piotra i Pawła i Boże Narodzenie” (A. Carinci,

Natomiast podczas długiego pontyfikatu Jana Pawła II prawie żaden z biskupów i jakże licznych pielgrzymów przybyłych w celu wizyty «*ad limina Apostolorum*» nie opuścił Rzymu bez uczestnictwa w przynajmniej jednej mszy odprawianej pod przewodnictwem następcy św. Piotra.

Wreszcie św. Jan Paweł II podczas swoich podróży apostolskich zawsze sprawował liturgię z „wielkimi wielobarwnymi zgromadzeniami ludu Bożego” rozproszonymi po całym świecie.

Podczas swoich podróży wieczorami często widziano Papieża, który pomimo zmęczenia szedł modlić się do kaplicy. W ostatnich latach, zważywszy na jego chorobę, wielokrotnie proponowałem zmniejszenie zobowiązań Ojca Świętego zaplanowanych na Wielki Tydzień, aż jego sekretarz, biskup Stanisław, powiedział mi: „Przedstawiłem Twoją propozycję Papieżowi. Czy wiesz, co mi odpowiedział? Póki żyję i póki jestem w stanie to zrobić, nie pomnę żadnej z uroczystości zaplanowanych na Wielki Tydzień i Wielkanoc”.

Pontificale del Papa, nr 94, t. 2, s. 172–173, maszynopis z 17 grudnia 1943, Archiwum Urzędu Papieskich Celebracji Liturgicznych, t. 864).

5. Miłość do Soboru Watykańskiego II

Udział w soborze „od pierwszego do ostatniego dnia” głęboko nazaczył życie biskupa Karola Wojtyły, jak sam często to podkreślał².

Uważał, że sobór był nie tylko „wielkim przeżyciem Kościoła”, „seminarium Ducha Świętego”³, ale również ważnym momentem kształtowania się jego osobistej wiary: „Muszę wyznać – mówił po wyborze na papieża – że to Sobór Watykański II pomógł mi odnaleźć syntezę mojej osobistej wiary”⁴.

Wyjątkowe i niepowtarzalne doświadczenie uczestnictwa w soborze, w „tym historycznym doświadczeniu już zamkniętym, ale duchowo zawsze w toku”, dało początek potrzebie spłacenia długu⁵. Wojtyła zatem pragnął w pewien sposób spłacić dług zaciągnięty wobec Soboru Watykańskiego II, co tak naprawdę oznaczało wdrożenie postanowień soboru w życie⁶.

2 Por. Jan Paweł II, Testament, 4.

3 Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1994, s. 125.

4 A. Frossard, „Nie lękajcie się!”. Rozmawy z Janem Pawłem II, Watykan 1982.

5 Por. K. Wojtyła, *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*, Kraków 2003, s. 5.

6 Por. tamże, s. 295.

Dlatego też życie „oparte na realizacji z całą mocą zaleceń Soboru Watykańskiego II”⁷ będzie jednym z kamieni węgielnych jego działalności duszpasterskiej, zarówno jako biskupa krakowskiego, jak i później pasterza Kościoła powszechnego.

W 1985 roku Papież zwołał nadzwyczajny synod z udziałem przewodniczących Konferencji Episkopatów, aby zweryfikować realizację zaleceń soboru w Kościele.

W swoim testamencie Jan Paweł II pisze: „Pragnę raz jeszcze wyrazić wdzięczność Duchowi Świętemu za wielki dar Soboru Watykańskiego II, którego wraz z całym Kościołem – a w szczególności z całym Episkopatem – czuję się dłużnikiem. Jestem przekonany, że długo jeszcze dane będzie nowym pokoleniom czerpać z tych bogactw, jakimi ten Sobór XX wieku nas obdarował. Jako Biskup, który uczestniczył w soborowym wydarzeniu od pierwszego do ostatniego dnia, pragnę powierzyć to wielkie dziedzictwo wszystkim, którzy do jego realizacji są i będą w przyszłości powołani. Sam zaś dziękuję Wiecznemu Pasterzowi za to, że pozwolił mi tej wielkiej sprawie służyć w ciągu wszystkich lat mego pontyfikatu”.

Służbę soborowi papież Jan Paweł II realizował przede wszystkim przez oddanie się jako ten, który służy, do dyspozycji świętego ludu Bożego w głoszeniu Ewangelii i sprawowaniu świętych tajemnic.

7 Jan Paweł II, Przemówienie do kardynałów-elektorów na zakończenie konklawe (18 października 1978).

Jego zaangażowanie w sprawę soboru było tak wielkie, że uważam za konieczne dalsze pogłębianie i refleksję nad wkładem, jaki wniósł, najpierw jako pasterz Kościoła krakowskiego, a później Kościoła powszechnego, w realizację postanowień Soboru Watykańskiego II. Innymi słowy, chodzi o podkreślenie związku między pragnieniem Karola Wojtyły spłacenia długu, który odczuwał wobec tego wielkiego wydarzenia kościelnego, w którym brał udział, a jego duszpasterską działalnością na rzecz realizacji postanowień soboru.

Sam Jan Paweł II pozostawił nam kilka pytań dotyczących soboru, które powinniśmy zadawać sobie każdego dnia. Posłuchajmy tych wciąż aktualnych pytań.

„W jakiej mierze Boże stało się, w pełniejszy sposób, duszą teologii i natchnieniem całego chrześcijańskiego życia, jak tego żądała Konstytucja *Dei verbum*? Czy liturgia jest przeżywana jako «źródło i szczyt» życia Kościoła, zgodnie z nauczaniem Konstytucji *Sacrosanctum Concilium*? Czy w Kościele powszechnym i w Kościołach partykularnych umacnia się eklezjologia komunii, sformułowana w Konstytucji *Lumen gentium*, stwarzająca przestrzeń dla charyzmatów, posług, różnych form uczestnictwa Ludu Bożego, ale nie ulegająca demokratyzmowi ani socjologizmowi, które nie odzwierciedlają katolickiej wizji Kościoła i autentycznego ducha Vaticanum II? Żywotne znaczenie ma też pytanie, które należy zadać o styl relacji między Kościołem a światem. Zalecenia Soboru, zawarte w Konstytucji *Gaudium et spes* i w innych dokumentach, dotyczące

dialogu otwartego, opartego na wzajemnym szacunku i życzliwości, któremu wszakże ma towarzyszyć staranne rozeznanie i odważne świadectwo o prawdzie, pozostają w mocy i wzywają nas do dalszych wysiłków⁸.

Jan Paweł II uczy nas, że urzeczywistnienie soboru nie polega w istocie na teorii czy teologicznym studium fundamentalnej doktryny Kościoła i definicji dogmatycznych, ale raczej na uprzedmiotowieniu i wprowadzeniu w życie wspólnoty chrześcijańskiej owoców, które przyjście Ducha Świętego obudziło w Kościele, a którego interpretacją i realizacją był sobór.

Po pięćdziesięciu siedmiu latach od zakończenia Soboru Watykańskiego II istnieje bardziej niż kiedykolwiek potrzeba, aby Kościół przeszedł od przechowywania nauk do spełniania misji, od interpretacji do wdrażania zaleceń soboru.

6. Miłość do Kościoła i do ewangelizacji

Nigdy wcześniej w historii Kościoła żaden papież nie odwiedził osobiście tylu kościołów rozproszonych po całym świecie. Razem ze Świętym Janem Pawłem II otrzymałem łaskę celebrowania tajemnic zbawienia roku liturgicznego przez wiele lat i mogłem organizować i uczestniczyć w różnych celebracjach zaplanowanych

8 Jan Paweł II, list apost. *Tertio millennio adveniente*, 36.

dla każdej z podróży duszpasterskich odbytych we Włoszech i w różnych częściach świata. Przez dwadzieścia siedem lat pontyfikatu Papież odbył 104 podróże zagraniczne, 146 podróży we Włoszech, nie wliczając w to wizyt w rzymskich parafiach. Celebracje, którym przewodniczył w Rzymie i podczas podróży apostolskich, były więc niezliczone. Właśnie celebrowanie tajemnic Bożych pod przewodnictwem Papieża, jak twierdzi sobór, jest najpiękniejszym i najbardziej autentycznym przejawem Kościoła⁹.

Szczególnie znaczące stały się te słowa: „Od dnia, w którym zostałem wybrany na Biskupa Rzymu, 16 października 1978, usłyszałem w moim sercu wyraźne i ponaglące polecenie Jezusa: «Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu!» (Mk 16, 15).

Poczułem się zatem zobowiązany pójść w ślady apostoła Piotra, który «odwiedzał wszystkich» (Dz 9, 32), by potwierdzać i umacniać żywotność

Kościół w wierności Słowu i w służbie prawdzie, aby «powiedzieć wszystkim, że Bóg ich miłuje, że Kościół ich miłuje, że Papież ich miłuje, a także, aby się umocnić, widząc przykład ich dobroci i wiary» (25 stycznia 1979). Również poprzez podróże apostolskie urzeczywistniała się ta szczególna posługa Następcy Piotra, w którym została ustanowiona «trwała i widzialna zasada i fundament jedności wiary i komunii» (*Lumen gentium*, 18).

9 Por. Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium*, 41

Podczas wszystkich tych podróży czułem się jak pielgrzym odwiedzający to szczególne sanktuarium, jakim jest Lud Boży. W sanktuarium tym mogłem kontemplować oblicze Chrystusa – niekiedy udręczone na krzyżu, niekiedy pełne blasku jak o świcie w dniu zmartwychwstania.

Bracia biskupi mogli w sposób bezpośredni dzielić się ze mną duszpasterskimi problemami i obawami. Wierni należący do różnych grup społecznych, z którymi zawsze chętnie się spotykałem, pomagali mi poznać z bliska życie wspólnot chrześcijańskich na różnych kontynentach, ich oczekiwania, trudności, cierpienia i radości. Nigdy nie zapomniałem o młodych, nadziei Kościoła i Papieża»; patrząc na ich radosne i pełne zadumy twarze, nabrałem pewności, że jest to pokolenie gotowe wspaniałomyślnie naśladować Chrystusa i budować cywilizację miłości.

Wielobarwne zgromadzenia Ludu Bożego, przybawające licznie, aby uczestniczyć w Eucharystii, pozostawiły trwałe ślady w mojej pamięci i w moim sercu, i pozostają najważniejszym i najbardziej wzruszającym wspomnieniem z moich wizyt. Wraz z nimi jednym głosem powtarzałem Piotrowe wyznanie wiary: «Ty jesteś Mesjasz, Syn Boga żywego» (Mt 16, 16)¹⁰.

10 Jan Paweł II, *Na drogach ludzi i narodów. Przemówienie podczas audiencji z okazji 100. zagranicznej podróży papieskiej, 12.06.2003*, 2–3, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 2003 nr 10.

7. Miłość do aktywnego uczestnictwa w liturgii

Jan Paweł II dobrze dostrzegał ścisły związek, który zachodzi między uczestnictwem w liturgii i życiem kościelnym. „Zachodzi bowiem niesłychanie ścisły, organiczny związek pomiędzy odnową liturgii a odnową całego życia Kościoła. Kościół nie tylko działa, ale wyraża się w liturgii, żyje liturgią i z liturgii czerpie siły do życia. I dlatego też odnowa liturgiczna przeprowadzona prawidłowo w duchu Vaticanum II jest poniekąd miarą i warunkiem wprowadzenia w życie nauki tego Soboru, którą przyjmujemy z głęboką wiarą, przeświadczeni, że poprzez Vaticanum II Duch Święty «powiedział Kościołowi» te prawdy i dał wskazania, które służą spełnianiu jego misji wobec ludzi dnia dzisiejszego i jutrzejszego”¹¹.

Z tego powodu Ojciec Święty zawsze pragnął i zachęcał do stosowania w celebracjach, którym przewodniczył, jednej z podstawowych zasad reformy liturgicznej: czynnego udziału wiernych we wszystkich jej aspektach. Papież promował to uczestnictwo na różne sposoby, aby rozbudzić w wiernych świadomość, że są oni narodem wybranym, powołanym przez Boga jako królewskie kapłaństwo i lud święty (por. 1 P 2, 9; konst. *Lumen gentium*, 10).

Święty Jan Paweł II był ponadto przekonany, że sprawowanie liturgii jest najlepszą metodą ewangelizacji: „My, następcy Apostołów, nigdy nie przestajemy słyszeć

¹¹ Jan Paweł II, list apost. *Dominicae Cenaes*, 13

od Pana: «Idźcie i ewangelizujcie». Środkiem par excellence ewangelizacji jest niewątpliwie działalność liturgiczna: «Lex orandi lex credendi». Tym, czym będą celebrycje liturgiczne Kościoła [...], będzie wasza zdolność i kreatywność, aby wzbudzać, podtrzymywać i rozwijać prawdziwą wiarę apostołską» (Przemówienie do biskupów Brazylii, 20 marca 1990, 7).

Aktywne uczestnictwo w liturgii wymaga oczywiście dostosowania do lokalnej kultury. W związku z tym czynne uczestnictwo stało się, zwłaszcza w różnych wspólnotach odwiedzanych przez Papieża w Afryce, w Azji i w Ameryce Łacińskiej, dostosowaniem liturgii do różnych kultur. W liturgii bowiem czynne uczestnictwo, które ma swój fundament w kapłaństwie powszechnym, jest nierozdzielnie związane z przystosowaniem się do kultury. „Zastosowanie języków narodowych nastąpiło bardzo szybko, nawet jeżeli niekiedy było to trudne w realizacji. Potem nastąpiło dostosowanie obrzędów, co stanowiło sprawę o wiele delikatniejszą, lecz równie konieczną. Pozostaje do wykonania duży wysiłek dalszego zakorzenienia Liturgii w niektórych kulturach, przy jednoczesnym przyjęciu od nich tych elementów, które można pogodzić z prawdziwym i autentycznym duchem Liturgii, z poszanowaniem zasadniczej jedności Obrządku rzymskiego, znajdującej wyraz w księgach liturgicznych (por. konst. *Sacrosanctum Concilium*, 37–40)”¹².

.....
12 Jan Paweł II, list apost. *Vicesimus Quintus Annus*, 16

W tym sensie kontynuacja wysiłków zmierzających do zakorzenienia liturgii w kulturach była jego zdaniem podstawowym zadaniem, aby w przyszłości realizować dzieło wprowadzania reformy liturgicznej. Ponadto pogłębienie zrozumienia tego, co aktywne uczestnictwo może oznaczać dla różnych narodów, oznaczało dla niego również pogłębienie zrozumienia konkretnych form, które mogą najlepiej wyrazić komunię: pojęcie aktywnego uczestnictwa w istocie zawsze odnosi się do komunii.

Św. Jan Paweł II był zwolennikiem poznawania innych kultur, ponieważ uważał, że liturgia jest źródłem komunii nie tylko wewnątrz Kościoła katolickiego, ale także z innymi Kościołami i wspólnotami kościelnymi. Z tego powodu Papież przewodniczył tak wielu uroczystościom ekumenicznym podczas swojego pontyfikatu.

„Sobór stworzył wyraźną potrzebę takiego pielgrzymowania Papieża, które unaocznia rolę Biskupa Rzymu w służbie komunii. W ramach tych właśnie odwiedzin prawie zawsze miało miejsce spotkanie ekumeniczne i wspólna modlitwa braci szukających jedności w Chrystusie i Jego Kościele. [...] Nie tylko Papież stał się pielgrzymem. W tych latach wielu wybitnych przedstawicieli innych Kościołów i Wspólnot kościelnych złożyło mi wizytę w Rzymie, dzięki czemu mogłem publicznie i prywatnie modlić się z nimi [...]. Pan naprawdę ujął nas za rękę i prowadzi nas. Te spotkania i modlitwy zapisały już całe stronicę naszej «Księgi jedności» – Księgi, którą winniśmy nieustannie przeglądać i na nowo

odczytywać, aby czerpać z niej natchnienie i nadzieję” (Jan Paweł II, enc. *Ut unum sint*, 24–25).

To właśnie św. Jan Paweł II poprzez swoją działalność duszpasterską przez wiele lat kształtował niezliczone wspólnoty kościelne, a tym samym Kościół powszechny. Nie tylko przez swoje nauczanie i słowa, ale przede wszystkim przez konkretną celebrację liturgii przygotowywał kapłanów i wiernych do uczestnictwa w *mysterium fidei* całą swoją istotą: ciałem, uczuciami, inteligencją, i wychowywał wszystkich w duchu katolicyzmu. W rzeczywistości pokazał, że „Kościół tworzy Eucharystię, a Eucharystia tworzy Kościół”.

8. Ożywienie dziedzictwa Jana Pawła II

Jak już wspomniałem, choć minęło wiele lat, wspomnienia z długiego okresu życia u boku Ojca Świętego są we mnie wciąż żywe. Jego sposób przeżywania modlitwy, jego miłość do Soboru Watykańskiego II, jego entuzjazm do przeżywania uroczystości i do głoszenia Ewangelii wciąż pozostają zaproszeniem dla wszystkich wierzących i niewierzących, ale przede wszystkim dla mnie do ponownego spotkania z Karolem Wojtyłą, do refleksji nad jego życiem i czynami, aby zrozumieć znaczenie jego słów, aby na nowo odczytać gesty i wydarzenia, które towarzyszyły jego życiu. Musimy jeszcze raz popatrzeć, jak żył, jak działał, jak zachowywał się, jak przeżywał swoje pasje i ideały,

które głosił. Tak, musimy pozwolić, aby św. Jan Paweł II przemówił ponownie i musimy zadać sobie pytanie: Kim on był? Co on dla nas znaczył? Czego uczy nas również dzisiaj? Innymi słowy, każdy z nas musi zastanowić się nad wartościami, które nam przekazał, o które walczył jako człowiek, jako chrześcijanin i jako biskup.

Musimy zadać sobie pytanie, co zrobiliśmy z ideałami, które zostawił nam w spadku? Czy nauczyliśmy się świadectwa miłości, którą obdarzył nas wobec mężczyzn i kobiet wszelkich narodowości i stanów? Szacunku dla wszystkich religii i wszystkich kultur? Czy nauczyliśmy się być ludźmi, którzy nie boją się żyć swoją wiarą z prawdziwą prostotą? Czy umiemy nieść w sercu nadzieję na trudnej drodze codziennego życia?

W św. Janie Pawle II musimy ponownie napotkać przyjaciela. Papież Jan Paweł II był dla mnie nie tylko przyjacielem, ale i drugim ojcem. Dał mi możliwość dzielenia się z nim radościami, smutkami, trudnościami, osiągnięciami i nadziejami. Wszystko to było wielkim darem. Z biegiem lat jednak dar ten stał się dla mnie przede wszystkim obowiązkiem do spełnienia.

9. Ostatnia lekcja Jana Pawła II

Nie mogę zapomnieć ostatniego uścisku dłoni i ostatniego spojrzenia, jakim obdarzył mnie umierający Ojciec Święty na dwa dni przed swoim odejściem. On, który

nie mógł mówić, spojrzał mi w oczy i wziął mnie za rękę. Zawsze uważałem to spojrzenie i ten uścisk dłoni za przekaz miłości, którą Jan Paweł II zostawił mi przed swoim odejściem. Ten gest jest moim codziennym zobowiązaniem do dalszego trwania w Kościele, pomimo moich słabości, w świadectwie miłości, które to przekazał mi św. Jan Paweł II.

Na zakończenie nie mogę nie wspomnieć o miłości Ojca Świętego do Najświętszej Maryi Panny. Dlatego w tym okresie wielkanocnym z radością czytam modlitwę, którą na placu św. Piotra 7 października 2000 roku skierował do Matki Bożej:

Maryjo, Matko Zmartwychwstania,
O świcie pierwszego dnia tygodnia
Ty już wiedziałaś – uwierzyłaś słowom Twojego Syna –
Że zerwał więzy śmierci i zmartwychwstał.

Matko czystej wiary,
Pomóż nam uwierzyć, że każdego dnia
Chrystus zmartwychwstaje i działa w historii
Aby przemienić ziemię pełną utrapień i cierni
W pachnący ogród nadziei,
Pełen owoców życia.

Maryjo, Matko żyjących,
Chwalebna ikono Kościoła,
Wstawiaj się za nami u Twego Syna. Amen.

abp Piero Marini

*Testimonianza San Giovanni Paolo II un dono
per la Chiesa e per la mia vita*

Sono lieto di trovarmi qui a Cracovia, in questa bella città dove per tanti anni è stato Vescovo S. Giovanni Paolo II e dove l'ho conosciuto per la prima volta nel 1973, quasi cinquanta anni fa. Sono inoltre lieto di trovarmi qui oggi 18 maggio proprio nel giorno in cui nel 1920 è nato Karol Wojtyła. Per tanti anni nel corso del suo lungo pontificato abbiamo festeggiato insieme e con gioia il Suo genetliaco.

In questa occasione desidero lasciare una breve testimonianza sui rapporti da me avuti con questo grande Papa ed esprimere chi è stato per me S. Giovanni Paolo II e che cosa mi ha lasciato in dono.

1. Due grandi doni nella mia vita

Sette anni fa, in occasione del 50° anniversario della mia ordinazione sacerdotale, si è verificato un cambiamento

di prospettiva nella mia vita. Fino ad allora mi ero abituato a guardare quasi esclusivamente in avanti. Da allora invece sono stato portato a guardare la mia vita in retrospettiva. Prima ero attratto dal futuro, a partire dagli ultimi anni a questa parte sono invece portato a meditare il passato con i suoi ricordi.

Soprattutto da allora, meditando gli anni trascorsi ho potuto riconoscere due grandi doni ricevuti dal Signore nella mia vita: il primo, l'amore per la Liturgia, cui ho dedicato oltre venti anni di lavoro negli Uffici della Santa Sede che si sono occupati della riforma liturgica a partire dal Concilio Vaticano II; il secondo, la vicinanza e la familiarità che per altri venti anni mi è stato concesso di avere con San Giovanni Paolo II. Sì, San Giovanni Paolo II è stato un dono per tutta la Chiesa, ma in particolare è stato un dono per la mia vita.

Che cosa mi lasciato Giovanni Paolo II?

2. Il primo incontro con il Card. Wojtyła

Ho conosciuto il Cardinale Wojtyła proprio qui a Cracovia nel maggio del 1973 in occasione della solennità di S. Stanislao. Sono ancora vive in me alcune immagini di quella visita.

La prima sera del mio soggiorno, il Cardinale, che indossava un lungo mantello nero, mi ha accompagnato nella stanza a me riservata e mi ha chiesto se il tutto era di

mio gradimento. Sono stato colpito da questo gesto di cortesia da parte di un Cardinale verso un giovane sacerdote.

Ricordo bene inoltre la lunga processione e la celebrazione della Santa Messa in onore di San Stanislao. Ricordo la Santa Messa e l'omelia tenuta dal Cardinal Wojtyła tra le impalcature della chiesa di Nova Uta ancora in costruzione. Ascoltando le sue parole rimasi colpito dalla sintonia di pensiero del Vescovo di Cracovia con i documenti del Concilio Vaticano II. Inoltre, vedendo il Vescovo diocesano pastoralmente vicino ai suoi fedeli, pensai allora che quel Cardinale ben incarnava il tipo di Vescovo delineato dal Concilio.

3. Il giorno dell'elezione

L'elezione di Karol Wojtyła a Romano Pontefice, è avvenuta il 16 ottobre del 1978. Nonostante siano passati ormai quasi quarantacinque anni, avendo partecipato a quel Conclave come cerimoniere pontificio, conservo ancora vivo nella memoria il ricordo di quel giorno: ricordo il camminare sicuro del nuovo Papa nel percorrere, dopo essere uscito dalla Cappella Sistina, l'Aula della Benedizione verso la Loggia centrale della Basilica Vaticana; ricordo la sua grande serenità anche in quel momento così particolare, era così disinvolto che dava l'impressione di essere già da tempo abituato a fare il Papa.

Ricordo poi di aver letto nel diario scritto da Mons. Virgilio Noè, allora Maestro delle Cerimonie Pontificie, che proprio durante quel tragitto il nuovo Papa domandò al Maestro delle Cerimonie se una volta giunto sulla Loggia poteva recitare insieme al popolo almeno dieci *Ave Maria* e se infine poteva rivolgere un breve discorso ai fedeli raccolti in Piazza San Pietro. Il Cerimoniere rispose al Papa che nessuna delle due proposte era opportuna perché esse non rientravano nella consuetudine dei riti papali. Il nuovo Papa una volta giunto sul balcone non recitò le dieci *Ave Maria* con i fedeli ma, fortunatamente, tenne un breve e spontaneo discorso ai fedeli presenti in Piazza San Pietro, discorso con cui attirò su di sé la simpatia di tutto il mondo.

In quel momento tuttavia secondo la tradizione dei riti papali si stava svolgendo un atto di grande importanza, necessario per poter procedere alle celebrazioni previste per l'inizio del ministero petrino: fin dal primo millennio quel primo incontro del nuovo Papa con i fedeli costituiva l'atto formale con il quale il popolo di Roma accettava il proprio Vescovo.

4. Lo stile di preghiera

Lo stile di preghiera di S. Giovanni Paolo II si manifestava non solo nell'atteggiamento esteriore, quasi sempre in ginocchio, tenuto in sagrestia prima e dopo

la celebrazione dell'Eucaristia in Vaticano e nei viaggi pastorali, ma soprattutto nel modo di celebrare: pronunciava bene le parole, rispettava un momento di silenzio dopo l'omelia e dopo la comunione; amava i gesti, i segni ben visibili, amava cantare, credeva cioè in ciò che faceva.

È proprio nel modo di presiedere la celebrazione dei santi misteri che Papa Giovanni Paolo II è stato per la Chiesa l'icona del Vescovo così come la descrive il Concilio: "Il Vescovo deve essere considerato come il grande sacerdote del suo gregge: da lui deriva e dipende in certo modo la vita dei suoi fedeli in Cristo" (*Sacrosanctum Concilium*, 41). Egli non solo è stato un Vescovo del Concilio ma ha agito secondo l'idea di Pastore voluto dal Concilio.

L'immagine del Vescovo che avevo conosciuta a Cracovia è stata da me messa ancora meglio a fuoco più tardi, quando, come maestro delle celebrazioni liturgiche pontificie ho potuto assistere e conoscere da vicino per tanti anni Giovanni Paolo II. Egli da Romano Pontefice ha continuato ad essere «dispensatore dei misteri di Dio» nella Chiesa universale.

S. Giovanni Paolo II, amava celebrare con la partecipazione dei fedeli. Tutti i giorni ha voluto celebrare la Santa Messa insieme con i fedeli nella sua cappella privata.

Non solo, ma i pellegrini che si recavano a Roma prima del Concilio Vaticano II, nei pochi giorni in cui sostavano in città, quasi mai riuscivano a partecipare ad una celebrazione presieduta dal Romano Pontefice.

Allora, infatti, il Papa era solito celebrare per i fedeli solo in poche solenni occasioni nel corso dell'anno¹. Durante il lungo Pontificato di Giovanni Paolo II, invece, quasi nessuno dei Vescovi e degli innumerevoli pellegrini venuti in visita «*ad limina Apostolorum*» hanno lasciato Roma senza aver partecipato almeno a una celebrazione eucaristica presieduta dal Successore di Pietro.

Infine S. Giovanni Paolo II durante i suoi viaggi pastorali ha sempre celebrato la liturgia con “le grandi assemblee multicolori del popolo di Dio” sparse nel mondo intero.

Durante i viaggi, la sera, si vedeva spesso che il Papa che, nonostante l'ora tarda e la stanchezza del viaggio usciva dalla sua abitazione per recarsi nella cappella a pregare.

Negli ultimi anni, data l'infermità del Papa, ho proposto più volte una riduzione degli impegni del Papa previsti per la Settimana Santa, fino a quando il suo Segretario Mons. Stanislao mi ha detto: „Ho presentato al Papa la tua proposta. Sai che cosa mi ha risposto? Finché vivo e finché sono in grado di farlo non tralascerò nessuna delle celebrazioni previste per la Settimana Santa e per la Pasqua”.

1 “Tre sono regolarmente le messe che durante l'anno il Papa celebra solennemente in Pontificale, cioè il giorno di Pasqua, dei Ss.mi Apostoli Pietro e Paolo e il Ss.mo Natale” (A. Carinci, *Pontificale del Papa*, n. 94, vol. 2, pp. 172-173, testo dattiloscritto datato 17 dicembre 1943, Archivio dell'Ufficio delle celebrazioni liturgiche del Sommo Pontefice, volume 864).

5. *L'amore per il Concilio Vaticano II*

La partecipazione all'evento conciliare “dal primo all'ultimo giorno”, ha segnato profondamente la vita del Vescovo Karol Wojtyła, come egli ha tenuto a sottolineare².

Egli riteneva il Concilio non solo una “grande esperienza della Chiesa,” e un “seminario dello Spirito Santo”³ ma anche un importante momento di formazione della sua fede personale: “Debbo confessare – diceva una volta diventato Papa – che è stato il Concilio Vaticano II che mi ha aiutato a trovare la sintesi della mia fede personale”⁴.

L'esperienza unica e irripetibile della partecipazione al Concilio a “quella esperienza storicamente già chiusa, ma spiritualmente sempre in atto” aveva fatto sorgere in Wojtyła “l'esigenza di pagare il debito”⁵. Wojtyła quindi “desiderava in certo modo sdebitarsi verso il Concilio Vaticano II. Ma sdebitarsi nei riguardi del Concilio significava attuarlo”⁶.

2 Giovanni Paolo II, *Testamento*, n. 4.

3 Giovanni Paolo II, *Varcare la soglia della speranza*, Arnoldo Mondadori Editore, Milano 1994, p. 173.

4 A. Frossard, “*Non abbiate paura!*” *André Frossard dialoga con Giovanni Paolo II*, Rusconi, Milano 1983, p. 87.

5 K. Wojtyła, *Alle fonti del rinnovamento, studio sull'attuazione del Concilio Vaticano Secondo*, Rubbettino Editore 2007, p. 3.

6 K. Wojtyła, *Alle fonti del rinnovamento*, p. 405.

Pertanto, vivere “realizzando con tutte le forze quanto raccomanda il Concilio Vaticano II”⁷ sarà uno dei punti fermi della sua azione pastorale sia come Vescovo di Cracovia prima che come Pastore della Chiesa universale poi.

Nel 1985 ha voluto un Sinodo straordinario, cui hanno partecipato i Presidenti delle Conferenze Episcopali, per verificare l’attuazione del Concilio nella Chiesa.

Nel suo Testamento Papa Giovanni Paolo II ha scritto: “Desidero ancora una volta esprimere gratitudine allo Spirito Santo per il grande dono del Concilio Vaticano II, al quale insieme con l’intera Chiesa – e soprattutto con l’intero episcopato – mi sento debitore. Sono convinto che ancora a lungo sarà dato alle nuove generazioni di attingere alle ricchezze che questo Concilio del XX secolo ci ha elargito. Come vescovo che ha partecipato all’evento conciliare dal primo all’ultimo giorno, desidero affidare questo grande patrimonio a tutti coloro che sono e saranno in futuro chiamati a realizzarlo. Per parte mia ringrazio l’eterno Pastore che mi ha permesso di servire questa grandissima causa nel corso di tutti gli anni del mio pontificato”.

Il servizio alla causa del Concilio Papa Giovanni Paolo II l’ha attuato soprattutto mettendosi, come colui che serve, a disposizione del popolo santo di Dio nell’annuncio del Vangelo e nella celebrazione dei santi misteri.

7 Giovanni Paolo II, *Discorso al Collegio dei Cardinali*, mercoledì 18 ottobre 1978.

Il suo impegno per la causa del Concilio è stato così grande che ritengo necessario continuare ad approfondire e riflettere sul contributo che egli ha dato, come Pastore della Chiesa di Cracovia prima e della Chiesa universale poi, alla attuazione del Concilio Vaticano II. Si tratta cioè di mettere in luce il rapporto intercorso tra la volontà di Karol Wojtyła di saldare il debito che egli sentiva verso il grande evento ecclesiale cui aveva partecipato e la sua azione pastorale per attuarne le disposizioni.

Egli stesso ci ha lasciato alcuni interrogativi sul Concilio che ci interpellano ogni giorno. Ascoltiamo questi interrogativi sempre attuali.

“In che misura la Parola di Dio è divenuta più pienamente anima della teologia e ispiratrice di tutta l'esistenza cristiana, come chiedeva la *Dei Verbum*?

È vissuta la liturgia come «fonte e culmine» della vita ecclesiale, secondo l'insegnamento della *Sacrosanctum Concilium*?

Si consolida, nella Chiesa universale e in quelle particolari, l'ecclesiologia di comunione della *Lumen gentium*, dando spazio ai carismi, ai ministeri, alle varie forme di partecipazione del Popolo di Dio, pur senza indulgere a un democraticismo e a un sociologismo che non rispecchiano la visione cattolica della Chiesa e l'autentico spirito del Vaticano II?

Una domanda vitale deve riguardare anche lo stile dei rapporti tra Chiesa e mondo. Le direttive conciliari – offerte nella *Gaudium et spes* e in altri documenti – di

un dialogo aperto, rispettoso e cordiale, accompagnato tuttavia da un attento discernimento e dalla coraggiosa testimonianza della verità, restano valide e ci chiamano a un impegno ulteriore?”⁸.

Giovanni Paolo II ci insegna che l’attuazione del Concilio non consiste essenzialmente nella teoria o nell’approfondimento teologico della dottrina fondamentale della Chiesa e delle definizioni dogmatiche, quanto piuttosto nell’oggettivare e nell’inserire nella prassi della comunità cristiana i frutti che il passaggio dello Spirito Santo ha suscitato nella Chiesa, di cui il Concilio è stato rivelazione.

A cinquantasette anni dalla fine del Concilio Vaticano II è più che mai necessario che la Chiesa passi dalla conservazione alla missione, dall’interpretazione all’attuazione del Concilio.

6. L'amore per la Chiesa e per l'evangelizzazione

Mai come prima nella storia della Chiesa un Papa si è recato a visitare di persona tante Chiese particolari sparse per il mondo come S. Giovanni Paolo II. Insieme con il Papa ho avuto la grazia di celebrare per tanti anni i misteri della salvezza dell’anno liturgico e ho potuto

⁸ Giovanni Paolo II, Lettera apostolica *Tertio millennio adveniente*, n. 36.

organizzare e partecipare alle varie celebrazioni previste in ognuno dei viaggi pastorali compiuti in Italia e nelle varie parti del mondo. Nei ventisette anni di Pontificato i viaggi internazionali sono stati ben centoquattro e i viaggi in Italia centoquarantasei, senza contare le visite alle parrocchie di Roma. Le celebrazioni da lui presiedute a Roma e nei viaggi pastorali sono state quindi innumerevoli. Veramente la celebrazione dei divini misteri presieduta dal Papa è diventata ovunque, come dice il Concilio, la più bella e autentica manifestazione della Chiesa (cf. *Sacrosanctum Concilium*, n. 41).

Particolarmente significative sono queste sue parole: «Fin dal giorno dell'elezione a Vescovo di Roma, il 16 ottobre 1978, è risuonato nel mio intimo con particolare intensità e urgenza il comando di Gesù: "Andate in tutto il mondo e predicate il Vangelo a ogni creatura" (Mc 16, 15). Mi sono sentito quindi in dovere di imitare l'apostolo Pietro che "andava a far visita a tutti" (At 9, 32), per confermare e consolidare la vitalità della Chiesa nella fedeltà alla Parola e nel servizio della verità; per "dire a tutti che Dio li ama, che la Chiesa li ama, che il Papa li ama; e per ricevere, altresì, da essi l'incoraggiamento e l'esempio della loro bontà, della loro fede" (25 gennaio 1979). Anche attraverso i viaggi apostolici, si è reso manifesto uno specifico esercizio del ministero che è proprio del Successore di Pietro, quale "principio e fondamento perpetuo e visibile dell'unità della fede e della comunione" (*Lumen Gentium*, n. 18). In tutti questi viaggi mi sono sentito

pellegrino in visita a quel particolare santuario che è il popolo di Dio. In tale santuario ho potuto contemplare il volto di Cristo volta a volta, sfigurato sulla croce o splendente di luce come nel mattino di Pasqua [...] Le grandi assemblee multicolori del popolo di Dio, raccolte per la celebrazione dell'Eucaristia, rimangono impresse nella mia memoria e nel mio cuore come il ricordo più alto e commovente delle mie visite. In profonda sintonia con esse ho ripetuto la professione di fede di Pietro: "Tu sei il Cristo, il Figlio del Dio vivente" (Mt 16, 16)»⁹.

7. L'amore per la attiva partecipazione alla liturgia

Giovanni Paolo II vedeva bene lo stretto legame che intercorre tra la partecipazione alla Liturgia e la vita ecclesiale. «Esiste infatti un *legame* strettissimo e organico *tra il rinnovamento della liturgia e il rinnovamento di tutta la vita della Chiesa*. La Chiesa non solo agisce, ma anche si esprime nella liturgia, vive della liturgia e attinge alla liturgia le forze della vita. E perciò il rinnovamento liturgico, compiuto in modo giusto nello spirito del Vaticano II, è, in un certo senso, la misura e la condizione con cui mettere in

9 Giovanni Paolo II, *Discorso ai partecipanti ai viaggi apostolici in occasione del 100° viaggio*, 12 giugno 2003, nn. 2-3.

atto l'insegnamento di quel Concilio Vaticano II, che vogliamo accettare con fede profonda, convinti che mediante esso lo Spirito Santo "ha detto alla Chiesa" (Ap 2, 7. 11. 17. 29; 3, 6. 13. 22) le verità e ha dato le indicazioni che servono al compimento della sua missione nei confronti degli uomini di oggi e di domani» (*Dominica Cena*, n. 13).

Per questo egli ha sempre voluto e favorito nelle celebrazioni da lui presiedute l'applicazione di uno dei principi fondamentali della riforma liturgica: l'attiva partecipazione dei fedeli in tutti i suoi aspetti. Il Papa ha promosso in varie forme questa partecipazione mirando in tal modo a risvegliare nei fedeli la coscienza del loro essere un popolo scelto, chiamato da Dio quale sacerdozio regale e gente santa (cf. 1 Pt 2, 9; *Lumen Gentium*, n. 10).

S. Giovanni Paolo II inoltre era convinto che la celebrazione della liturgia è il mezzo per eccellenza dell'evangelizzazione: «[Noi] successori degli Apostoli non finiamo di udire dal Signore: "Andate ed evangelizzate". Il mezzo per eccellenza dell'evangelizzazione è senza dubbio l'attività liturgica: "*Lex orandi lex credendi*". Ciò che saranno le celebrazioni liturgiche della Chiesa [...] sarà la vostra capacità e creatività di suscitare, mantenere e sviluppare la vera fede apostolica» (*Discorso ai Vescovi del Brasile*, 20 marzo 1990, n. 7).

La partecipazione attiva tuttavia esige, di per sé, l'adattamento alla cultura locale. Di conseguenza,

la partecipazione attiva è diventata soprattutto nelle varie comunità visitate dal Papa, in Africa, in Asia e in America Latina, adattamento della liturgia alle diverse culture. In liturgia, infatti, la partecipazione attiva, che ha il suo fondamento nel sacerdozio universale, è indissolubilmente legata all'adattamento alle culture: «L'adattamento delle lingue è stato rapido, anche se talvolta difficile da realizzare. Gli ha fatto seguito l'adattamento dei riti, cosa più delicata, ma egualmente necessaria. Resta considerevole lo sforzo di continuare per radicare la liturgia in talune culture, accogliendo di esse quelle espressioni che possono armonizzarsi con gli aspetti del vero e autentico spirito della liturgia, nel rispetto dell'unità sostanziale del rito romano, espressa nei libri liturgici (cf. *Sacrosanctum Concilium*, nn. 37-40)» (*Vicesimus Quintus Annus*, n. 16).

In questo senso continuare lo sforzo per radicare la liturgia nelle culture rappresentava ai suoi occhi il compito fondamentale per proseguire l'opera di attuazione della riforma liturgica nel futuro. Inoltre, approfondire la comprensione di quello che può significare la partecipazione attiva presso i diversi popoli significava per lui migliorare anche la comprensione delle forme concrete che possono esprimere meglio la comunione: la nozione di partecipazione attiva, infatti, rimanda sempre necessariamente alla comunione.

S. Giovanni Paolo II era favorevole all'inculturazione perché considerava la liturgia fonte di comunione non solo all'interno della Chiesa cattolica ma anche

con le altre Chiese sorelle e le altre Comunità ecclesiali. È questo il motivo che ha spinto il Papa a presiedere tante celebrazioni ecumeniche durante il Pontificato.

«Il Concilio ha fatto di questo peregrinare del Papa un preciso dovere, in adempimento del ruolo del Vescovo di Roma a servizio della comunione. Queste mie visite hanno quasi sempre comportato un incontro ecumenico e la preghiera comune di fratelli che cercano l'unità in Cristo e nella sua Chiesa [...] Non soltanto il Papa si è fatto pellegrino. In questi anni tanti degni rappresentanti di altre Chiese e comunità ecclesiali mi hanno fatto visita a Roma e con loro ho potuto pregare [...] Veramente il Signore ci ha preso per mano e ci guida. Questi scambi, queste preghiere hanno già scritto pagine e pagine del nostro "Libro dell'unità", un "Libro" che dobbiamo sempre sfogliare e rileggere per trarne ispirazione e speranza» (*Ut unum sint*, 25 maggio 1995, nn. 24-25).

Veramente San Giovanni Paolo II, attraverso l'azione del presiedere, ha dato forma per tanti anni a innumerevoli comunità ecclesiali e pertanto alla stessa Chiesa universale. Egli, non solo con l'insegnamento e le parole, ma soprattutto attraverso la celebrazione concreta della liturgia, ha formato sacerdoti e fedeli a partecipare al *mysterium fidei* con tutta la persona: corpo, sentimenti, intelligenza ed ha educato tutti alla cattolicità. Egli ha mostrato nella realtà che la "Chiesa fa l'Eucaristia e l'Eucaristia fa la Chiesa".

8. Rivivere l'eredità di Giovanni Paolo II

Come accennato sopra, nonostante siano ormai trascorsi tanti anni, sono ancora vivi in me i ricordi di una lunga esperienza di vita vissuta con lui. Il suo stile di preghiera, il suo amore per il Concilio Vaticano II, il suo entusiasmo per le celebrazioni e per l'annuncio del Vangelo, rimangono ancora oggi un invito per tutti, credenti e non credenti, ma in particolare per me, a incontrare di nuovo Karol Wojtyła, a riflettere sulla sua vita e sulla sua azione per comprendere il senso delle sue parole, rileggere i suoi gesti e gli avvenimenti che hanno accompagnato la sua esistenza. Dobbiamo di nuovo vederlo vivere, agire, reagire, rivivere le sue passioni e gli ideali che ha proposto. Sì, dobbiamo lasciar parlare di nuovo S. Giovanni Paolo II e domandarci: Chi è stato? Che cosa ha rappresentato per noi? Che cosa insegna ancora oggi? Ciascuno cioè deve riflettere sui valori che ci ha trasmesso, per cui si è battuto come uomo, come cristiano e come Vescovo.

Dobbiamo domandarci che cosa ne abbiamo fatto degli ideali che ci ha lasciato in dono? Abbiamo imparato la testimonianza dell'amore che ci ha dato per gli uomini e le donne di ogni razza e condizione? Il rispetto per tutte le religioni e per tutte le culture? Abbiamo imparato ad essere uomini e donne che non hanno paura di vivere con semplicità la loro fede? Sappiamo portare la speranza nel cuore nel difficile cammino della vita quotidiana?

Dobbiamo incontrare di nuovo in S. Giovanni Paolo II un amico.

Papa Giovanni Paolo è stato per me non solo un amico ma un secondo padre. Mi ha donato la possibilità di condividere con lui gioie, dolori, fatiche, soddisfazioni e speranze. Tutto ciò è stato un grande dono. Con il passare degli anni tuttavia il dono è diventato per me soprattutto un impegno da compiere.

9. L'ultima consegna di Giovanni Paolo II

Non posso dimenticare l'ultima stretta di mano e l'ultimo sguardo che il papa morente mi ha dato due giorni prima della sua dipartita. Egli che non poteva parlare mi guardò negli occhi e mi prese la mano. Ho sempre considerato quello sguardo e quella stretta di mano come una consegna di amore che il Papa mi ha lasciato prima di morire. Quel gesto ogni giorno è per me impegno a continuare nella Chiesa, nonostante le mie debolezze, la testimonianza di amore che San Giovanni Paolo II mi ha lasciato in eredità.

Non posso infine fare a meno di ricordare come conclusione, l'amore di San Giovanni Paolo II per la Beata Vergine Maria. Leggo perciò volentieri in questo tempo pasquale la orazione che egli il 7 ottobre dell'anno 2000 rivolse in Piazza S. Pietro alla Madre del Signore:

Santa Maria,
Vergine della Pasqua,
all'alba di quel primo giorno della settimana
tu già sapevi – avevi creduto alla parola del Figlio –
che egli, sciolti i lacci della morte, era risorto.

Donna della pura fede,
aiutaci a credere che ogni giorno
Cristo risuscita e agisce nella storia,
per trasformare la terra di triboli e di spine
in giardino profumato di speranza,
carico di frutti di vita.

Vergine, Madre del Vivente,
icona gloriosa della Chiesa,
intercedi per noi presso il tuo figlio. Amen.

Doktoraty honoris causa
Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie

2 czerwca 1990

KARD. AGOSTINO CASAROLI

19 października 1991

PROF. RADIM PALOUŠ

19 października 1991

PROF. PAULIUS RABIKAUSKAS SI

15 listopada 1991

KARD. DR ANDRZEJ MARIA DESKUR

21 października 1992

PROF. BURKHARD NEUNHEUSER OSB

19 listopada 1994

KS. PROF. BOLESŁAW KUMOR

8 grudnia 1996

PROF. BOGDAN AUGUSTYN JANKOWSKI OSB

21 października 1997

PROF. GEORGE VINCENT COYNE SI

23 czerwca 1998

PROF. HERMANN JOSEF POTTMEYER

14 kwietnia 2000
KARD. DR FRANCISZEK MACHARSKI

7 maja 2001
KARD. MILOSLAV VLK

13 maja 2003
KARD. AUDRYS JUOZAS BAČKIS

28 stycznia 2005
HANNA SUCHOCKA

3 czerwca 2005
PROF. FRANCISZEK ZIEJKA

8 czerwca 2006
KARD. PROF. MARIAN JAWORSKI

20 października 2007
PROF. CARL A. ANDERSON

3 marca 2009
BP PROF. JULIAN WOJTKOWSKI

Doktoraty honoris causa

Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

8 czerwca 2012

KARD. DR TARCISIO BERTONE SDB

7 listopada 2012

KS. PROF. WENDELIN KNOCH

11 czerwca 2013

KS. PROF. STANISŁAW CZERWIK

11 czerwca 2013

KS. DR HIERONIM FOKCIŃSKI SI

10 października 2013

PROF. LORENZO ORNAGHI

30 czerwca 2015

PROF. ELIE WIESEL

4 lipca 2015

BENEDYKT XVI

16 października 2015

ABP CELESTINO MIGLIORE

22 czerwca 2016

PROF. MICHAŁ HELLER

16 października 2017
KARD. DR HAB. GERHARD LUDWIG MÜLLER

11 stycznia 2018
RÉMI BRAGUE

16 października 2019
KARD. ZENON GROCHOLEWSKI

16 października 2020
BP PROF. JAN KOPIEC

18 maja 2022
ABP PIERO MARINI

Spis treści

Dyplom	3
Życiorys	5
Curriculum vitae	17
Uchwała Senatu	29
Delibera del Senato	33

ks. prof. dr hab. Stefan Koperek CR

<i>Recenzja dotycząca życia w służbie liturgii Kościoła katolickiego abpa Piera Mariniego z racji propozycji nadania mu tytułu doktora honoris causa przez Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie</i>	37
--	----

P. Stefan Koperek CR, prof. lib. doc.

<i>Recensione riguardante la vita al servizio della liturgia della Chiesa cattolica dell'Arcivescovo Piero Marini a causa della proposta di conferimento del dottorato honoris causa da parte della Pontificia Università Giovanni Paolo II di Cracovia</i>	61
---	----

ks. prof. dr hab. Jerzy Stefański

<i>Recenzja dorobku abpa Piera Mariniego w związku z przewodem o nadanie godności doktora honoris causa przez Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie</i>	87
---	----

P. Jerzy Stefański, prof. lib. doc. <i>Recensione del patrimonio scientifico di Mons. Piero Marini relativa alla procedura di conferimento del dottorato honoris causa da parte della Pontificia Università Giovanni Paolo II di Cracovia</i>	99
s. prof. dr hab. Adelajda Sielepin CHR <i>Laudacja dla Arcybiskupa Piera Mariniego z okazji nadania mu godności doktora honoris causa przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie</i>	113
Suor Adelajda Sielepin CHR, prof. lib. doc. <i>Elogio in occasione del conferimento della dignità del dottore honoris causa della Facoltà di Teologia della Pontificia Università Giovanni Paolo II di Cracovia a Sua Eccellenza L'Arcivescovo Piero Marini</i>	131
abp Piero Marini <i>Świadectwo o świętym Janie Pawle II — darze dla Kościoła i dla mojego życia</i>	149
abp Piero Marini <i>Testimonianza San Giovanni Paolo II un dono per la Chiesa e per la mia vita</i>	167
<i>Doktoraty honoris causa Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie</i>	185
<i>Doktoraty honoris causa Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie</i>	187

Redakcja

Piotr Pielach

Tłumaczenia

Monika Małecka, Agnieszka Broś (język włoski)

Maria Banach, Agnieszka Caba, Bogusława Frontczak, Lidia Kosiniak,

Bożena Machowska-Jaros, Bożena Tuszevska (język łaciński)

Projekt typograficzny

Marta Jaszczuk

Projekt okładki

Monika Winiarska

Fotografia

Gabriel Bouys, AFP/EAST NEWS (s. 2)

ISBN 978-83-63241-33-9

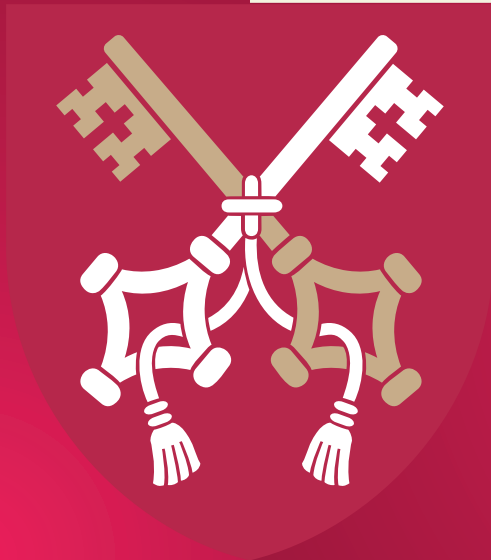
Copyright © 2022 by Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

ul. Kanonicza 25, 31-002 Kraków

tel. 12 8898 515

www.upjp2.edu.pl

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II
w Krakowie
31-002 Kraków, ul. Kanonicza 25
tel. 12 8898 515
www.upjp2.edu.pl

